

ANKARA ULUSLARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ANKARA INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

June/Haziran 2023 | Volume/Sayı 11

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ

USDAD

Uluslararası Sosyal Bilimler Programları
Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği

AUSBD / AIJSS
ANKARA INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
ALTI AYDA BİR ÇIKAR/PERIODICAL PUBLISHED EVERY SIX MONTHS

Cilt/Volume: 6 Sayı/Number: 11 Yaz/Summer 2023
e-ISSN: 2651-3064

AUSBD – Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Yaz ve Kış olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

AIJSS – Ankara International Journal of Social Sciences is a double blind peer-reviewed international journal published twice a year Summer and Winter.

SAHİBİ / OWNER

USDAD

Uluslararası Sosyal Bilimler Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği
International Association of Social Sciences Programs Evaluation and Accreditation

YÖNETİM MERKEZİ / MANAGEMENT CENTER

Meşrutiyet Cad. Bayındır-2 Sok. No: 54/16 Çankaya

6420 Ankara - TÜRKİYE

Tel: + (90)312 211 0281-82

Elmek / Email: ausbdergi@gmail.com

Genel Ağ / Web: <http://usdad.org/#>

KAPAK TASARIM/COVER DESIGN BY

Muhammed KARAKAŞ

© Uluslararası Sosyal Bilimler Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği

©International Association of Social Sciences Programs Evaluation and Accreditation

ANKARA-2023

YAYIN YÖNETMENİ / EDITOR IN CHIEF

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI Doç. Dr. Tekin ÖNAL

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI Prof. Dr. M. Sıtkı BİLGİN
Doç. Dr. Tekin ÖNAL

ALAN YAYIN YÖNETMENİ / FIELD EDITOR

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI Prof. Dr. M. Sıtkı BİLGİN
Doç. Dr. Sayim TÜRKMAN Doç. Dr. Tekin ÖNAL

YABANCI DİL YAYIN YÖNETMENİ / FOREIGN LANGUAGE EDITOR

İngilizce / English

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI
Prof. Dr. M. Sıtkı BİLGİN
Doç. Dr. Tekin ÖNAL

KİTAP İNCELEME YAYIN YÖNETMENİ / BOOK REVIEW EDITOR

Doç. Dr. Tekin ÖNAL

SAYFA DÜZENİ YAYIN YÖNETMENİ / LAYOUT EDITOR

Doç. Dr. Tekin ÖNAL

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / GENERAL MANAGER

Doç. Dr. Tekin ÖNAL

YAZI İŞLERİ / EDITORIAL ASSISTANCE

Doç. Dr. Tekin ÖNAL

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENCE AND ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. M. Sıtkı BİLGİN-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. Mustafa TURAN-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Hülya TAŞ-Ankara Üniversitesi
- Prof. Dr. Neşe ÖZDEN-Ankara Üniversitesi
- Prof. Dr. Hasan MERT-Ege Üniversitesi
- Prof. Dr. Alaaddin YALÇINKAYA- Karadeniz Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Fuat KEYMAN-Sabancı Üniversitesi
- Prof. Dr. M. Derviş KILIÇNKAYA-Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Nuri YAVUZ-Artvin Çoruh Üniversitesi
- Prof. Dr. M. Seyfettin EROL-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Ahmet GÜNEŞ-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Necdet HAYTA-Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ-Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Selma YEL-Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Yakup Mahmutov-Azerbaycan Milli İlimler Akademisi
- Prof. Dr. Ali AKAR-Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
- Prof. Dr. Ahmet KANKAL-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. Kenan OLGUN-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. M. Şamil YÜKSEL-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. M. Vedat GÜRBÜZ-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Prof. Dr. Ziya ÖNİŞ-Koç Üniversitesi
- Prof. Dr. Maria Pia Pedani-Venedik Ca' Foscari University
- Prof. Dr. Yusuf SARINAY-TOBB ETÜ
- Prof. Dr. Zafer TOPRAK-Boğaziçi Üniversitesi
- Prof. Dr. Tayyar ARI-Uludağ Üniversitesi
- Prof. Dr. Fatma ACUN-Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet ÖZ-Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Yunus KOÇ-Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ-Hacettepe Üniversitesi
- Prof. Dr. Ömer TURAN-Orta Doğu Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Erhan AFYONCU-Milli Savunma Üniversitesi
- Prof. Dr. Fırat PURTAŞ-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Prof. Dr. Refik TURAN-Gazi Üniversitesi
- Prof. Dr. Nedim İPEK-Ondokuz Mayıs Üniversitesi
- Prof. Dr. Cezmi ERASLAN-İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Rositsa GRADEVA-Bulgaristan Amerikan Üniversitesi
- Prof. Dr. Orlin SABEV-Bulgar Bilimler Akademisi Sofya
- Prof. Dr. Ömer METİN-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
- Doç. Dr. Esmâ ÖZ KİRİŞ-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
- Doç. Dr. Şennur ŞENEL-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Doç. Dr. Aleksandr Sotniçeno-St. Petersburg Devlet Üniversitesi
- Doç. Dr. Esmâ REYHAN-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Doç. Dr. Alper ALP-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Doç. Dr. Aleksander Fotic-Belgrad University
- Doç. Dr. Nasrullah UZMAN-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Doç. Dr. Tatjana KATİC-Belgrad Tarih Enstitüsü
- Doç. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ-Hacettepe Üniversitesi
- Doç. Dr. Abdullah ÖZDAĞ-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
- Doç. Dr. Arda BAŞ-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
- Doç. Dr. Tekin ÖNAL-Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Dr. Ökkeş NARİNÇ-Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

Hasibe Vehbi ŞAHOĞLU.....	1-12
Başarısız Bir Birleşmiş Milletler Misyonu: Kıbrıs/A Failed United Nations Mission: Cyprus	
Muhammed Yunus SEVİNÇ ve Semih Serkant AKTUĞ.....	13-30
Nüfus Artışının Yol Açtığı Sorunlara Küresel Bakış/A Global Overview Of The Problems Caused By Population Growth	
Filiz YENİPİNAR.....	31-44
Yargı Kararlarıyla Borca Batıklık Kavramı/The Concept Of Insurance With Jurisdictions	
Vahit Taha KURUTLU.....	45-64
Atatürk Dönemi Siyasi Dergiler Ve Fikirler/Political Journals And Ideas In The Ataturk Period	
Kadir Caner DOĞAN.....	65-74
Yerel Yönetimlerde Reform Ve Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Klasik Sorunlarına Çözüm Önerileri/The Reform In Local Governments And Solutions To The Classic Problems Of Local Governments In Turkey	
YAYIN İLKELERİ.....	75-76

BAŞARISIZ BİR BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MİSYONU: KIBRIS

Hasibe Vehbi ŞAHOĞLU*

Öz

Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum liderliği arasındaki toplumlara müzakereler Birleşmiş Milletler himayesinde son yıllara kadar devam etti, ancak halen kalıcı bir çözüme ulaşamadı ve Ada bölünmüş durumdadır. Kıbrıs'ta konuşlanan Birleşmiş Milletler Barış Gücü (UNFCIYP) son dönemlerde sadece sınırlarda belirlenmiş bölgelerde asgari iki personelden oluşan kolluk gücü görevini yapmaktadır. Bu gücün, barışı zorlama yetkisi yoktur, sadece Genel Sekreterin toplumlar arası görüşmeleri teşvik etme çabalarını desteklemek ve kolaylaştırmak için vardır. Kısacası, BM güçleri sadece müzakerelerin devam etmesi için statükoyu korumaktadır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), Kıbrıs sorununa adil ve kalıcı bir çözüm bulmak için iyi niyet misyonu olarak çalışmaktadır ve bu nedenle 1968'den beri iki toplumun temsilcileri arasında eşit koşullarda birçok toplumlar arası müzakereler gerçekleştirmiştir. BMGK'nin beş daimi üyesine verilen veto yetkisi nedeniyle BM'in siyasi olarak yeterince demokratik ve anayasasına uygun davranmadığı görülmekte olup; bu çoğu üye devletler arasında adaletle çelişmektedir. Bu, gücün yanlış davranışlarına neden olabilir ve yalnızca kendi ülkeleri için kazanımlar elde etmek için hareket edebilirler. BM'in, bu beş devletin hakimiyetine ve yönetimine bağımlı olmaya devam ediyor olması sonucunda BMGK uluslararası sistemde küresel barış ve güvenliğe ilişkin ana hedefine ulaşma konusunda etkisiz hale geliyor. Son yıllara kadar BM himayesinde Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum liderleri arasında sayısız müzakereler yapılmış, ancak hiçbir anlaşma sağlanamamıştır. Bu nedenle BM Kıbrıs sorununda çözüme ulaşmak için arabulucu tekniklerini yeniden gözden geçirmelidir.

Anahtar kelimeler: Birleşmiş Milletler, Kıbrıs, Çatışma, UNFICYP, Barış gücü

A FAILED UNITED NATIONS MISSION: CYPRUS

Abstract

Since 1968, the inter-communal negotiations between Turkish and Greek Cypriot leadership have continued under the auspices of the United Nations but still no permanent solution is reached and the Island is still divided. The United Peace Keeping Force patrols the borders. The force has no mandate to force peace only to support and facilitate the Secretary-General's efforts to promote the inter-communal talks. In short, the UN forces only preserve the status quo for talking to continue. The U.N. Security Council is working as good offices to achieve just and lasting solution, the Security Council conducted many inter-communal talks between the representatives of the two communities on equal footing.

* Dr. Öğretim Üyesi/ (E) Büyükelçi, Girne Amerikan Üniversitesi, Siyasal Bilimler Fakültesi, e-mail: hasibesahoglu@gau.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-2098-1515

Politically United Nations is not very democratic and constitutional enough because of the veto power given to the five permanent member of the Security Council, which is likely contradictory with justice amongst all other member states. This can be result into mistreatment of power and act for the gains for only their countries. Because of this, the Security Council becomes unconstitutional and ineffective towards achieving its main goal in regards to global peace and security in the international system. The U.N should expand its conflict techniques as a mediator in case of Cyprus conflict.

Keywords: United Nations, Cyprus, Conflict, UNFICYP, Peace Forc

Giriş

BM, uluslararası sorunların ve çatışmaların yönetimi için bir mekanizma yaratmıştır. BM'nin uluslararası çatışmalara müdahil olması, örneğin uzun süredir devam eden Kıbrıs sorunu gibi, yeni bir şey değildir. Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasında 1960'lardan beri devam eden bir anlaşmazlık vardır. Bu çalışmanın amacı, BM'nin Kıbrıs sorununda barış veya çözüm çalışmalarında başarılı olup olmadığını incelemektir. Kıbrıs sorununun tarihinin ve gerilim noktalarının tartışılması bu analizin kapsamı dışındadır.

1963 çatışmalarından sonra Kıbrıslı Rumlar BM'e başvurular ve BMGK 1964 Mart'ında 186 sayılı kararlar; Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasında barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla BM, Kıbrıs Barış Gücü (UNFICYP)'nin kurulmasına karar verdi. Bu makalenin amacı, BM'nin Kıbrıs'taki rolünü analiz etmek ve UNFICYP'in kendisine verilen sorumlulukları yerine getirmede başarılı olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. UNFICYP'in birinci sorumluluğu konuşlandırıldığı Kıbrıs'ta yaşayan insanların temel insan haklarını korumaktır. İkinci sorumluluğu, toplumlar arasında barışı sağlamak ve çatışma ve/veya savaşı engellemektir. UNFICYP; BMGK 186sayılı (1964) kararıyla kurulmuş ve yine bu kararlar Kıbrıs Rum Yönetimi sözde "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak kabul edilmiştir.¹

UNFICYP Kıbrıs'ta konuşlanmış olmasına rağmen Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türkler arasında çatışmalar hatta katliamlar yaşandı.1964-74 yıllarında Kıbrıslı Rumlar; Kıbrıslı Türkleri tehdit ederek, bütün maddi ve manevi değerlerini geride bırakıp, işlerini terkedip köylerini boşaltarak Türklerin yoğun yaşadığı daha güvenli yerlere gitmeye zorladılar ve UNFICYP bu olayları engelleyemedi. Aynı şekilde 1974'te Türkiye'nin gerçekleştirdiği iki Barış Harekatı arasındaki dönemde Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türklere toplu katliamlar uyguladılar ve UNFICYP tanık olmasına rağmen hiçbir şey yapmadı.

Yöntem

"Başarısız Bir Birleşmiş Milletler Misyonu: Kıbrıs" konulu araştırma; gözlemsel ve analitik çalışma yapılarak yazılmıştır. Araştırma yapılırken konu ile ilgili kitaplar, makaleler ve yazarın kendi gözlemleri ve doktora tezinden yayımladığı kitap kullanılmıştır. Kıbrıs'ta konuşlanan BM Barış gücünün başarısızlığı karşılaştırmalı yöntemler kullanılarak örnekleme yöntemi ile analiz edilmiştir. Yazar Kıbrıs'ta yaşanan 1963 çatışmalarını ve 1974 savaşını bizzat yaşadığından dolayı araştırmada kendi analiz ve gözlemlerine çokca yer vermiştir. Kullanılan bilgilerin bir kısmı ve örneklemeler yazarın "Kıbrıs'ta Kayıp Şahıslar" konusunda yaptığı doktora tezinden yazdığı kitaptaki verilerden alıntılanmıştır. Makalede yaygın bir küresel barışın son umudu olarak değerlendirilen BM kendinden beklenenleri Kıbrıs'ta ne kadar karşılayabildiği sorgulanmaktadır. Bu nedenle BM'nin örgütsel yapısı incelenerek nicel olarak sorun çözme potansiyeli, Kıbrıs'ta yaşanan somut örneklerin anlatılmasıyla sonuçları irdelenmiştir. Araştırmada tarihsel ve betimsel yöntem kullanılarak bulgular saptanmış ve elde edilen bulgular

¹ M.Stephen, "Cyprus; Two Nations in One Island." *Bow Educational Briefing*(1987) (No.5, p1-7).

niteliksel çözümlene tekniğiyle analiz edilmiştir. Sonuçta ise genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Birleşmiş Milletler

1945 yılında, Milletler Cemiyeti'nin II.Dünya Savaşı'nı engelleyemediğinin görülmesi üzerine, insan haklarını, savaşları önlemek ve dünya barışını desteklemek amacıyla uluslararası bir örgüt olarak BM'in kurulmasına karar verildi.² BM Anlaşması Birleşik Krallık, Çin, Sovyetler Birliği, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından oluşturulmuştur. BM tüzüğünü önce sadece 50 ülke kabul etmiş, şu an itibarıyla üyeliği kaldırılan Vatikan ve değiştirilen Çin ve son katılan üye Güney Sudan'da dahil olmak üzere üye sayısı 193'e ulaşmıştır.³ Örgütün yönetimi New York'ta bulunan genel merkezinden yürütülmektedir ve üye ülkelerle her yıl düzenli olarak yapılan toplantılar yine bu genel merkezde gerçekleştirilir.

BM'in temel amaçları, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak, uluslararası ekonomik, sosyal, kültürel ve insani sorunların çözümü için işbirliği yapmak, insan haklarına saygıyı, birincil bağımsızlık, eşit haklar ve halkların kendi kaderini tayin hakkını (Self-determination) geliştirmektir. BM'nin temel ilkesi, tüm üyelerinin egemen eşitliğine dayanmaktadır ve üyeler sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmekle yükümlüdürler, BM anlaşmasına göre üye ülkeler başka herhangi bir devlete karşı tehdit veya güç kullanmaktan kaçınmalıdırlar.⁴ Anlaşma, BM'e herhangi bir devletin iç yargı yetkisi dahilindeki herhangi bir konuya müdahale etme yetkisi vermez. BM'nin ana organı olan BMGK, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasından, anlaşmaya göre birincil sorumluluğa sahiptir.⁵ Konseyin 15 üyesi vardır: beşi daimi - Çin, Fransa, Rusya Federasyonu, Birleşik Krallık ve ABD - ve Genel Kurul tarafından iki yıllık dönemler için seçilen diğer 10 üye ülke.⁶ Küçük veya büyük ülke olsun her üyenin bir oyu vardır. Birleşmiş Milletlerin kendi askeri gücü yoktur, üye devletler gönüllü olarak her barış gücü hareketi için gerekli olan askeri ve polis personelini sağlamaktadır. Barış Gücü hareketlerinin etkili bir şekilde yürütülmesi için tarafsızlık ilkesi büyük önem arz etmektedir. BM askerleri buldukları ülkede halkın bir bölümüne sempati gösterirken diğer kesimine düşmanlık gösterirse bu hareketin olumsuz sonuçlanmasına neden olacaktır. BM'nin bir başka önemli ilkesi de rıza ilkesidir. Barış gücü "BM koruması altında, gerçek veya muhtemel uluslararası çatışmaların veya açıkça uluslararası boyutu bulunan iç çatışmaların denetlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olmak üzere, asker ve/veya sivil uluslararası personelin tarafların muvafakati ile gönderildiği, BM merkezi dışında icra edilen harekattır." diye ifade edilmektedir.⁷

Siyasi olarak BM'in çok demokratik bir örgüt gibi hareket etmediği açıktır. BM'nin beş daimi üyesi, İngiltere, Fransa, ABD, Çin ve Rusya'nın BMGK'nde veto yetkisi vardır ve bu onları ülkelerinin çıkarları doğrultusunda hareket ettirmektedir. Birleşmiş Milletler bu beş büyük güce bağlı ve onlar tarafından yönetilmektedir. Soğuk Savaş sonrası vetoya başvurular önemli oranda azalmasına rağmen örgütün işleyişine bakıldığında BM'in uluslararası sorunları aktif bir biçimde çözebilmesinin 5 daimi üye devletin tutumlarına bağlı olduğu anlaşılmaktadır.⁸ BM Kurucu Antlaşması'nda öngörülen BM Daimi Gücü'nün hayata geçirilememesi, barış operasyonlarında istenen başarıya ulaşılmasına engel olmaktadır. BM'nin her

² David J., Whittaker, 'United Nations in Action'. Published in 1995 by UCL press. University College London (1995) ISBN 0-203-49919-0. www.pio.government.cy Press statements release on Cyprus negotiation plan 2004.

³ Whittaker, a.g.m

⁴ Ersoy, Önder, Hangisi Büyük? Dünya Mı, Beş Mi? Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (2019) Cilt 12, Sayı 63, www.sosyalarastirmalar.com

⁵ Ikechi, MGBOLU, "The Civilised Self and The Barbaric Other: Imperial Delusions of Order and The Challenges of Human Security", Third World Quarterly, (2006). Vol.27, No:5, Taylor and Francis Group, pp.855-869.

⁶ Önder, a.g.m

⁷ Sadi, Çaycı Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması, Genel Kurmay Basımevi, Ankara (1995), s.32

⁸ Fikret Birdişli, Birleşmiş Milletler (BM)'in Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneği, Journal of International Social Research (2010) researchgate.net

bir operasyon öncesi üye devletlerden gerekli asker ve sivil personeli talep etmek zorunda kalması, genellikle talep ettiğiinden daha az asker ve personel yardımı alması ve bu görevlileri kısa sürede sahaya ulaştırmak için gerekli detaylı eğitimlerden geçirememesi operasyonların başarısızlığının en önemli nedenlerini oluşturmaktadır. Diğer taraftan BM operasyon bütçesine her ülkenin farklı oranda katkı sağlaması ve operasyonlar için ayrı bütçeler oluşturulması kurumun tarafsızlığını ve operasyonların amacını sorgulanır hale getirmektedir.

Başarısız Birleşmiş Milletler Barış Gücü Operasyonları

Özellikle 90'lı yıllarda BM barış güçlerinin başarısız olduğu bir çok örnekle ispatlanmıştır. Örneğin 1993-94 yıllarında Ruanda'da yapılan katliamlarda BM dramatik ve belirgin bir şekilde başarısız olmuştur. Bu başarısızlık BM Barış Gücü tarafından denetlenen Hutu ve Tutsiler arasındaki barış anlaşmasının çökmesi olarak tanımlanmaktadır. Ruanda'da çevre ülkelerdeki kamplara sığınan mülteci Hutular, eski Hutu yöneticilerinin baskı yapması nedeniyle BM'nin planladığı gibi ülkelere geri dönemediler. 1996 yılında Ruanda yönetiminin Kongo'daki mülteci kamplarının kapatılması ve mültecilerin geri döndürülmesi isteği yapılmayınca BM bir kez daha mültecileri koruma konusunda başarısız sayılmıştır. Yine bu ülkede BM'ye yöneltilen suçlamalardan biri de korumakla yükümlü oldukları Tutsi ailelerinin Hutuların yaptığı saldırılarda yalnız bırakılmalarıdır. Yine Ruanda'da soykırımın başladığı günlerde 10 Belçikalı BM askerinin de katledilmesi nedeniyle Belçika hükümeti askerlerini çekmek için tartışmalara başlamış, diğer ülkeler de asker göndermede isteksiz olmuşlardır. Sonuçta asker sayısı azaltılmış bu da soykırımın önlenememesine neden olmuştur.

Brahimi⁹ Raporu BM'in 1990'lardan beri barış gücü misyonlarındaki sistematik kusurlarını ortaya çıkarmıştır. 1993'de Mogadişu-Somali sokaklarında yapılan katliamlarda da BM barış gücü hiçbir şey yapamamıştır.

Bosna-Hersek yine bu örneklerden birisidir. Barış gücü Müslümanları korumak için konuçlandığı yeri terkederek Bosnalı müslümanları Sırp milislerinin vahşetine bıraktılar. Sırp milisler 300 BM askerini rehin alarak, saldırı olabilecek bölgelerde ağaçlara kelepçelemiş ve canlı kalkan olarak kullanmışlardır.¹⁰ Bu da Saraybosna'daki BM askerlerinin çekilmesine sebep olmuştur. BM Barış Gücü UNPROFOR milletlerin insan hakları ihlalleri için gözlemci atamaları, yapılanları kınaması, bazı yerleri güvenli bölge ilan etmesi herhangi bir silahlı gücü ve olayları önleyecek iradesi olmadığı için katliamları ve toplu tecavüzleri önleyememiştir. 2006 Yılında Lübnan- İsrail sınırında Hizbullah örgütünün gerçekleştirdiği terorist olaylarına da BM seyirci kalarak önleyemedi. Taraflar birbirlerine roket saldırılarında bulundular ve misilleme yaptılar. BM burada güvensizlik ve saldırılara maruz kalmış ve taraflı olmakla suçlanmıştır. Taraflılık iddiaları, insan haklarına aykırı uygulamalar ve insanlık suçlarının önlenememesi, karar almada ve uygulamada anlaşmazlıklar olması, güvenli bölgelerin yeterince savunulamaması, askeri yaptırım gücünün olmaması ve NATO'ya ihtiyaç duyulması BM'nin durumunun uluslararası toplumda çok tartışılmasına yol açmıştır.

İkinci en büyük BM misyonu olan ve DR Congo'da konuçlanan BM Barış Gücü teroristlerin köyleri basarak yağmalamalarını ve kadınlara, kızlara tecavüz etmelerini önleyemeyip seyirci kaldılar. Aynı şekilde Liberya görevi sürecinde kamplarda yaşanan cinsel saldırı, taciz ve tecavüz olaylarını BM önleyememiş, sivil halktan zorla para toplanmasının önüne geçememiştir. 2005 yılında mülteci kamplarını kapatıp yapılacak seçimler için Liberyalıları kış zamanı eve dönmeye zorlayan BM'nin operasyonlardaki önceliğinin insani yardım mı yoksa politik yapılandırma mı olduğu tartışılmıştır.

⁹ Brahimi Raporu: Birleşmiş Milletler Barış Operasyonları Paneli'nin (2000) Çalışma Grubu tarafından önerilen barışı koruma operasyonlarına ilişkin tavsiyeleri ve kararları içeren geniş kapsamlı bir kararı oybirliğiyle kabul eden Raporudur (2000).

¹⁰ Merve İrem Yapıcı, Bosna Hersekte Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri, Uluslararası Hukuk Politika (2007) Cilt 2, No: 8, ss1-24.

Kıbrıs Sorununun Aşamaları

Kıbrıs'ın tarihini bilmeden UNFICYP'in Kıbrıs Sorununda başarılı olup olmadığını anlamak zordur. Kıbrıs, Doğu Akdeniz'in ortasında büyük bir jeopolitik öneme sahip küçük bir adadır. Asya, Afrika ve Avrupa olmak üzere üç kıtanın yolu üzerinde olduğu için tarihte pek çok uygarlık Kıbrıs'ı fethetmiştir. Kıbrıslı Rumların atalarının Truva savaşından sonra Kıbrıs'a yerleştikleri bilinmektedir.¹¹ Kıbrıs'ta yaşayanlar kendilerini Venediklilerin zulmünden korumak için Osmanlı padişahından yardım istediler. Ülke tarım için çok uygundu, toprağı verimliydi, ayrıca Kıbrıs'ın üzümleri çok meşhurdur ve Osmanlı'nın topraklarını genişletme dönemi idi. Osmanlılar 1571'de Kıbrıs'ı fethetti. Osmanlılar Kıbrıs halkına "Millet Sistemi"ni uyguladılar.¹² Kıbrıslı Rumların Ortodoks Hristiyanlığını uygulamalarına izin verildi ve Katolikler ya adayı terk etmeyi ya da İslam'ı veya Ortodoks dinini kabul etmeyi seçmek zorunda kaldılar. Osmanlılar üç yüz yedi yıl Kıbrıs'ta kaldılar. Bütün bu yıllar boyunca Ortodoks Kilisesi çok güçlendi ve Hristiyanlardan vergiler Sultan adına Kilise tarafından toplandı (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Enformasyon Dairesi, 2008).

Osmanlılar adayı fethettikten sonra demografik yapı değişti çünkü Katoliklerin çoğu Kıbrıs'tan taşındı ve birçok Osmanlı askeri, süvarisi aileleri, Anadolu'dan vasıflı adamlar ve aileleri Kıbrıs'a taşındı (KKTC Enformasyon Dairesi, 2008). 1792'de Kıbrıs'ın Türk nüfusu %55 iken, daha sonra Türkiye'nin karşı karşıya olduğu savaşlarda erkeklerin çoğu savaşa gittiği için bu oran %27'ye düşmüştür (KKTC Enformasyon Dairesi, 2008).

Çar Nicholas'ın Osmanlı İmparatorluğu için 'Avrupa'nın Hasta Adamı' tabirini icat etmesiyle birlikte Kıbrıs Rum halkı, vergilerden dolayı Osmanlı hükümdarlarına düşmanlık göstermeye başladı. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin doğusu üzerinde bazı emelleri vardı ve Osmanlılarla savaşmaya başladı. Öte yandan, İngiltere artık çok zayıf ve kontrolü kolay olan Osmanlı İmparatorluğu'nu korumakta çıkar görmüştü ve bu onun sömürgecilik emellerine hizmet ediyordu. İngiltere özellikle 1869'da açılan Süveyş Kanalı'nın Rus idaresine geçme riskini göze alamazdı. Bu manevralarla, İngiltere Kıbrıs'a ilgi duymaya başlarken, Padişah bir obje rolü oynuyor gibi görüldü. 1878'de Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaş sırasında İngiltere, Osmanlılara Sovyetler Birliği'ne karşı destek teklif etti ve karşılığında Kıbrıs'ı himayesine aldı.¹³ İngiltere ile Osmanlı İmparatorluğu Rusya'nın işgal altındaki topraklardan çekildiğinde sözleşmenin sona ereceğini kabul ettikleri bir kiralama sözleşmesi imzaladılar. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu İngiltere'nin düşmanı Almanya'nın yanında yer aldığından İngiltere, 1914'te Kıbrıs'ı kraliyet kolonisi ilan etti.¹⁴ 1923'te yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Türkiye, Lozan Antlaşması'yla Kıbrıs'ı İngiliz sömürgesi olarak kabul etti. 1955 yılına kadar Türkiye, Misak-ı Milli'nin dışında olduğu için Kıbrıs'a yönelik herhangi bir politika oluşturmadı. Bir yanda Kıbrıslı Rumların Enosis denilen Yunanistan'la birleşme arzusu, diğer yanda Kıbrıslı Türklerin adanın bölünmesini istemesi İngiltere'ye sorun yarattı. Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumlar Yunanistan'la birleşirse bunun tüm adaya Helenizmi yayacağından endişe ediyorlardı. Kıbrıslı Türkler önceleri, Kıbrıslı Rumlarla birlikte İngilizlere karşıydı çünkü Osmanlı İmparatorluğunun adayı İngiltere'ye vermesinden dolayı hayal kırıklığına uğramışlardı. Daha önce de bahsedildiği gibi Türkiye'nin 1955'e kadar Kıbrıs'la ilgili bir politikası yoktu ancak Atatürk döneminden sonra Kıbrıs'ta Türk milliyetçiliği artmaya başladı ve Kıbrıs Türkleri Türkiye'de yapılan tüm reformları kabul ettiler. Kıbrıslı Rumlar İngiliz yetkililere karşı isyan etmeye başladılar, Enosis yani Yunanistan ile birleşmek için 1931 yılında lefkoşa'da Hükümet Konağı'nı yaktılar.¹⁵ (Aykoç & Ateş, 2013, s.207-233). İngiliz makamları bu isyanları pek dikkate almamış ve

¹¹ Alexander, Melamid, Geographical Review(1956) Vol 46, No: 3, p355-374, <https://www.jstor.org/stable/211885>

¹² Hüseyin Alptekin, Millet System Is Alive: Path-Dependency In Ruling Diversity In Cyprus, Ortadoğu Etütleri (2016) Vol. 8, issue 2, p. 26-43, dergipark.org.tr

¹³ Şahoğlu, Hasibe, Disappearances on Both Side Is a Grim Reality: Missing Persons of Cyprus, PhD Thesis, Girne Amerikan University, Ankara 2021 Tulpars yayınevi, ISBN: 978-605-70444-2-6

¹⁴ Heinz, Richter, A Concise History of Modern Cyprus, 1878-2009. Harassowitz Verlag. (2010) ISBN: 978-3-938646-53-3.

¹⁵ Emre Aykoç & Sanem Yamak Ateş, VIII. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri, Cilt 1, Doğu Akdeniz Yayınları (2013) s. 207-233.

Kıbrıslı Rumlar Enosis'in gerçekleşmesi için dünyadan yardım istemeye başlamışlardır. Kıbrıslı Rumların saldırganlığı gün geçtikçe artmış, uluslararası dünya İngiltere'yi adayı Yunanistan'a bağlamak yerine bağımsızlık vermeye zorlamıştır. Bu dönemde Kıbrıslı Rumlar bir yeraltı örgütü (EOKA) kurdular. EOKA Kıbrıs Türklerine de saldırmaya başladı, İngiliz polisi şiddete son vermek için büyük çaba sarf etti ancak başaramadı. 1958'de Kıbrıs Türkleri Rumların saldırılarından korumak ve kendilerini savunmak için TMT¹⁶ adında bir yeraltı örgütü kurdular. İngiltere bu dönemde Süveyş Kanalı sorunuyla uğraşıyordu ve başka yerde çatışma istemiyordu, bu yüzden Adada iki egemen üs tutarak Kıbrıs'a bağımsızlık vermeye karar verdi. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'dan Kıbrıs meselesini müzakere etmelerini istedi. Bu, İngiltere'nin ayrılırken tüm kolonilerinde kullandığı böl ve yönet politikasını onaylamaktadır.

Zurih ve Londra müzakereleri sonunda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere imzaladıkları bir anlaşmayla 1959'da Kıbrıs Anayasası'nı hazırladılar ve 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs lı Türklerin ve Kıbrıslı Rumların altına imza attıkları bir anlaşmayla Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu. Anayasada Cumhurbaşkanı'nın Kıbrıslı Rum ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın Kıbrıslı Türk olacağı belirtildi. Başkan yardımcısına, kanunlarda veya dışişleri kararlarında kullanması için bir veto yetkisi verildi. Ayrıca adanın her şehrinde belediyelerin ayrı olacağı ve her toplumun kendi Cemaat Meclisi olacağı belirtildi.

Kıbrıs Cumhuriyeti maalesef sadece üç yıl sürdü çünkü hem Kıbrıslı Türkler hem de Kıbrıslı Rumlar mutlu değildi. Bir yanda Kıbrıslı Türkler adanın bölünmesini istiyorlardı, diğer yanda Kıbrıslı Rumlar adayı Yunanistan ile birleştirmeyi amaç edinmişlerdi. Cumhurbaşkanı Makarios III, Cumhurbaşkanı yardımcısının veto yetkisinin kaldırılmasını da içeren 13 anayasa değişikliği önerdi. Lefkoşa'nın belediyelerini birleştirmeyi önerdiler. Kıbrıslı Türklerin hükümetteki sivil ve asker sayısını da azaltmak istediler. Değişikliklerin hiçbirini kabul edilebilir olmadığından hem Cemaat Meclisi hem de Türkiye önerileri reddetmiştir. Zaten Cumhuriyet kurulup Kıbrıslı Rumlar sonuçtan memnun kalmayınca Cumhurbaşkanı Makarios bunun Enosis için atılmış bir adım olduğunu açıklamıştı. Anayasayı değiştiremeyeceklerini anlayınca 21 Aralık 1963'te Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türklere saldırmaya ve onları öldürmeye başladılar¹⁷ ve Akritas Planı denilen ve bir gecede tüm Kıbrıslı Türkleri öldürmeyi amaçlayan bir planı uygulamak istediler. Ancak başarılı olamadılar. Türk memurlar, korkutuldukları ve tehdit edildikleri için kendilerini güvende hissetmediklerinden işlerine gitmeyi bıraktılar. On gün sonra her iki taraf da ateşkesi kabul ettiler çünkü ne Kıbrıslı Türklerin ne de Kıbrıslı Rumların çatışmaya devam etmek için yeterli silahları ve mermileri vardı. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan barış gücü olarak hareket etmek için ortak bir Ateşkes Gücü üzerinde anlaştılar. Aynı zamanda Kıbrıslı Rumlar BM'den barış gücü talep ettiler. BMGK'nin 186 sayılı kararıyla Kıbrıs'a farklı ülkelerden BM askerleri konuşlandırıldı. BM'nin bu gücüne Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletler Barış Gücü (UNFICYP) adı verildi. BM 186 sayılı kararla Kıbrıs Cumhuriyetini bütün Kıbrıs'ın Cumhuriyeti olarak kabul etti ve Türkiye de hatalı davranarak bu karara imza attı. Rum tarafı bu kararı kullanarak hala daha kendilerini Kıbrıs'ın meşru hükümeti saymaktadır.

Kıbrıs Birleşmiş Milletler Barış Gücü (UNFICYP)

BM Kıbrıs'ı 1948'den beri programında tutuyordu ama Kıbrıslı Rumların, çatışmanın başladığı 1963'te BM'ye başvurmasına kadar hiçbir şey yapmadı. Barış gücü başlangıçta üç aylığına Kıbrıs'a gönderildi, ancak 59 yıl sonra hala Kıbrıs'ta görevdedir. Her altı ayda bir, Rum tarafının izniyle (BM Bilgilendirmesi) BM Barış Gücü'nün görev süresi uzatılmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak KKTC'nden asla izin istememektedirler. Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumlar arasındaki barış müzakereleri için BMGK tarafından BM'nin iyi niyetini kullanan bir arabulucu atanır. Arabulucu, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın onayını almak zorundadır (BM Bilgilendirmesi). BM'ye üye devletler UNFICYP'in bütçesine katkıda bulunmakta ve Kıbrıslı Rumlar da bütçenin 1/3'ünü bağışlamaktadır. UNFICYP

¹⁶ Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT): EOKA ve EOKA-B'ye karşı direniş amacıyla Rauf R. Denктаş ve Türkiye'den bir subay tarafından kurulmuş bir yeraltı örgütüdür.

¹⁷ Şahoğlu, a.g.e

arşivlerine göre iki taraf arasında sınırlarda bu güne kadar bin civarında tatsız olay yaşanmıştır. Bu, UNFICYP'nin bu olayları önleyemediğini göstermektedir. Ada 1974'ten-beri bölünmüş olduğu için UNFICYP sadece sınırlarda kolluk gücü olarak görev yapıyor ve bu nedenle 2004'ten sonra asker sayısı giderek azaltılmaktadır.

BMGK Kıbrıs'taki Barış Gücü'nü çatışmaları önlemek için elinden gelenin en iyisini yapmak, kanun ve düzenin korunmasına, restorasyonuna ve normal koşullara dönüşe katkıda bulunmakla görevlendirdi. Operasyonun yol gösterici ilkeleri, tam bir tarafsızlıkla hareket, çatışmanın tekrarının önlenmesi için müdahale; silahlı gücün yalnızca bir meşru müdafaa yöntemi olarak asgari ölçüde kullanılması şeklindeydi. Aynı zamanda, Genel Sekreter uzun vadeli bir çözüm bulmak için "iyi niyeti" kullanacak bir Özel Temsilci atamaktadır.

Whittaker bu konuyla ilgili olarak "UNFICYP'ye verilen açık yetki, operasyonun başlaması için iyi bir talimat değildi. Lefkoşa Hükümeti, operasyonu bir Türk isyanını sona erdirmeye ve tüm Cumhuriyet üzerinde otoriteyi yeniden tesis etmeye yardımcı olarak gördü. Öte yandan, Kıbrıslı Türkler bunu, Rum tarafının; statülerini yasa dışı olarak kabul etmesine destek olarak gördüler. BM Genel Sekreteri U.Thant, her iki yorumu da reddetti. Bir BM barış gücü siyasi çözümler tasarlama ve dayatma sorumluluğu olmayan tarafsız bir teşkilattir. Pek çok masum sivilin tehlikeli durumu ve çatışmanın süregelen terörist niteliği göz önünde bulundurulduğunda, görev süresi her üç ayda bir (Haziran 1965'ten itibaren altı ayda bir) yenilenecektir."¹⁸

Görev uzatmaları halen her altı ayda bir yapılan BM Barış Gücü'nün son dönemlerde tek sorumluluğu Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasında olan sınırlarda asgari iki personelle kolluk gücü görevi yapmaktır.¹⁹

Barış Gücü Kısıtlamaları

BM Barış Gücü'nden beklenti, barış inşasına eşit etkili yolları kullanarak hem Kıbrıslı Türkler hem de Kıbrıslı Rumlar için kabul edilebilir nihai bir çözüm bulmak ya da en azından buna yaklaşmaktır.²⁰ (Cassese, 1978). Kıbrıs'taki BM Barışı Koruma Misyonu, sorumluluk verilen görevleri yerine getirirken, ağırlıklı olarak, nüfuz veya otoritenin uygulanmasıyla karşılaştırılabilir müzakere becerisine dayanıyordu.²¹ Birleşmiş Milletler (BM) Kıbrıs Rum yönetimini tüm adanın hükümeti olarak kabul etmiş ve KKTC'ni hiçbir zaman kabul etmemiştir.²² Belgelerinin hiçbirinde KKTC'yi veya Kıbrıslı Türklerin yönetimi terimini kullanmadılar ve Kıbrıslı Türk hükümetinin sadece bir kısmıyla ilişkileri vardır.²³ UNFICYP veya BM tüm resmi belgelerinde "Kıbrıs Türk Yetkilileri" tabirini kullanıyor.²⁴ 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsız bir devlet olarak kabul edilen devlettir ama KKTC kabul gören bir devlet değildir. Bu da çözümü çok zorlaştırmaktadır.²⁵

¹⁸ Whittaker, a.g.m, s52-53

¹⁹ M. Moran, Perceptions Journals of International Affairs (2001) Volume VI - Number 2 Cyprus

²⁰ A. Cassese, 'United Nation Peacekeeping' Published by Springer; 1978 edition (May 31, 1978). ISBN-10: 9028605878.

²¹ Ahmet, Sözen, & Kudret Özersay, The Annan Plan. Middle Eastern Studies (2007) 43:1, 125-141 DOI: 10.1080/00263200601079773

²² Sözen, & Özersay, 125-141

²³ Sözen& Özersay, a.g.m, aynı

²⁴ M. Stephen, a.g.m

²⁵ Meltem, Müftüleri, European Union and Cyprus, Middle Eastern Studies(2005) Vol. 41. (No. 2, pp 281-293).

<https://www.jstor.org/stable/4284362>

Kıbrıs sorununda BM Barış Gücünün Başarısızlığına Örnekler

En uzun geçmişe sahip barış gücü olan Kıbrıs'taki BM Gücünün başarısızlığını Kıbrıs'ta konuşlanan UNFICYP çok iyi ispatlamaktadır. Yazar, 1963'te Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasında başlayan çatışmalarda ve daha sonrasındaki kişisel tecrübelerinde aşağıda vermiş olduğu örnekte olduğu gibi UNFICYP'in taraflı davrandığına bizzat şahit olmuştur:

“1964-65'te bir İngiliz BM pilotunun helikopterle evimin yakınındaki eski mezarlığa geldiğini ve mahalledeki tüm çocukların onu izlemek için yakına gittiğini hatırlıyorum. Pilot her seferinde bize meyve, çikolata ve bazen de oyuncak verirdi. O zamanlar Kıbrıslı Türkler tecrit edilmiş ve satın alacak pek bir şey bulamadıkları yerleşim bölgelerinde kalmışlardı. Birkaç yıl sonra, Kıbrıslı Türklere yardım etmekle ve tarafsız olmamakla suçlandığı için Bafta Kıbrıslı Rumlar tarafından bir komplo ile öldürüldüğüne dair bilgi geldiğini hatırlıyorum. Deneyimlerime göre, UNFICYP'in bazı askerlerinin daha çok Kıbrıslı Türkler lehine, bazılarının da daha çok Kıbrıslı Rumlar lehine hareket ettiği biliniyor. UNFICYP askerleri silahlarını ancak kendilerini koruma durumunda kullanabiliyorlar ve bu da onları Kıbrıslı Türkler ve Rumlar arasındaki kanlı meselelerde yetersiz kılıyor. 1964 ve 1967'de iki taraf arasında UNFICYP'nin hiçbir şey yapmadığı birçok çatışma yaşandı.”

1964 yılında üniversite öğrencisi olan Ergün Vehbi²⁶, Kıbrıslı Türkleri yani ailelerini kurtarmak için Türkiye'den diğer öğrencilerle birlikte Rumlara karşı savaşmak için Erenköy'e (Dillirga) gitti, 1964'te UNFICYP'nin başarısızlığını verdiği bir röportajda anlattı. Vehbi Yeşilirmak'ta (Limnidi) 'Yavuz' kod adlı mücahit komutanı iken Yunan kuvvetleri Erenköy'e saldırdığında UNFICYP askerlerinin köyden uzaklaşmak için toplandığını gördüğünü ve BM kuvvetleri komutanına “Neden?” diye sorduğunda komutanın şöyle dediğini anlattı. “Erenköy çöktükten sonra Rumlar büyük olasılıkla Yeşilirmak'a saldıracak ve biz Barış Gücü olmamıza rağmen köy halkına yönelik saldırı karşısında hiçbir şey yapamayacağız, bu nedenle başka bir yere taşınmayı tercih ettik.”²⁷

UNFICYP sadece bazı insani konularda başarılı olmuş, ancak Kıbrıslı Rumların saldırılarını önlemede ve Kıbrıslı Türkler için güvenli yerler sağlamada başarısız olmuştur.²⁸

Yazar doktora tezini yazarken, kayıp kişilerin aileleriyle her görüşmesinde, onlara her zaman UNFICYP güçleriyle temasları olup olmadığını ve sonucun ne olduğunu sormuştur. Tamamına yakın bir kısmı BM'den memnun olmadıklarını çünkü BM'nin meseleleri çözmezken havada asılı bıraktığını söylemişlerdir.²⁹ Kayıp şahıslar konusu çok hassas bir konudur. Kayıpların ailelerinin, sevdiklerinin akıbetinden haberleri olmaması nedeniyle çeşitli hakları zedelenmektedir. Kayıp Şahıslar Komitesi'nin internet sitesinde 1510 Kıbrıslı Rum ve 492 Kıbrıslı Türk'ün 1963-1974 döneminde kaybolduğu belirtiliyor. 1963-1964 yıllarında Kıbrıslı Türkler, işyerlerinden, bir yere giderken yollardan ve hastanelerden esir alınmış, öldürülmüş ve bilinmeyen yerlere gömülmüşlerdir. Yine 1964 Mayıs ayında Rum polisi ve üç Yunan askeri Mağusa'nın Türk kesimine geldiğinde Türk polisler tarafından durdurulmak istenmiş ama Rum ve Yunanlar bu isteğe karşı silahlarına davranarak Türklere ateş açmıştır. Bu çatışma esnasında Rum ile iki Yunan askeri öldürülmüştür. Rumlar bu olay üzerine Türklere intikam almak için çarşıda bulunan ve tamamı sivil olan 32 Türk'ü kaçırap Mağusa'nın dış kısmına götürmüşler ve orada kurşuna dizmişlerdir. Rum idarî makamlarının bu kanunsuz ve acımasız saldırıyı bildiği ve üstünü örttüğü Rum gazeteleri tarafından daha sonra yazılmıştır. 1967 yılında UNFICYP'e rağmen Kıbrıslı Rum ve Yunan askerleri Geçitkale ve Boğaziçi adlı Türk köylerinde yaşayan Kıbrıslı Türklere saldırdılar ve 26 kişiyi arkadan kurşuna dizerek canice öldürdüler. Cesetler arasında gözleri oyulmuş, süngü ile delik deşik edilen ve ikiye bölünerek öldürülen Türkler de vardı. Her iki köyü işgal eden Rumlar ve Yunan askerleri

²⁶ Ergün Vehbi yazarın ağabeyisi olup, Öğrencilerin Erenköy'e gönderilmesine liderlik etmiş, Yeşilirmak komutanlığını üstlenmiştir. Vehbi, 12 yıl KKTC Cumhuriyet Meclisinde milletvekilliği yapmıştır.

²⁷ Şahoğlu, a.g.e

²⁸ Sambanis, N., The UN Operation in Cyprus: A New Look at the Peacekeeping-Peacemaking Relationship *International Peacekeeping* (1999) 6 (1): 79-108.

²⁹ Şahoğlu, a.g.e

tüm evleri soyarak yağmalamışlardır.³⁰ Türkiye'nin 1974 yılında yaptığı Kıbrıs Barış Harekâtının ilk günlerinde 183 Türk ve 350 Rum'un yaşadığı karma Alaminio (Alaminos) köyüne baskın yapan Rumlar, kadın, erkek, yaşlı ve çocukları esir alarak köydeki Rum okuluna hapsedtiler. Akabinde yaşları 6 ila 80 arasında değişen tüm erkekleri toplayıp kurşuna dizdiler. Buldozerlerle çukur açıp cesetleri çukura atarak üstünü örttüler.³¹ 21 Temmuz 1974'de Limasol'da yaşayan Türklere silahsız 26 kişi öldürüldü. 1800 kişi de rehin olarak esir alındı. 14 Ağustos 1974'de Yunan ve Rum askerleri Larnaka'da Tockhni (Taşkent) ve Mari (Tatlısu) köyünde yaşayan 89 Türk erkeği öldürerek toplu halde bir çukura gömdüler.³² 20 haneden ibaret, savunmasız durumdaki Atlılar köyünün kadın ve çocuklardan oluşan Türk ahalisi 14 Ağustos 1974 tarihinde gelen Rumlar tarafından köy dışına çıkarılmış, elleri arkaya bağlanarak sıralanmış ve genç, yaşlı, bebek, kadın demeden kurşuna dizilmiştir.³³ Atlılar köyü ile aynı bölgede yer alan Sandallar ve Muratağa köyleri de Rum askerlerinin saldırısına uğramıştır. Köylüler köylerin birleşim noktasında bulunan çöplüğe götürerek kurşuna dizmişler ve daha sonra da yakmışlardır. Bu saldırıda 88 sivil kadın-çocuk demeden öldürülmüştür. 1964 yılından beri Kıbrıs'ta görev yapan UNFCYP bu olayları engelleyememiş, seyirci kalmış ve sadece BMGK'ne kayıp şahıslar hakkında bilgi gönderebilmiştir. BM'nin bilgisi olmasına karşılık Rum tarafı 1974 yılına kadar kayıp şahısların olduğunu yalanladı.³⁴ Bu dönemde Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) tüm Kıbrıs Türk kayıplarını listeledi ve 1968'de Kıbrıs Türk Lideri R. Raif Denктаş tüm kayıp ailelerini davet ederek kayıp kişilerin hepsinin şehit sayıldığını söyledi ancak Rum tarafı kayıp olduklarını yalanladı. BMGK, 13 Şubat 1975'te, her iki taraftan da kayıp şahıs sorununu çözmek için derhal harekete geçmesini isteyen bir karar aldı ve BM'nin iyi niyeti çerçevesinde yardım teklifinde bulundu. Tarafları, kayıp kişilerin akıbetini öğrenmek için harekete geçmeye zorlamak için kabul edilen başka kararlar da vardı, ancak 2004 yılına kadar kayıp kişilerin akıbetinin bulunması için BM ve iki taraf hiçbir şey yapmamıştır.³⁵

Türkiye ve İngiltere, Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türklere yönelik saldırganlığının sona erdirilmesi için BM'e başvuruda bulundular ancak Birleşmiş Milletler (BM) durumu 1963 öncesine döndürmeyi başaramadı, bunun yerine taraflı davrandılar ve 186 sayılı kararla Rum yönetimini tüm adanın Hükümeti olarak ilan ettiler.

BM tarafından birkaç kez düzeltilerek son haline getirilen, dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından Türk ve Rum tarafına sunulan ve sözde prensipte anlaşılan Annan Planı 24 Nisan 2004 tarihinde iki tarafta eş zamanlı olarak yapılan referandumlarla halkların onayına sunuldu. Plan iki toplumlu, iki kesimli federasyon çözümünü içeriyordu. Rum halkının %75.83'ü planı reddederken, Türk halkı %64.91 çoğunlukla plana "evet" demiştir. Böylece BM'nin hatta tüm uluslararası camianın desteklediği ve Kabul edilmesini beklediği bu kapsamlı çözüm planı geçersiz hale gelmiştir. BM'nin Rum tarafında çözüme yönelik yaptıkları tüm çalışmalar başarısız olmuştur. 28 Mayıs 2004 tarihinde, dönemin Genel Sekreter Kofi Annan, Kıbrıs hakkındaki raporunda (S/2004/437, paragraf 92), tüm barışı koruma operasyonlarının temel amacının, bu çatışmada uzlaşma için koşullar yaratmak olduğunu belirtmektedir. Kıbrıs'ta BM bu ana amacını gerçekleştirebildi mi? Uzlaşmanın her iki tarafın eşit statüsüne dayanabileceği ilkesi kabul edilmişse de BM, Kıbrıs'ta bu ilkeye uygun koşulların oluşmasını sağlayamamış ve Rum tarafının statü üstünlüğünü korumasına hizmet eden bir tavır almıştır. Nitekim Genel Sekreter Annan'ın 28 Mayıs 2004 tarihli raporundan başlayarak, kendisinden sonraki tüm Genel Sekreterler, Kıbrıs Türk tarafına uygulanan gereksiz ekonomik kısıtlamaların kaldırılması gerektiğine işaret etseler de başarılı olmadılar, bu güne kadar kısıtlamalar devam etmektedir. İki taraf arasında güven tesis edecek ve uzlaşmayı kolaylaştıracak olan ekonomik gelişme açığı Türklere lehine iyileştirilmeliydi,

³⁰ İsmail Bozkurt, KKTC'nin Siyasal Yapısı, Çıkmazları ve Çözüm Önerileri. *Havadis gazetesi* (10 Aralık, 2016).

³¹ Oğuz, Yücel, 1963-1974 Yılları Arasında Kıbrıs'ta Rumların Türklere Karşı Saldırıları Soykırım Olarak Değerlendirilebilir Mi? , *Harp Tarihi Dergisi* (2021) sayı 4, s.103-130

³² Bülent T. Göktürk , Kıbrıs'ta Rumların Gerçekleştirdiği 11974 Katliamları, *Türk Dünyası Araştırma Dergisi* (2017) Cilt 116, Sayı 228, s. 159-170

³³ Göktürk, a.g.m, s 159-170

³⁴ Şahoğlu, a.g.e

³⁵ Şahoğlu, a.g.e

ancak BM BMGK bu yönde herhangi bir adım atmadı. İki taraf arasında yapılacak ticaretle ilgili Yeşil Hat Tüzüğü'nün uygulanması konusunda da BM etkili olamadı.

Aynı şekilde BM Brahimi Raporunda (2000) BM'nin barışı koruma operasyonlarında tarafsız olması ve tarafların rızasını alması gerektiği vurgulanmasına rağmen, BM Kıbrıs'ta Kıbrıs Türk tarafının rızasını almayı reddetmekte ve sadece Rum tarafının onanıyla görev süresini uzatmaktadır. Bu durum hem Brahimi Raporu'nun gerekliliklerine hem de BM'nin uzlaşma için gerekli koşulları hazırlamak olan temel misyonuna aykırıdır.

Sonuç

Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan, ezelden beri amaçları olan Enosis'i (Yunanistan'a ilhak) başarmalarına engel olarak Kıbrıslı Türkleri görerek 1963-1974 yılları arasında sistemli bir şekilde saldırılarda bulunmuş, toplu katliamlar yapmıştır. Bu saldırıların çoğu BM kontrolünde ateşkes döneminde planlı olarak yapılmıştır.

Kıbrıs deneyimi, iki etnik grup çatışmasında bir çözüme varmanın kolay olmadığını gösteriyor. Bugün, ada Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasında bölünmüş durumdadır.. BM, 1974'ten bu yana birçok müzakere oturumuna aracı oldu, ancak Rum ve Türk hükümetleri Kıbrıs sorunu konusunda hâlâ anlaşmazlık içindeler. Kuzey Kıbrıs, insani konularda birçok zorluk yaşıyor. Öncelikle Türkiye dışında hiçbir devlet KKTC devletini tanımadığı için KKTC'ndeki tek uluslararası hava limanı olan Kuzey Kıbrıs Havalimanına direkt uçuş yapılamamaktadır. Türk tarafı Rumların haberleşme ambargosu altındadır. Posta ve telekomünikasyon Türkiye üzerinden yapılmaktadır. UNFICYP, Kıbrıs'ta kaldığı elli dokuz yıl içinde bu insani sorunlara çözüm bulmayı başaramadı. BM askerleri sadece sınırlarda devriye gezerek kolluk gücü görevi yapıyor. Üçüncü taraf arabulucu olarak BM, uzlaşma tekniklerini geliştirmeli, aynı zamanda uzun ve zor olsa da iki taraf arasındaki ilişkileri onarmak için yollar aramalıdır fakat bugüne kadar bu konuda başarılı olamamıştır.

Büyük güçlerin BMGK kararlarını etkilemeleri, BMGK'nin taraflı ve Kıbrıs Rumlarının çıkarlarını tatmin etmeye yönelik hareket etmesine neden oluyor. UNFICYP 1964-1974 arasında Kıbrıs'ta olmasına rağmen Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumlar tarafından çok zarara uğratılmış, hatta öldürülmüşlerdir. Bütün bu insanlar sivildi, insan hakları ihlal edildi ama BM bu olayları durdurmak ya da önlemek için hiçbir şey yapamadı. BM, Türk tarafına karşı önyargılı davranmazsa, Kıbrıs Sorunu konusunda bir çözüme ulaşmak kolay olabilirdi. KKTC kurulduktan sonra BMGK 541 ve 550 sayılı kararlarla bu Cumhuriyeti kabul etmediklerini ve Rum Hükümetini adanın tümünün hükümeti olarak gördüklerini açıkladılar. BM'nin halen kesin bir çözüm üretmemesi ve iki tarafı anlaşmaya ikna edememesi nedeniyle Kıbrıs'ta halen UNFICYP konuşlanmaya devam ediyor. BM'nin Kıbrıs'taki başarısızlığının bir başka nedeni de ekonomik durumdur. BM başlangıçta harcadığı kadar para harcayamıyor. Öte yandan, acil durumlarda BM gerektiği kadar hızlı yanıt veremiyor ve bu da zorlukları beraberinde getiriyor.

Stephen Talman (1987), herhangi bir örgütün barışı koruma konusunda başarılı olmak istiyorsa, çalışma sırasında her iki taraf için de eşit davranması ve önyargılı davranmaması gerektiğini belirtir. BM, bir tarafın amaçlarına ulaşmasına değil, her iki tarafın da haklarını korumaya çalışmalıdır. Kıbrıs'ta UNFICYP'in ana hedefi Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar arasında uzlaşma olmalıdır, ancak çoğu zaman onlar taraflı davrandılar ve Kıbrıslı Rumları desteklediler.

Rum tarafının, Aralık 1963'te iki toplumlu hükümetten tehdit ve korkutmayla dışladıkları eski ortakları olan Kıbrıs Türkleri ile güç ve refahı paylaşmayı her zaman reddettiği çok açıktır. Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın; Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik hazırladığı Annan planının Nisan 2004'te yapılan referandumlarda Kıbrıslı Rumlar tarafından %75.38'lik bir çoğunlukla reddedilmesinden sonra; hazırladığı raporunda (SC, 28 Mayıs 2004) izolasyonların kaldırılması gerektiğini yazmasına rağmen BM Kıbrıslı Türkler üzerindeki izolasyonları kaldırmayı başaramadı. İzolasyonların kaldırılması gerekiyordu çünkü aynı referandumda Kıbrıslı Türkler planı %64,91 oyla kabul etmişti.

Aslına bakılırsa başka ülkelerin askerlerinin bir ülkeye gelerek o halkı kendi halklarını korur gibi korumalarını ve bu uğurda hayatlarını riske atmalarını beklemek biraz fazla ütöpik olur. UNFICYP, insani ve diğer askeri olmayan işlevlerinde bir miktar başarı elde etti, ancak hareket özgürlüğü sağlamada, Kıbrıs Türk yerleşim bölgelerini güvenli kılmada, orduyu ve siyasi statükoyu korumada veya 1975 Viyana Nüfus Mübadelesi Anlaşmasını³⁶ uygulamada başarısız oldu. UNFICYP'nin 1964-75 dönemindeki barışı koruma ve barışı sağlama performansı değerlendirildiğinde başarısız olduğu görülür. Bu başarısızlıklar büyük ölçüde barışı koruma görevlilerinin yetkilerini aşırı muhafazakâr bir şekilde yorumlamalarına, ellerindeki tüm araçları kullanmamalarına, güçlü yerine zayıf stratejileri tercih etmelerine ve değişen askeri ve siyasi statükoya karşı tarafsız olmalarına bağlanabilir. UNFICYP'nin barışı korumadaki başarısızlıkları, tarafların barış yapmaya yönelik zaten olumsuz olan tutumlarını ağırlaştırdı. Bu nedenle, literatürde yaygın olarak tartışıldığı gibi, UNFICYP'nin Kıbrıs'ta barışın sağlanması üzerindeki olumsuz etkisi başarıdan değil barışı korumadaki başarısızlıktan kaynaklanmaktaydı.

BM, Kıbrıs sorununa iki tarafın eşit statüye sahip olduğu konusunda anlaşmaya varılmış bir temelde bir çözüm bulmak için yararlı ve inandırıcı bir atmosfer yaratmayı başaramadı. Spesifik olarak, 1960 Zürih ve Londra Antlaşmaları vasıtasıyla kurulan Cumhuriyetin iki kurucu ortağının statüsü arasındaki dengeyi bozan ve uluslararası toplum tarafından tüm Kıbrıs'ın tek meşru hükümeti görülmesine neden olan BMGK'nin 186(1964) sayılı kararıdır. Ayrıca BMGK, eski Genel Sekreter Kofi Annan ve haleflerinin Kıbrıs Türk halkına dayatılan haksız izolasyonu ve zarar verici sosyo-ekonomik kısıtlamaları kaldırma çağrısını uygulamadı ve böylece Genel Sekreterin iyi niyetinin etkinliği baltalandı. Öte yandan, Brahimi Raporu'nun tarafların rızasının esas olduğu yönündeki tavsiyesine rağmen BM, Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler (BM) Barış Gücü'nün (UNFICYP) görev süresinin uzatılmasında Kıbrıs Türk tarafının rızasını hiç almamıştır. Bütün bunlar BM'yi Kıbrıs'taki sorunun bir parçası ve çıkmazın nedeni haline getirmiştir.

KAYNAKÇA

Alptekin, Hüseyin , Millet System Is Alive: Path-Dependency In Ruling Diversity In Cyprus, Ortadoğu Etütleri(2016) Vol. 8, issue 2, p. 26-43, dergipark.org.tr

Aykoç, Emre & Ateş, Sanem Yamak, VIII. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri, Cilt 1, Doğu Akdeniz Yayınları (2013) s. 207-233

Birdişli, Fikret, Birleşmiş Milletler (BM)'in Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneği, Journal of International Social Research (2010) researchgate.net

Bozkurt, İsmail, KKTC'nin Siyasal Yapısı, Çıkmazları ve Çözüm Önerileri. *Havadis gazetesi* (10 Aralık, 2016).

Cassese, A., 'United Nation Peacekeeping' Published by Springer (May 31, 1978). ISBN-10: 9028605878.

Çaycı, Sadi, Silahlı Kuvvetlerin Kullanılması, Genel Kurmay Basımevi, Ankara (1995) s.32

Göktürk, T.Bülent, Kıbrıs'ta Rumların Gerçekleştirdiği 11974 Katliamları, Türk Dünyası Araştırma Dergisi (2017)Cilt 116, Sayı 228, s. 159-170

Melamid, Alexander, Geographical Review (1956) Vol 46, No: 3, p355-374, <https://www.jstor.org/stable/211885>

Müftüler, Meltem, European Union and Cyprus (2005) Vol. 41. (No. 2, pp 281-293). *Middle Eastern*

³⁶ 1975 Viyana Gönüllü Nüfus Mübadelesi Anlaşması: Birleşmiş Milletler Genel Sekteri Kurt Waldheim gözetiminde Viyana'da yapılan toplumlararası görüşmelerin 3. Turunda, (31 Temmuz-2 Ağustos 1975) tarihleri arasında, "Kıbrıs Cumhuriyeti" adına Kıbrıs Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides ve adanın kuzeyinde Kıbrıslı Türkler tarafından kurulan Kıbrıs Türk Federe Devleti adına Başbakan Rauf Raif Denktaş, Nüfus Mübadelesi üzerinde mutabakata vardı.

Studies <https://www.jstor.org/stable/4284362>

MGBOJI, Ikechi, “The Civilised Self and The Barbaric Other: Imperial Delusions of Order and The Challenges of Human Security”, *Third World Quarterly* (2006) Vol.27, No:5, Taylor and Francis Group, pp.855-869.

Moran, M, *Perceptions Journals of International Affairs* (2001) Volume VI - Number 2 Cyprus

Önder, Ersoy, Hangisi Büyük? Dünya Mı, Beş Mi? *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* (2019) Cilt 12, Sayı 63, www.sosyalarastirmalar.com

Richter, Heinz, *A Concise History of Modern Cyprus, 1878-2009*. Harassowitz Verlag (2010) ISBN: 978-3-938646-53-3

Sambanis, N., *The UN Operation in Cyprus: A New Look at the Peacekeeping-Peacemaking Relationship*. *International Peacekeeping* (1999) 6 (1): 79-108.

Sözen, A. & Özersay K, *The Annan Plan*. *Middle Eastern Studies* (2007) 43:1, 125-141 DOI: 10.1080/00263200601079773

Şahoğlu, Hasibe , *Disappearances on Both Side Is a Grim Reality: Missing Persons of Cyprus*, PhD Thesis, Girne Amerikan University, Ankara (2021) Tulpars yayınevi, ISBN: 978-605-70444-2-6

Whittaker. J. David, ‘United Nations in Action’, UCL press, University College London (1995) ISBN 0-203-49919-0. www.pio.government.cy Press statements release on Cyprus negotiation plan 2004.

Yapıcı Merve İrem, *Bosna Hersekte Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri*, *Uluslararası Hukuk Politika* (2007) Cilt 2, No: 8, ss1-24.

Yücel, Oğuz, *1963-1974 Yılları Arasında Kıbrıs’ta Rumların Türklere Karşı Saldırıları Soykırım Olarak Değerlendirilebilir Mi?* , *Harp Tarihi Dergisi* (2021) sayı 4, s.103-130

NÜFUS ARTIŞININ YOL AÇTIĞI SORUNLARA KÜRESEL BAKIŞ

Muhammed Yunus SEVİNÇ*

Semih Serkant AKTUĞ**

Özet

Dünyada nüfus artışının küresel sorunlarla ilişkisi ülkesel, bölgesel ve küresel bağlamda incelendiğinde ve dünyanın kısıtlı hammadde kaynakları, jeopolitik konjonktür ve ilerleyen yıllarda meydana gelebilecek değişimler göz önünde bulundurulduğunda dünyanın doğal dengesi ve gelecek nesiller açısından önemli birtakım konular üzerinde durulmuştur. Özellikle dünyanın hızla artan nüfusu mevcut sorunları körükleyip ve derinleştirmektedir. Çalışmamızda yoksulluk, göç, nükleer enerjiye yönelim ve iklim değişikliği gibi önemli konular ele alınarak bazı çıkarımlarda bulunulmuştur. Bu doğrultuda 21. yüzyılda sayısı 8 milyarı geçtiği düşünülen dünya nüfusu gelecek yıllarda daha fazla artış gösterebileceği ve bu sorunları derinleştirebileceği düşünülmektedir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü verilerine göre dünya genelinde yaklaşık 900 milyon kişinin açlık ve yoksulluk tehlikesi altında olduğu, 43 farklı ülkede 700 milyona yakın insanın su kıtlığı çektiği ayrıca BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği) verilerine göre uluslararası göçmen sayısının da 272 milyon kişi olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla nüfus artışı-göç ilişkisi incelendiğinde gelişmekte olan ülkelerin niteliksiz göç alması ve beyin göçü vermesi gelişmekte olan ülkelerde ekonomik olarak kronikleşmiş sorunlara yol açmaktadır. Özellikle nüfus artışı, göçü doğuran en önemli faktörlerdendir. Artan dünya nüfusu bağlamında hammadde ve enerji ihtiyacı incelendiğinde bazı ülkelerin enerjide dışa bağımlılığı azaltmak ve enerji ihtiyacı sağlamak üzere nükleer enerji sistemlerine yöneldikleri bunun sonucunda nükleer enerji sistemlerinin birtakım riskleri doğurduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmamızda ayrıca iklim değişikliği ve küresel ısınma olarak adlandırılan bir başka küresel sorun üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Göç, Yoksulluk, Savaş, İklim, Nüfus.*

Jel Kodları: Uluslararası Ekonomi (F), Sağlık, Eğitim ve Refah (I), Uluslararası İlişkiler, Ulusal Güvenlik ve Uluslararası Politik Ekonomi (F5)

A GLOBAL OVERVIEW OF THE PROBLEMS CAUSED BY POPULATION GROWTH

Abstract

When the relationship of population growth in the world with global problems is examined in a national, regional and global context, and the limited raw material resources of the world, the

* Yüksek Lisans Mezunu, Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Bölgesel Kalkınma İktisadı, e-mail: myunussevinc@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-2601-0867

** Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, e-mail: semih.aktug@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9745-0010

geopolitical conjuncture and the changes that may occur in the coming years, some important issues in terms of the natural balance of the world and future generations are emphasized. Especially the rapidly increasing population of the world is fueling and deepening the existing problems. In our study, some inferences were made by discussing important issues such as poverty, migration, tendency to nuclear energy and climate change. In this direction, it is thought that the world population, whose number is thought to exceed 8 billion in the 21st century, may increase further in the coming years and deepen these problems. According to the data of the United Nations Food and Agriculture Organization, approximately 900 million people worldwide are at risk of hunger and poverty, nearly 700 million people in 43 different countries suffer from water shortages, and according to the UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) data, the number of international migrants is 272 million. detected. Therefore, when the population growth-migration relationship is examined, unqualified immigration and brain drain in developing countries lead to chronic economic problems in developing countries. Population growth is one of the most important factors causing migration. When the raw material and energy needs are examined in the context of the increasing world population, it has been concluded that some countries have turned to nuclear energy systems in order to reduce foreign dependency in energy and to provide energy needs, and as a result, nuclear energy systems pose some risks. In our study, another global problem called climate change and global warming is emphasized.

Keywords: *Migration, Poverty, War, Climate, Population.*

Jel Codes: International Economy (F), Health, Education and Welfare (I), International Relations, National Security and International Political Economy (F5)

Giriş

21. yüzyılda küreselleşmenin iletişim, medya, teknoloji ve haberleşme gibi alanlarda hızla geliştiği ve adına toplum 5.0 denilen çağımızda dünyanın ve insanlığın birtakım evrensel sorunlara sahip olduğu bilinmektedir. Bu sorunlardan bazıları açlık, yoksulluk, hızlı nüfus artışı, göç, terör, alt yapı sorunları, çevre gibi birçok sorun olarak zaman zaman küresel gündemin merkezinde yer bulmaktadır. Bu sorunların çözümü BM (Birleşmiş Milletler) kalkınma ve sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılması, yaşanılabilir bir dünya, iklim ve çevre sorunları başta olmak üzere birçok krizin önüne geçilmesi bağlamında üzerinde yoğunlaşılmasını ve çözümler üretilmesini elzem kılmıştır.

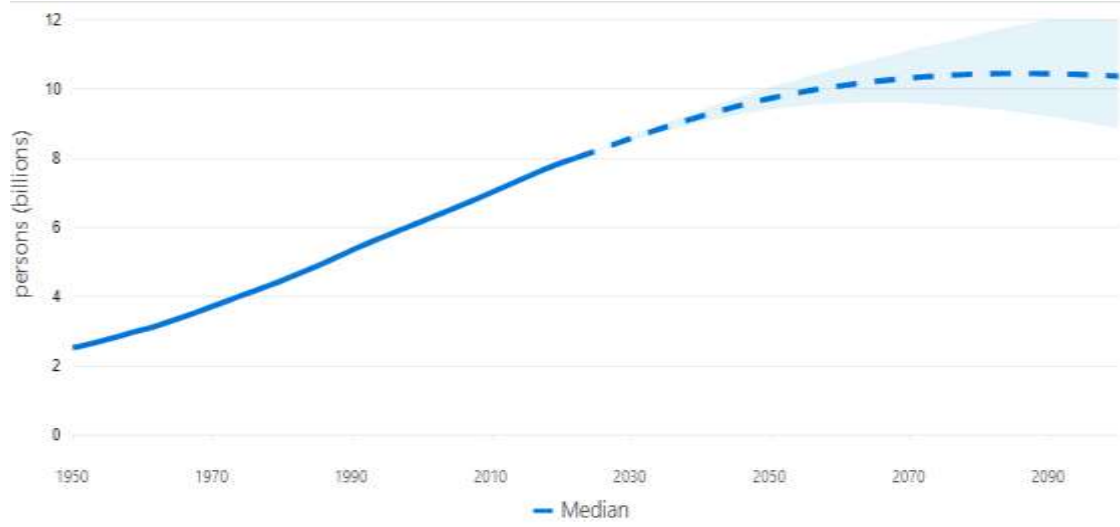
Bu çalışmada dünyanın içinde bulunduğu konjonktürel durum saptandığında nüfus artışı ve küresel sorunlar bağlamında birbirleriyle olan ilişkileri incelenmiştir. İklim değişikliği ve çevre sorunlarının yaratmış olduğu ulaşılabilir su kaynakları ve gıdaya erişimden kaynaklanan açlık, kıtlık ve yoksulluk sorunu akabinde bu sorunun tetiklediği göç gibi temel sorunların birbiriyle ilişkisi sayısal ve istatistiksel veriler incelenerek yorumlanmıştır. Göç kavramı uluslararası istatistiksel veriler bağlamında ele alınarak göçmen ölümleri nedenleriyle birlikte yıllara ve bölgelere göre ele alınmıştır.

Artan dünya nüfusunun yol açtığı hızlı kentleşme sonucu ihtiyaç duyulan enerji ihtiyacının karşılanmasında bazı ülkelerin nükleer enerji santralleriyle enerji ihtiyacının ikame edilmesi ve dışa bağımlılığın azaltılmasında başvurdukları bu yöntemin dünya ve insanlık üzerinde oluşturduğu tehdit ve riskler sayısal veriler ve tarihsel örnekler ele alınarak incelenmiştir. Bu sorunlarla beraber küresel sorunların başında yer alan iklim değişikliği ve küresel ısınma konusuna değinilmiştir.

1. DÜNYA NÜFUSUNUN GENEL GÖRÜNÜMÜ VE MEVCUT SORUNLAR

Nüfus belirli bir bölge, kasaba, köy, şehir, ülke vb. alandaki insan sayısının toplamını ifade eden kavramdır. Gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde değişkenlik göstermektedir. Dünyanın en fazla nüfusa sahip ilk 20 ülkesi ele alındığında sıralamada ağırlıklı olarak doğurganlık oranı yüksek olan Asya ve Ortadoğu ülkelerinin yer aldığı görülmektedir (BM, 2021a).

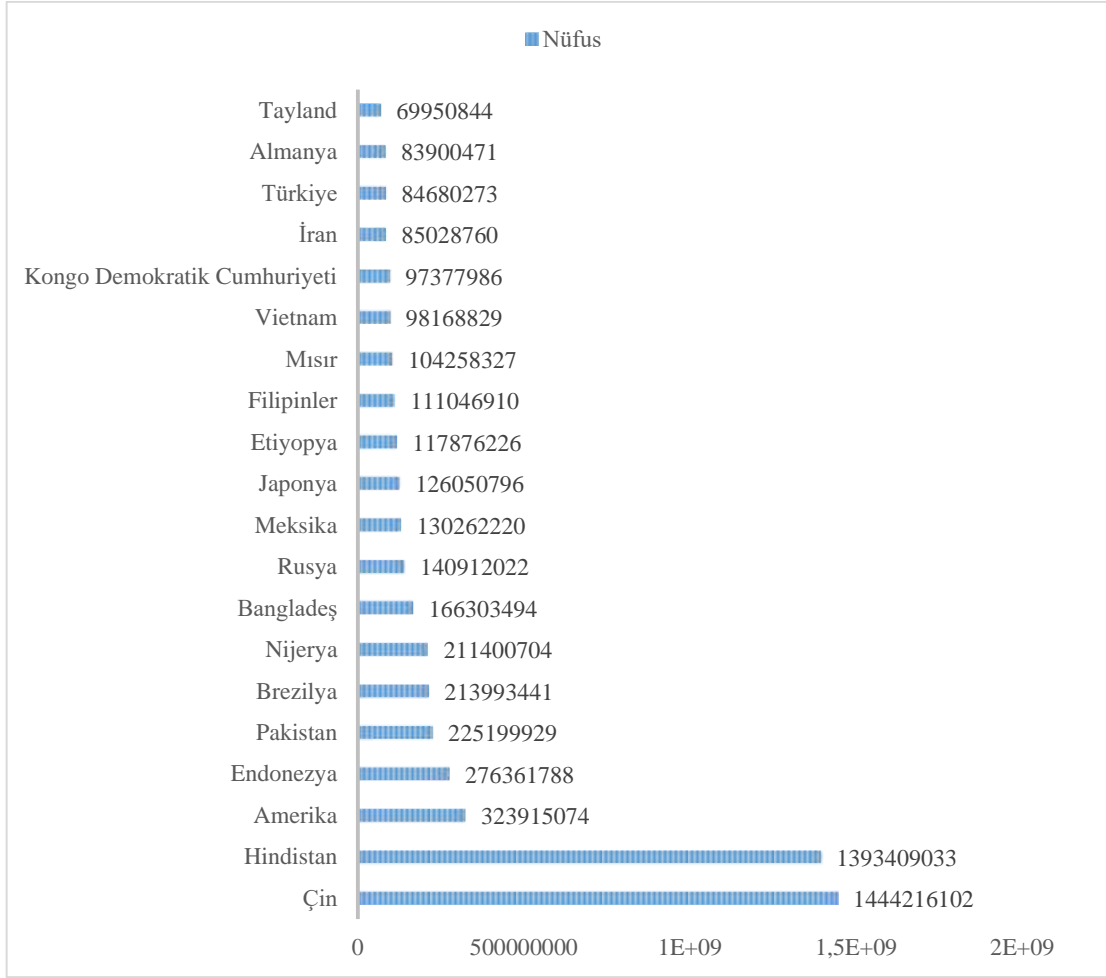
Şekil 1. Dünya Nüfusu Toplamı Değişimi ve Tahminler

Kaynak: (BM, 2021a).

Şekil 1’de BM nüfus verileri incelendiğinde 1950 yılında yaklaşık 2,5 milyar olan dünya nüfusu, 1987 yılına gelindiğinde 37 yıl içerisinde iki katına çıkarak 5 milyarı aşmıştır. 2023 yılına gelindiğinde dünya nüfusunun 8 milyara ulaşacağı, BM tahminlerine göre küresel nüfusun 2030 yılında 8,5 milyara, 2050’de 9,7 milyara ve 2100’de 10,4 milyara ulaşabileceği öngörülmektedir (BM, 2022a).

Şekil 2. En Yüksek Nüfusa Sahip İlk 20 Ülke

Kaynak: (BM, 2021a).

Birleşmiş Milletler nüfus verileri incelendiğinde 2021 yılında dünya nüfusunun 7 milyar 874 milyon 965 bin 732 kişi olduğu tespit edilmiştir. Bu tahminlere göre en fazla nüfusa sahip ülke, 1 milyar 444 milyon 216 bin 102 kişiyle Çin ilk sırada yer alırken, ikinci sırada 1 milyar 393 milyon 409 bin 33 kişi ile Hindistan yer alırken ardından 332 milyon 915 bin 74 kişi ile Amerika ise üçüncü sırada yer almıştır. Üç ülkenin toplam nüfusunun dünya toplam nüfusunun %40,3'ünü oluşturduğu öngörülmektedir. (BM, 2021a). Türkiye Cumhuriyeti, 84 milyon 680 bin 273 kişi ile nüfus büyüklüğü bazında 195 ülke arasından 18. sırada yer almış ve toplam dünya nüfusunun %1,1'ini oluşturmuştur (TÜİK, 2022b).

Şekil 3. 21.Yüzyılın Global Sorunları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Hızla artan dünya nüfusu kronikleşmiş bir dizi sorunları da tetiklemektedir. Hızlı nüfus artışı sonucunda göç, iklim değişikliği, terörizm, yoksulluk ve nükleer rekabet ulusal ve uluslararası düzeyde ortaya çıkan sorunlardan bazılarıdır (Herrmann, 2022).

Bölgesel bazda meydana gelen siyasal ve ekonomik istikrarsızlıkların yol açtığı iç çatışma ve kaotik yapı bazı ülkelerde yoğun insan göçlerini tetikleyen bir başka sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyanın kısıtlı hammadde ve doğal kaynakları gelecek 50 yılda artan nüfus karşısında yetebilecek mi? sorusunu akıllara getirmekle birlikte sürdürülebilir ve yenilenebilir enerji kaynaklarını gerekli kılmaktadır (Cohen, 2007). Bu hususta artan dünya nüfusunun yanında uluslararası ve ulusal kalkınma planları ve hedefleri sürekli güncellenmektedir. Dolayısıyla artan nüfusun gerekli kıldığı kalkınma planları ve hammadde kaynaklarının doğru, adil, etik ve insanlığın faydasına kullanıldığında kronikleşmiş sorunların çözümüne katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Şekil 4. Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel Hedefler

Kaynak: (<https://www.kureselamaclar.org>).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı kapsamında 2015 yılında Türkiye'nin de dâhil olduğu 193 üye ülkenin bir araya geldiği, devlet liderleri zirvesinde 2030 yılına kadar aşırı yoksulluğu sona erdirmek, eşitsizlik, adaletsizlik ve iklim değişikliği gibi 3 farklı önemli soruna çözüm üretmek amacıyla 17 küresel amaç üzerinde uzlaşım sağlanmıştır. 17 amacın 169 alt hedefi bulunmaktadır. Bunun yanında uzlaşıda ufak bir düzenlemeyle “amaç” kelimesi “hedef” olarak güncellenmiştir. Bu hedeflerin birbiriyle ilişkili olduğu ve herhangi bir sorunun çözüme kavuşturulması bir başka hedefin çözümüne kolaylık sağlayabileceği düşünülmüştür (UNDP, 2019).

2. YOKSULLUK

Nüfus artışı ve yoksulluk arasındaki ilişki az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha belirgin biçimde karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk kavramı özellikle aşırı nüfus artışının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Malthus'a göre nüfus katlanarak artış gösterdiği buna karşılık gıda üretiminin de doğrusal olarak arttığını ifade etmektedir. Malthus vurgulamak istediği esas husus şudur; üreme oranları üretim miktarını ve toprağın taşıma kapasitesini aştığını ileri sürmektedir. Bu görüşle Malthus nüfus ve ekonomi ilişkisine kötümser yaklaşmaktadır (Keller, 2010).

Yoksulluk günlük temel ihtiyaçların bir kısmını veya tümünü karşılayabilecek yeterli gelire sahip olunamaması durumudur. Bu durum gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde nüfusa bağlı olarak farklılık göstermektedir. Farklılıkların temelinde doğal afetler, coğrafi etmenler, siyasi, kültürel ve ekonomik birçok neden yatmaktadır. Yoksulluğun ölçülmesinde küresel ölçek ve endekslerin olduğu bilinmektedir. Birleşmiş Milleler Sürdürülebilirlik ve Kalkınma Hedefleri bağlamında üzerine gidilmesi gereken en önemli küresel sorunlardan bir tanesi yoksulluk olarak gösterilmektedir (Lemanski, 2016).

1990 yılı Dünya Kalkınma Raporunda “Yoksulluk” başlığıyla yayımlanan raporda mücadele edilmesi gereken “en acil sorun” tanımlamasıyla en önemli küresel konulardan biri olarak gösterilmiştir. Bu raporda ilk kez yoksulluk sınırlarının ölçülebilmesi için bazı parametreler belirlenmiştir. Yıllık 370 ABD dolarının günlük 1 dolara tekabül eden rakamı sınır olarak belirlenmiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde Dünya Bankası yoksulluk tanımlamasını genişleterek sosyokültürel ve sosyoekonomik ortalama yaşam ömrü vb. birtakım refah göstergelerini parasal tanımlamaya eklemiştir. (WB, World Development Report, 1990).

1 ABD Doları sınırının iki katı satın alma gücü paritesi (SAGP)’ne göre düşük seviyedeki orta gelir grubunda yer alan ülkelerin yoksulluk sınırları ile daha uyumlu olduğundan, daha yüksek bir uluslararası yoksulluk sınırını ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır (WB, 2001). Dünya Bankası, odağına aldığı yoksulluk kavramını gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin önemli bir sorunu olarak tanımlanan mutlak yoksulluk kavramı üzerinde yoğun olarak durmuştur. Bu çerçevede SAGP ve çeşitli anketlerle zamana göre yoksulluk durumu saptanmaya çalışılmıştır (WB,2017).

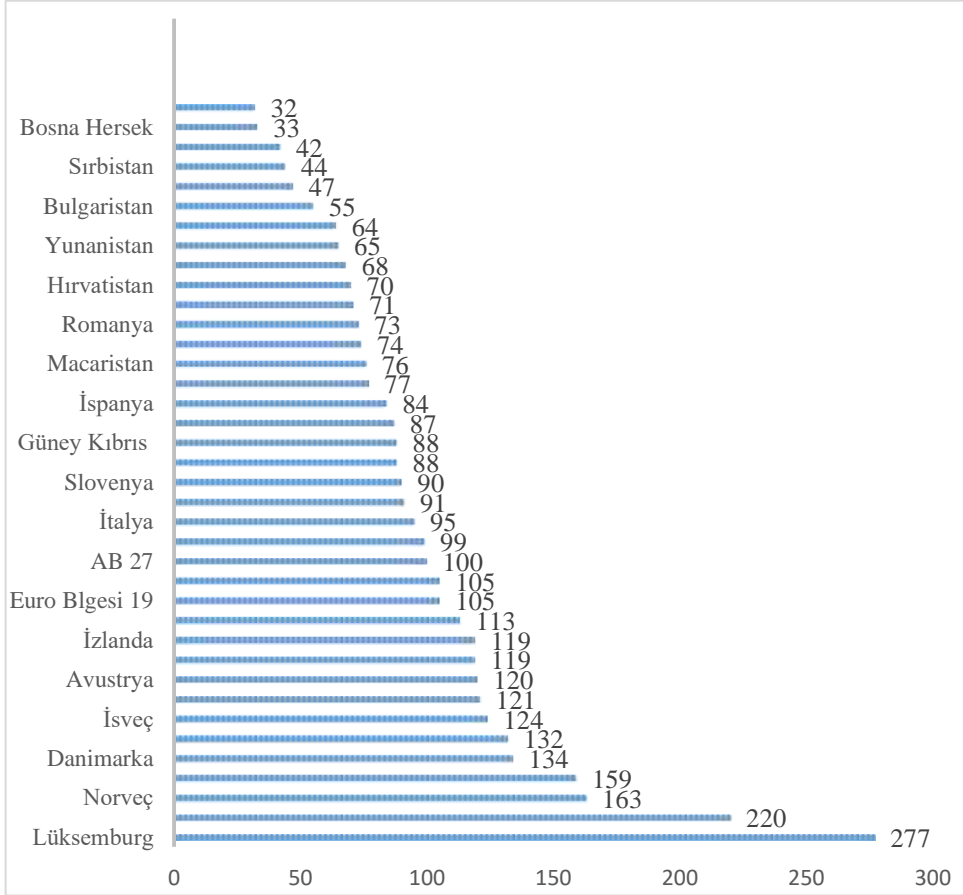
Birleşmiş Milletler tarafından düzenli olarak yayımlanan Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) verilerine göre yoksulluk sınırında olan 1,3 milyar insanın yoksulluk durumu aşağıdaki gibi ele alınmıştır (UNDP, Global Multidimensional Poverty Index, 2021):

- 41 ülkede 2,4 milyar insan nüfusunun %28,2’si yaklaşık 690 milyon olarak hesaplanan kişinin etnik, köken, ırk ve kast verileri ele alındığında çok boyutlu yoksulluk içine yaşadıkları,
  - Çok boyutlu yoksulluğa sahip olanların büyük çoğunluğunun dünyanın birçok bölge ve yaş grubunda çoğunluğu kadınların oluşturduğu,
  - 550 milyon insanın ev, araba, motor, bisiklet, buzdolabı, televizyon vb. birçok varlığa sahip olmadığı,
  - Gidiş ve dönüş 30 dakikalık yürüyüş mesafesinde 568 milyon insanın içme suyundan yoksun olduğu,
  - 678 milyon insanın elektrik enerjisinden yoksun olduğu,
  - Yoksulluk sınırındaki 1,3 milyar insanın %84’ünün (1,1 milyar) kırsal bölgelerde yaşamını sürdürdüğü ve %16’sının (yaklaşık 209 milyon) kentsel alanlarda yaşamına devam ettiği,

- 1,3 milyar insanın yaklaşık %85'inin (556 milyon) Sahra Altı Afrika'da yaşamını sürdürdüğü, geriye kalan %15'lik kısmın (532 milyon) Güney Asya'da yaşadığı,
- Çok boyutlu yoksulluk içerisinde olanların %67'den fazlası orta gelirli ülkelerde yaşadığı,
- Hindistan'da çok boyutlu yoksulluğun altısından beşine sahip olanların kabile ve kastlar dâhil olduğu, yoksul olan 65 milyon insanın %9,4 'nün kabilelere dâhil olduğu ve çok boyutlu yoksulluk içerisinde toplam 129 milyon insanın bulunduğu,
- En fazla yoksul nüfusu barındıran Sahra Altı Afrika'da; Nijerya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Tanzanya, Etiyopya ve Madagaskar ülkelerinin yoksulların yarısını oluşturduğu,
- Batı Afrika Ülkesi Gambiya'da en yoksul iki etnik unsur; Wolof ve Sarahulle halkları olduğu,
- En yoksul dokuz farklı etnik grubun her birinin Burkina Faso ve Çad gibi ülkelere yer aldığı ayrıca bu ülkelerde halkın %90'dan fazlasının yoksul durumunda olduğu,
- Dünya üzerinde 481 milyondan fazla çocuğun okula gitmediği,
- Dünya üzerinde 15 yaş ve üzerindeki yoksulların %70'inin eğitim almadığı,
- Çok Boyutlu Yoksulluk Raporunda yoksulluğun görülme sıklığı kadınlara yönelik şiddetle pozitif ilişkili olduğu,

tespit edilmiştir. Ayrıca raporda Covid-19 salgınının küresel yoksulluk kırılganlığını daha fazla artırdığı eğitim ve sağlık imkânlarında yoksulluk istatistiğinde artışa neden olduğu öne sürülmüştür.

Şekil 5. SAGP'ne Göre Avrupa Birliği'nde Kişi Başına GSYH Endeks Değerleri, 2021

Kaynak: (Eurostat, 2021).

SAGP, detaylı bir tanımla ele alınan standart bir mal ve hizmet sepetinin farklı ülkelerdeki fiyat oranı olarak ifade edilmektedir (OECD, 2012). Bu vesileyle ülkeler arasındaki uluslararası anlamda

gerçek fiyat ve hacim karşılaştırmaları yapılabilmektedir. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından açıklanan SAGP verilerine göre kişi başına gayrisafi yurt içi hâsıla (GSYH) endeksi 2021 yılı geçici sonuçlarına göre 27 Avrupa Birliği (AB) ülkesinin ortalaması 100 olarak ölçülmüştür. Karşılaştırmalarda yer alan 36 ülke arasında SAGP'ne göre kişi başına GSYH endeksi en yüksek ülke 277 ile Lüksemburg olurken, en düşük ülke ise 32 ile Arnavutluk olarak ölçülmüştür. Kişi başına GSYH endeksinde Lüksemburg AB ortalamasının %177 üzerinde, Arnavutluk ise %68 altında değere sahip olmuştur. Türkiye için bu değer %64 olarak saptanmıştır. Bu sonuçla birlikte Türkiye'nin, AB ortalamasının %36 altında kaldığı sonucuna ulaşılmaktadır (TÜİK, Satınalma Gücü Paritesi, 2022).

Günümüzde 48 az gelişmiş ülkenin 33 tanesi Afrika Kıtasında yer almaktadır. Bu 33 ülke aynı zamanda dünyanın en fazla doğurganlık hızına sahip ülkeleri oldukları bilinmektedir. Dünyanın en yoksul ve açlık sınırı yüksek ülkeleri listesinde hiç kuşkusuz Afrika Kıtası ülkelerinin sıralamada zirvede yer almakta ayrıca Küresel nüfus artış hızı veya doğurganlık hızı sıralamalarında da Afrika Kıtası ülkelerinin aynı biçimde zirvede yer aldıkları düşünülmektedir. Bu durumda ortaya çıkan veriler incelendiğinde aşırı nüfus artışı yoksulluğu doğurmakta ve derinleştirmektedir (Yüceşahin, 2013).

Birleşmiş Milletlerin 1950-2100 yılları arasında 150 yıllık nüfus projeksiyonu çalışması incelendiğinde nüfus projeksiyon çalışması bazı önemli ipuçları ortaya çıkarmaktadır.2.Dünya Savaşı sonrasında dünyanın yoğun nüfusa sahip ülkelerinin başında 38 milyon nüfusla 13. sırada Nijerya ve 21 milyon nüfusla 21.sırada Mısır yer almaktadır. Günümüzde ise nüfusun görünümü daha farklılaşmıştır. Dünyanın en yoğun nüfuslu ülkeler sıralamasında ilk 25 ülke arasında 6 Afrika ülkesi yer almaktadır.2050 yılı nüfus tahminlerine göre en kalabalık 30 ülke arasında 12 Afrika ülkesinin bulunabileceği varsayılmaktadır. Aynı varsayımda Türkiye nüfusunun 2050 yılına gelindiğinde 96 milyona ulaşması öngörülmektedir. Bu da günümüzde Türkiye nüfusundan daha geride olan pek çok Afrika ülkesinin nüfusunun 2050 yılında Türkiye'yi geride bırakacağı anlamına gelmektedir. 2100 varsayımı göz önüne alındığında ise nüfus yoğunluğu bakımından en kalabalık 32 ülkenin 17'sinin Afrika ülkesi olması beklenmektedir (BM, 2022b).

3. GÖÇ

Kavramsal anlamda göç, medeniyetler tarihi boyunca insanlığın ıskellikten sıyrılıp daha gelişmiş bir yaşam sürebilmek amacıyla gerçekleştirmiş olduğu içgüdüsel eylem olarak tanımlanmaktadır. Göç olgusu sosyoekonomik ve sosyokültürel nedenlere bağlı olarak gerçekleşebilmekte ve birçok spesifik nedene bağlı olarak gelişebilmektedir. Göç daha iyi yaşam koşullarına ulaşma, politik baskılardan kaçış, kültürel ve ekonomik vb. nedenlere bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca nüfus artışı göçün en önemli nedenlerindedir (Sevinç, 2022).

Uluslararası hukuk tanımlaması göç kavramını göçmen, mülteci ve sığınmacı olarak üç farklı tanımlamayla ele almaktadır. Mülteci, vatandaşı oldukları ülkelerinden dinî, siyasi ve milli benliklerine ait fikirleri nedeniyle güvenlik ve yaşam haklarının kısıtlanacağı endişesiyle bir başka ülkeden iltica talep eden ve iltica talepleri sığındıkları ülkece haklı bulunan kişilere denmektedir. Sığınmacı, kavramsal olarak mülteciyle aynı tanıma sahiptir. Ancak sığınmacı ve mülteci arasındaki fark şöyledir: Sığınmacı belirli bir süre için iltica talebinde bulunurken, mültecinin iltica talebinde süre belirsizdir. Sığınmacı, mülteci olarak hak arayışı içerisindedir ancak, resmî olarak tanınmamaktadır. Göçmen, yaşamış olduğu yurdunu çeşitli siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı terk etmek zorunda kalan kişilere denilmektedir. Bir başka ülkeye yasadışı yollarla geçiş yapan göçmenlere düzensiz göçmen olarak tanımlanmaktadır (UNHCR, 2022). Uluslararası hukuk teamülleri gereğince iltica talebinde bulunmuş kişilerin geri gönderilmemesi söz konusudur.*

* Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Md. 63.

Tablo 1. Uluslararası Göçmen Sayıları (1970-2020)

Yıl	Uluslararası Göçmen Sayısı	Dünya Nüfusundaki Yüzdesi
1970	84.460.125	2,3
1975	90.368.010	2,2
1980	101.983.149	2,3
1985	113.206.691	2,3
1990	152.986.157	2,9
1995	161.289.976	2,8
2000	173.230.585	2,8
2005	191.446.828	2,9
2010	220.983.187	3,2
2015	247.958.644	3,4
2020	280.598.105	3,6

Kaynak: (IOM, 2022).

Son 50 yıl içerisinde dünya nüfusundaki artışa paralel olarak küresel göç ve insan hareketliliğinde artış meydana gelmiştir. BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği) 2020 yılı verilerine göre zorunlu, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı yurtlarını terk eden insan sayısının 82,4 milyon olduğu, mülteci konumunda olan insan sayısının ise 26,4 milyon olduğu tespit edilmiştir. Ülkeleri içerisinde yerlerinden edilmiş insan sayısı 48 milyon, sığınmacı olan insan sayısının da 4,1 milyon olduğu tespit edilmiştir. Dünya genelinde yerinden edilmiş insanların üçte ikisini Suriye, Myanmar, Güney Sudan, Venezuela ve Afganistan ülkelerinin vatandaşlarının oluşturduğu saptanmıştır. BMMYK raporuna göre Türkiye, 3,6 milyona yakın mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye'nin ardından Venezuela yaklaşık 1,8 milyon mülteciye ev sahipliği ile 2. sırada yer almıştır. Raporda yer alan istatistiklere göre 79 ülkeden toplam 4,2 milyon kişinin vatansız konumunda olduğu tahmin edilmektedir (UNHCR, 2021).

Siyasi ve ekonomik nedenlere bağlı olarak gelişen ani göçlerde özellikle gelişmekte olan ülkelere yönelik kültür ve eğitim profili düşük seviyede olan mülteci göçü bir de yetişmiş insan gücünün gelişmiş ülkelere yönelik göçü gelişmekte olan ülkelerde kısa ve uzun dönemde bazı sosyal ve ekonomik sorunlara yol açmaktadır (Başaran, 1976).

Tablo 2. Ülkeler Arası Beyin Göçü ve Nedenleri

Gelişmiş Ülkeler	Az Gelişmiş-Gelişmekte Olan Ülkeler
Kazan Ülkeler: Güney Afrika, Kanada, İngiltere, Almanya, İngiltere, ABD, Avustralya	Kaybeden Ülkeler: Irak, Suriye, İran, Türkiye, Şili, Kolombiya, Filipinler, Meksika, Nijerya, Etiyopya, Gana, Mısır, Cezayir
Bu ülkelerde iş gücü yetersizdir. Nüfus'un artış hızı düşüktür, eğitim pahalıdır, ürettiği ürünlere talep fazladır ve artmaktadır. Yüksek teknolojik gelişme ve sürekli kitlesel üretim yapılmaktadır. Bu iş ve hizmetleri karşılamak için bu ülkelerin yüksek ücretle az gelişmiş/gelişmekte olan ülkelere nitelikli iş gücü ithal etmesi bunu kendi ülkesinde yerel karşılamaktan çok daha ucuz ve karlıdır.	Ücret-maaş eşitsizlikleri, eğitimli iş gücünde arz-talep dengesizliği, kendi içinde eşit olmayan gelişme şekli bu ülkelerde beyin göçünün önemli sebepleri arasındadır. İş pazarı dengesizliği en belirleyici faktörlerdendir. Plansız/Programsız eğitim sistemi beyin göçünü canlandırır. Sürekli eğitimli işsiz stoku/ordusu vardır. Ayrıca makro açıdan, kısmi işsiz fazlası vardır. Kısmi işsizler gelişmiş ülkeye göç ettiğinde onların üretimleri artmaktadır. Bu ülkelerde ücretler artığında daha fazla işgücü boşta kalmaktadır.
- Refah seviyesi yüksek,	-Refah seviyesi düşük

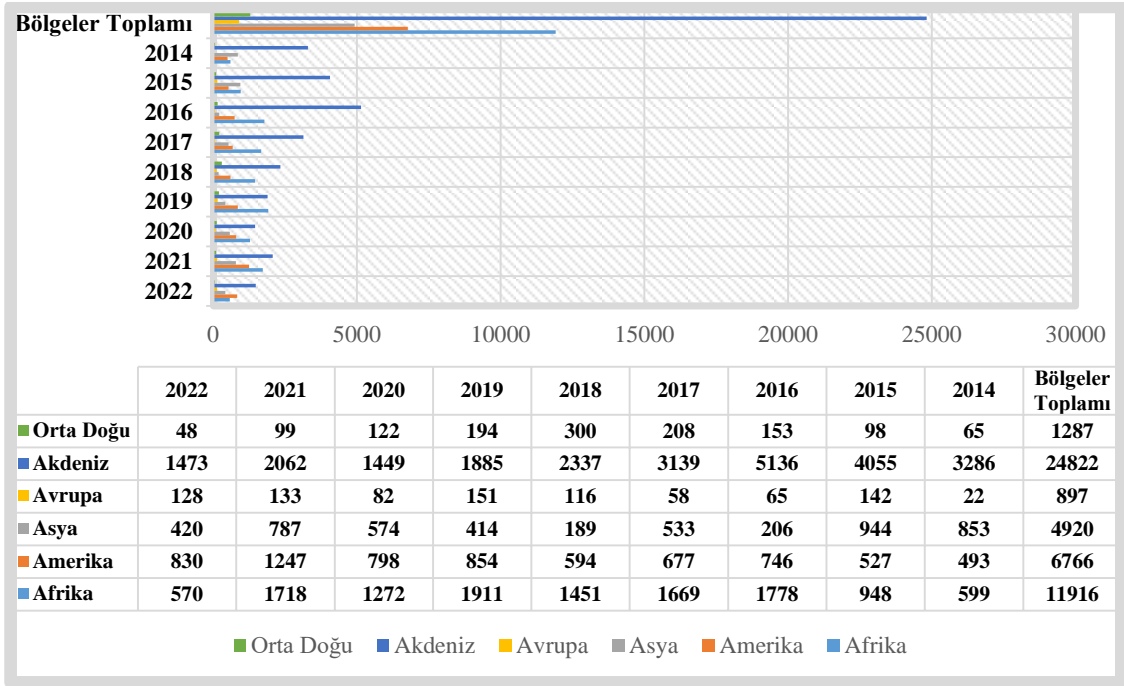
<ul style="list-style-type: none"> - İş gücü eksikliği, - İş gücüne talep yüksektir, - Eğitim masraflıdır, - Eğitim planlı v programlıdır, - Nüfus artışı düşüktür, - Gelişim hızı üst seviyededir, tüketim yüksektir, - Fırsat iş gücü maliyeti yüksektir, - Marjinal üretim iş gücü yüksektir, - İş gücü az-çok istihdam edebilir durumdadır, - Yüksek nitelikli iş gücü gereklidir, - Ekonomide kar oranı çok yüksek, - Sermaye yoğun üretim, - Teknolojik zenginlik var, -Nüfus azdır, yaşam standardı yüksektir. 	<ul style="list-style-type: none"> - Eğitimli iş gücü fazlası vardır, - Eğitimli iş gücüne talep azdır, - Eğitim ucuzdur, - Eğitim plansız ve programsız, - Nüfus artış hızı fazladır, - Gelişimin başındadır, - İşsizlik ve işini beğenmeyen fazladır, - Yüksek nitelikli iş gücü gerekli değil, - Ekonomide kar oranı düşüktür, - Ekonomik büyüme düşük, - Teknoloji zayıftır ve yetersizdir, - Teknoloji ithal/transfer ediliyor, - Bu ülkelerin ekonomisi sermaye fakiri tarım ekonomisi. - Nüfus fazladır, yaşam standardı düşük.
---	--

Kaynak: (Kaya, 2003).

Uluslararası boyutta göç, nüfus ve ekonomi ilişkisi incelendiğinde Tablo 2’de az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasında belirgin ekonomik farkların olduğu görülmektedir. Bu bilgilerle birlikte gelişmiş ülkelerin beyin göçüne ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ise eğitim ve kültür profili düşük seviyede göç ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Bu konuyla alakalı olarak Türkiye örneği incelendiğinde Türkiye, jeopolitik konum itibarıyla profil düzeyi düşük mülteci göçüne ev sahipliği yapmaktadır. Bu durumla birlikte Türkiye’den gelişmiş ülkelere yönelik beyin göçü gerçekleşmektedir (Başaran, 1976).

TÜİK verilerine göre 2019 yılında 330 bin 289 kişi Türkiye’den yurt dışına göç etmiştir. Yurt dışından Türkiye’ye gelenlerin sayısıysa 677 bin 42 kişi olarak tespit edilmiştir. Türkiye’nin en çok göç eden yaş grubu 25-29 olarak belirlenmiştir. 2018 yılında göç eden Türk vatandaşların sayısı 136 bin 740 olarak kayıtlara geçmiştir. Yurt dışından Türkiye’ye yapılan göçlerdeyse yine en çok 25-29 yaş aralığının etkin olduğu görülmüştür. Ülkeye gelen 677 bin 42 kişinin 89 bin 747’si 25-27 yaş aralığındadır. Ayrıca ülkeye gelenler az gelişmiş ülkelere gelmektedirler. Dolayısıyla ülkesel örnekleme Türkiye son yıllarda en fazla beyin göçü veren ülkelerin arasında yer almaktadır (TÜİK, Uluslararası Göç İstatistikleri, 2020)

Modern çağın neo-liberal ekonomik düzeninde göç kavramını yoksulluk ilişkisi bağlamında ekonomik parametrelerle ele aldığımızda ortaya çıkan küresel göç istatistiklerinin birçoğunun siyasal ve ekonomik nedenlerden kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır. Göç eden göçmenler farklı ülkelerde daha iyi yaşam koşulları, eğitim, sağlık ve iş bulmak ümidiyle yaşamlarını riske atarak göç yolculuğunu gerçekleştirmektedirler.

Şekil 6. Dünya Genelinde Bölgelere Göre Göçmen Ölümleri (2014-2022)

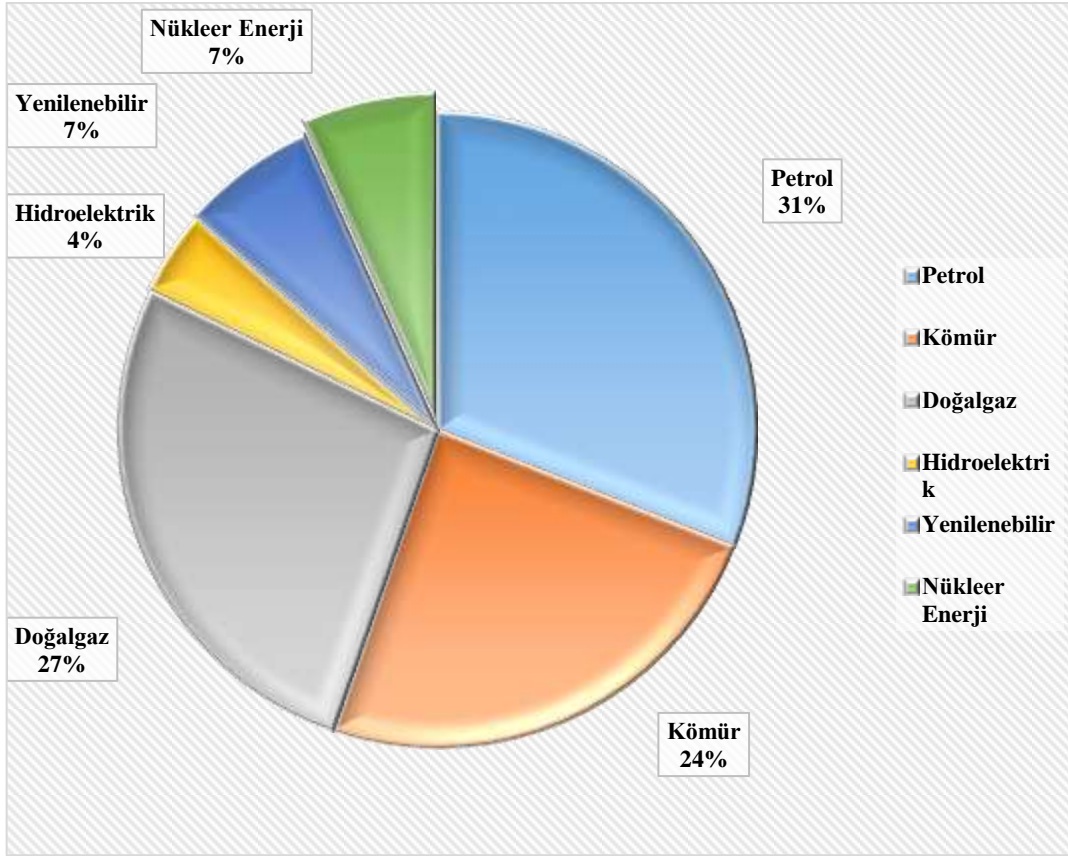
Kaynak: (Missing Migrants Project, Erişim Adresi: <https://missingmigrants.iom.int/data>).

Kayıp Göçmenler Projesi verilerine göre kaydedilen göçmen ölümlerinin büyük çoğunluğu göç gerçekleştirmek istedikleri ülkelere güvenlik unsurlarına yakalanmadan, canları pahasına kriz bölgeleri ve denizler üzerinden tehlikeli yolculuğa çıkmaları sonucunda meydana gelmektedir. Meydana gelen göçmen ölümlerinin resmi kaynaklara yansımaya boyutunun da bulunduğu tahmin edilmektedir. Göçmen ölümlerinin en fazla 2016 ve 2021 yıllarında meydana geldiği düşünülmektedir. Ayrıca Göçmenlerin ölümle sonuçlanan göçlerinde en fazla ölüm Akdeniz, Afrika ve Amerika bölgelerinde meydana gelmiştir (Project, 2022).

4. ENERJİ İHTİYACININ KARŞILANMASINDA NÜKLEER RİSK

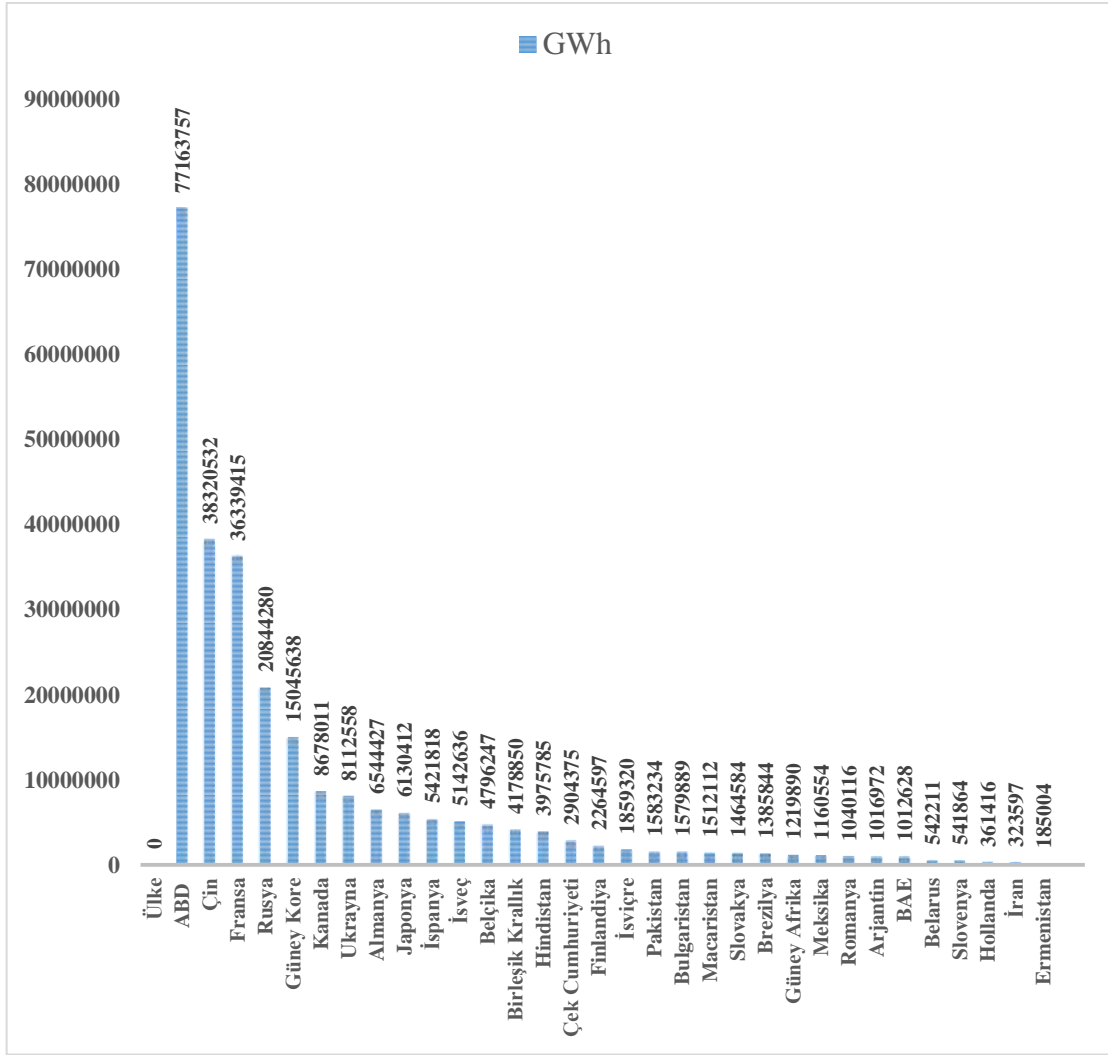
Artan nüfus karşısında dünyanın doğal kaynaklarının gelecek yıllarda insanlığın ihtiyacını karşılayabilecek mi? sorusu akıllara gelmektedir. Hızla artan dünya nüfusu ülkelerde kentleşmeyi arttırmaktadır. Bu durum hızlı büyüyen kentler ve yeni yerleşimler açısından hammadde ve enerji ihtiyacı doğmaktadır. Küresel anlamda insanlığın artan hammadde ve enerji talebi petrol, doğalgaz ve kömür fiyatlarında artışa yol açmaktadır. İnsanlığın ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarının hızla tükenmesi durumunda alternatif kaynaklara yönelim söz konusu olabilecektir. Bunun sonucunda ülkeler enerjide dışa bağımlılığı azaltmak amacıyla nükleer enerji kaynaklarına yönelim göstermektedir. Dolayısıyla nükleer santrallerin inşa edilerek enerji ihtiyacının karşılanması gelişmiş, gelişmekte olan ve bazı az gelişmiş ülkelerin başvurdukları yöntem olmakla beraber giderek artan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Lewis, 2006).

Şekil 7. 2021 Yılı Küresel Birincil Enerji Tüketim Oranları

Kaynak: (BP, 2022).

Dünya enerji tüketiminin profili ele alındığında petrol, özellikle ulaşım ve tedarik sektörlerinin temel enerji kaynağı olarak, dünya enerji tüketimi içinde en büyük paya sahiptir. Petrolün ardından kömür ve doğalgaz ise büyük oranda elektrik üretiminde kullanılmaktadır. 2021 yılı verileri incelendiğinde petrol, dünya enerji talebinin %31'ini, doğalgaz ise %27'sini karşılamaktadır (BP, 2022).

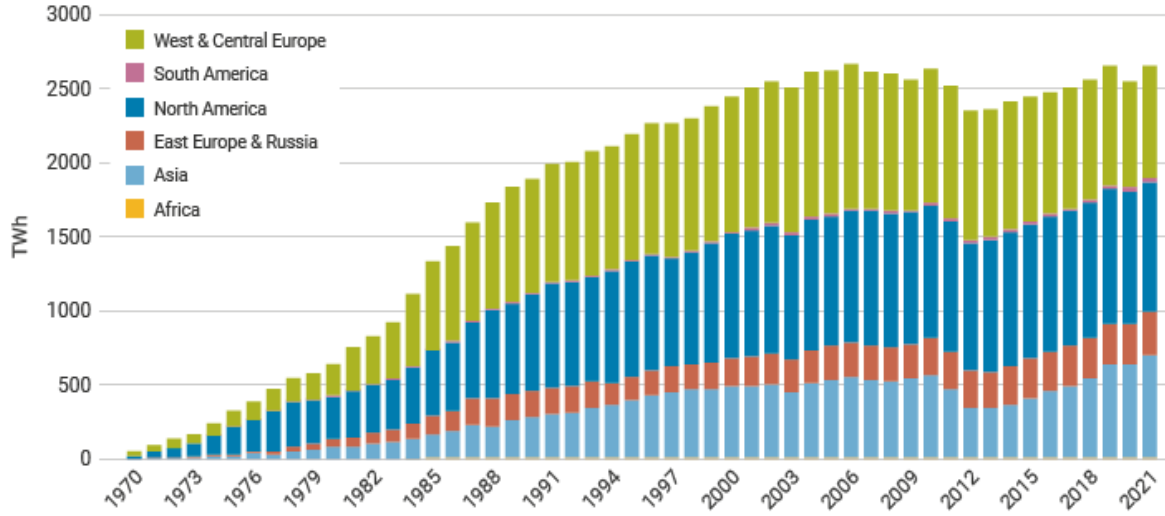
Şekil 8. Ülkelerin Nükleerden Sağladığı Elektrik (GWh*) (2021 Yılı)

Kaynak: (AEA|PRIS, 2021).

Şekil8 verilerine göre nükleerden en fazla elektrik sağlayan ilk beş ülke; ABD, Çin, Fransa, Rusya ve Güney Kore şeklindedir. Uluslararası Atom Enerjisi verilerine göre dünyada enerji ihtiyacının %10'u nükleer enerjiden sağlanmaktadır. 2020 yılı itibariyle 33 ülkede toplam 436 nükleer reaktör bulunmaktadır. Dünyada en fazla reaktör; 94 reaktörle ABD, ardından 56 reaktöre sahip Fransa'nın olduğu bilinmektedir. Bu ülkeleri 49 reaktöre sahip Çin, 38 reaktörle Rusya, 33 reaktörle Japonya ve 24 reaktörle Güney Kore ülkeleri takip etmektedir. Türkiye'nin nükleer enerji yatırımları ele alındığında inşaatı devam eden Mersin-Akkuyu nükleer enerji santralının her birinin 1200 megavat kapasitesi olan reaktörlerin birincisinin temeli 2018'de, diğerinin ise 2020'de inşaatına başlanmıştır. 2020 yılında 3. reaktörün, 2021'de ise 4. reaktörün temelleri atılmıştır. Santralin faaliyete geçmesiyle Türkiye'nin elektrik enerjisi ihtiyacının %10'unu karşılayacağı öngörülmektedir (Association, 2022).

* GWh (Giga Watt Hours), watt'ın bir milyar katı olarak ifade edilmektedir.

Şekil 9. Nükleer Elektrik Üretimi (Bölge-Yıl)

Kaynak: (Association, 2022).

Dünyadaki bütün reaktörlerin üretim kapasitesi 2020 yılında 2553 Twh (TeraWatt Hour) %80,3'e tekabül etmekteyken, 2021 yılına gelindiğinde 100 Twh artış göstererek 2653 Twh ile %82,4'e yükselmiştir. Dolayısıyla 2021 yılında en yüksek üretim yüzdesine ulaşılmıştır. 2021 yılına gelindiğinde Afrika, Asya, Doğu Avrupa, Rusya ve Güney Amerika nükleer enerji üretimlerini artırmışlardır. Batı ve Orta Avrupa'da üretim artmakla birlikte son yıllarda eğilim aşağı yönlüdür (Association, 2022, s. 4-5).

Nükleer enerjiyi ekonomik perspektifin yanında siyasal ve askeri boyutlarıyla ele aldığımızda karşımıza güvenlik olgusu çıkmaktadır. 1945 yılında 2. Dünya Savaşı devam ederken, Hiroşima ve Nagazaki şehirleri yaklaşık birer haftalık arayla bombalanmıştı. İlk patlamada Hiroşima'da yaklaşık 60.000-135.000 bin arasında insanın yaşamını yitirdiği tahmin edilmektedir. İkinci patlamada ise Nagazaki şehrinde 60.000-80.000 bin arasında insanın yaşamını yitirdiği ifade edilmektedir. Bu durum nükleer tehdidin yol açtığı felaketi gözler önüne sermektedir (Sekimori, 1989).

Yakın tarihimizde 1986 yılında Ukrayna'nın Pribyat şehri yakınlarında bulunan Çernobil nükleer santralinde reaktör kazası sonrası tarihin en büyük nükleer kazalarından biri yaşanmıştır. Bu kaza doğrudan veya dolaylı olarak yaklaşık 200 bin insanın ölümüne neden olmuştur. Radyasyonun serpintileri yakın bölge ülkeleri başta olmak üzere Avrupa'ya kadar ulaşmıştır (Kerem, 2020).

Bir başka nükleer felaket olarak 2011 yılında Japonya'da deprem ve tsunami sonrası Fukuşima bölgesinde nükleer santrali su basması sonucu meydana gelen kaza Çernobil'den sonra en büyük nükleer kaza olarak kayıtlara geçmiştir (Amano, 2015).

Bu bağlamda nükleer enerjiyi olumlu ve olumsuz yönleriyle ele aldığımızda olası bir doğal afet ve uluslararası çatışma/savaş durumunda santrallerin zarar görmesinin olumsuz sonuçlar doğurabileceği söylenebilir. Örneğin; 2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna savaşında Ukrayna'nın Zaporije Nükleer Santrali'nin savaştan zarar görme olasılığı sonrası meydana gelebilecek felaket varsayımları uluslararası gündemde yer bulmuştur. Bir başka boyutuyla nükleer olgusu ele alındığında 2. Dünya Savaşında kullanıldığı gibi askeri güç olarak kullanılma olasılığı karşımıza çıkmaktadır. Bu durum stratejistler ve siyaset bilimcilerin meydana gelebilecek tehdit-tehlike senaryoları varsayımlarını zaman zaman gündeme getirmektedir (Zengin, 2020).

5. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

İklim dünya ve canlıların varoluşundan beri içinde buldukları ekosistemin döngüsünü sağlayan ve enerji ihtiyacını karşılayan en önemli unsurdur. Bu unsorda meydana gelecek iklim değişikliği olarak adlandırılan değişim, ulus-devletlerden bireylere kadar birçok yapıyı sosyokültürel ve sosyoekonomik olarak çok boyutlu biçimde etkileyebilecektir. İklim değişikliği ve küresel ısınma

olarak gündeme gelen değişim bilim otoritelerince karbon ayak izi olarak adlandırılan bir ölçeğin neticesinde meydana gelmektedir. Karbon ayak izi kavramsal olarak değeri karbondioksit olarak ölçülen ve üretilen sera gazı miktarı bakımından insan faaliyetlerinin doğada oluşturduğu zararın ölçüsüdür. Dünyanın hızla artan nüfusunun karbon ayak izini artırdığı düşünülmektedir. Küresel ısınma iklim değişikliğini tetikleyerek yerkürenin doğal dengesinde bozulmalara yol açabilecek bir tehdit olarak düşünülmektedir (Bekiroğlu, 2012).

Dünyada giderek artan karbon ayak izinin küresel ısınmaya yol açabileceği ve bunun sonucunda iklim modeli varsayımlarına göre ortalama yerküre yüzey sıcaklığının 21. yüzyılda 1.1-6.4 derece arasında daha fazla yükselmesi öngörülmektedir. Bu varsayım gelecekte sera gazı emisyonlarıyla ilgili farklı senaryoları gündeme getirmektedir (Sağlam, Düzgüneş & Balık, 2008). Küresel ısınmanın yol açabileceği sorunlar şöyledir (Akın, 2006):

- Kutuplardaki buzul kütlelerinin hızla erimesi sonucunda denizlerdeki su seviyelerinin hızlı biçimde yükselebileceği, bu durumda okyanus ve denizlere kıyısı olan bazı ülke, şehir ve adacıkların sular altında kalabileceği düşünülmektedir.
- Karada ve denizde bulunan birçok canlı türünün doğal yaşam koşullarının bozulması olasılığıyla türlerinin yok olmak tehlikesiyle karşı karşıya oldukları öngörülmektedir.
- Küresel ısınma karada, havada ve denizde yaşayan bazı hayvan popülasyonlarının zorunlu göç gerçekleştirmesine yol açabilecektir.
- Kuraklık, orman yangınları, toprak kayması, erozyon, sel felaketi vb. iklimsel değişiklikler sonucu doğal afetlere daha sık rastlanılabileceği tahmin edilmektedir.
- Afrika ve Ortadoğu coğrafyalarından çölleşme ve olağanüstü iklim koşullarına bağlı olarak yoğun insan göçleri meydana gelebilecektir.
- Özellikle Avrupa ve Rusya bölgelerinde tarımsal üretim verimi düşebilecektir.
- Tatlı su kaynaklarının tükenbilmesi sonucunda insanlık susuzluk tehdidiyle karşı karşıya kalabilecektir.
- Bulaşıcı hastalıklar ve küresel salgınlar daha yaygın ve sık ortaya çıkabilecektir.
- Asit yağmurları vb. birçok zincirleme doğa felaketleri birbirini etkileyebilecektir.
- Toplu insan ve canlı ölümleri meydana gelebilecektir.

Küresel ısınma ve iklim değişikliği BM'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde üzerine gidilmesi gereken küresel sorunların başında yer almaktadır. Ayrıca G7 (Group of Seven) olarak adlandırılan yedi ülkenin bir araya gelerek oluşturduğu uluslararası zirvelerde karbon salınımının azaltılması konusu sürekli gündeme gelmiştir. G7 zirvelerinde enerji fosil yakıtlarına olan bağımlılığın azaltılarak karbon ayak izinin küçültülmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda G7 ülkeleri 2035 yılına kadar elektrik enerjisi sektörünün karbon salınımının azaltılmasını hedeflemiştir (E3G, 2022).

Sonuç

21. yüzyılın küreselleşen sisteminde insanlığın nüfusu hızla artmakla birlikte 8 milyarı aşmıştır. Birleşmiş Milletler Dünya Nüfusu Beklentileri Raporuna göre dünya nüfusunun 2100 yılına kadar artabileceği ve 10 milyarı aşabileceği tahmin edilmektedir. Yürütülen çalışmalar ve araştırmalardan elde edilen bulgular incelendiğinde Birleşmiş Milletlerin merkezine aldığı yoksulluk, göç, iklim değişikliği gibi önemi küresel sorunların hızlı nüfus artışıyla alakalı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Plansız ve hızlı nüfus artışı mevcut küresel sorunları körüklemekte ve derinleştirmektedir.

Yoksulluk günlük temel ihtiyaçların bir kısmını veya tümünü karşılayabilecek yeterli gelire sahip olunamaması durumudur. Bu durumun gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde nüfusa bağlı olarak farklılık göstermektedir. Küresel, bölgesel ve ülkesel ölçekte dünya nüfusu ve gıda üretimi kıyaslandığında üretimin hızla artan nüfusun gerisinde kalması durumunda yoksulluk ortaya çıkmaktadır. Yoksulluk sorununun çözümü için Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası örgütlerin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere sağlamış oldukları kredilerin ve fonlardaki ödeme yükümlükleri hafifletilmelidir.

Son 50 yılda dünya nüfusunda meydana gelen artışa paralel olarak göç ve insan hareketliliği de artmıştır. Küresel göç verileri incelendiğinde göçlerin büyük çoğunluğu siyasi ve ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Göç ve nüfus bağlamında Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin

ekonomik ve sosyal profilleri gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında bu ülkelerden gelişmiş ülkelere yönelik beyin göçü gerçekleştiği bilinmektedir. Bu durum beyin göçü veren ülkeler açısından nitelikli insan gücünün yanında AR-GE, patent ve teknolojik kayıp olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik ve sosyal profili düşük seviyede mülteci göçün ev sahipliği yapan Türkiye 3,5 milyondan fazla mülteci barındırarak en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumunda 1. sırada yer almaktadır. Ayrıca Türkiye son yıllarda en fazla beyin göçü veren ülkelerin arasında yer almıştır. Sonuç olarak plansız ve hızlı nüfus artışı yoksulluk ve göç gibi sorunları tetikleyebilmektedir.

Bir başka boyutuyla göç sorunu incelendiğinde göçmen ölümleri küresel bir sorun olarak karşımıza çıkmakta ve en fazla göçmen ölümü Afrika, Akdeniz ve Amerika bölgelerinde meydana gelmiştir. Nüfus artış hızı ortalamasının üzerinde olan bölge ve ülkeler için yeni eylem planları oluşturularak demografik ve kalkınma planları hazırlanmalıdır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının küresel hedefler olarak açıkladığı 17 hedef ve 169 alt başlık kapsamlı ele alınarak, kronikleşen sorunların çözümü için acil olarak harekete geçilmelidir. Dünya üzerinde kriz bölgeleri olarak adlandırılan yıllardır siyasi istikrarsızlık, iç çatışma ve kalkınma sorunlarıyla boğuşan ülkelere yönelik küresel yardım fonu adı altında toplanan kaynakların adil, doğru, şeffaf ve çözüm odaklı kullanılması sağlanmalıdır.

Siyasi istikrarsızlık, iç çatışma ve iktisadi koşulların tetiklediği insan hareketliliği olarak adlandırılan göç olgusuyla mücadele için uluslararası sözleşmeler mukabilinde devletlere birtakım yükümlülükler yüklenerek acil yerleşme ve barınma alanları oluşturulması sağlanmalıdır.

Nükleer enerji üretimi için kurulan santrallerin kullanımı kontrollü, yerleşim alanlarından uzak ve risklerden arındırılmış bölgelerde olması sağlanmalıdır. Nükleer silahların azaltılması için bağımsız uluslararası örgütlerin denetiminde aşamalı olarak çalışmalar yürütülmelidir. Uluslararası krizlerde meydana gelen kutuplu ve kampaşmış yapıda tansiyonu yükseltici fiil ve eylemler yerine yumuşatıcı diplomatik adımlarla krizlerin derinleşmesinin önüne geçilmelidir.

Dünyanın en önemli sorunlarının başında yer alan İklim değişikliğiyle mücadele edilmesi hususunda Çok uluslu şirketler, uluslararası örgütler, STK'lar ve devletlerin bu konuyla alakalı detaylı ve kolektif çalışma yürütülmesi ve toplumların bilinçlendirilmesi için harekete geçilmesi gerekmektedir. Toprağın, denizlerin ve tatlı su kaynaklarının plastik ve hidrokarbon atıklardan temizlenmesi canlı popülasyonlarının nesillerinin koruma altına alınması ve iklim değişikliğiyle mücadele hususunda önemli bir başka konudur.

Sürdürülebilir kalkınma için yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı yaygınlaştırılarak kurumsal ve bireysel karbon ayak izi azaltılmalıdır. Küresel ve ulusal olarak atıkların yeniden dönüştürülmesi, kazandırılması ve doğaya verdiği zararın önüne geçilmesi için sosyal sorumluluk faaliyetleri sürekli hale getirilerek yaygınlaştırılmalıdır. İklim değişikliğiyle mücadeleye sosyal yaşamın her alanında küresel, ulusal ve bireysel olarak dikkat çekilmelidir.

KAYNAKÇA

AEA/PRIS. (2021). *Nuclear Share of Electricity Generation*. Viyana, Avusturya. <https://pris.iaea.org/pris/worldstatistics/nuclearshareofelectricitygeneration.aspx> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

Akın, G. (2006). Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XLVI(2), 35-37.

Amano, Y. (2015). *The Fukushima Daiichi Accident*. Viyana, IAEA. <https://www-pub.iaea.org/mtcd/publications/pdf/pub1710-reportbythedg-web.pdf> (Erişim Tarihi: 12.11.2022)

World Nuclear Association. (2022). *World Nuclear Performance Report 2022*. <https://www.world-nuclear.org/getmedia/9dafaf70-20c2-4c3f-ab80-f5024883d9da/World-Nuclear-Performance-Report-2022.pdf.aspx> (Erişim Tarihi: 01.01.2023)

Başaran, F. (1976). *Türkiye'de Beyin Göçü Sorunu*. Ankara Üniveritesi Basımevi, Ankara.

Bekiroğlu, O. (2012). *Sürdürülebilir Kalkınmanın Yeni Kuralı: Karbon Ayak İzi*, II. Elektrik Tesisat Ulusal Kongresi, http://www.emo.org.tr/ekler/49c17cab08ed10e_ek.pdf (Erişim Tarihi: 23.12.2022)

BM. (2021a). *UN Population Division Data Portal*. <https://population.un.org/dataportal/home> (Erişim Tarihi: 25.12.2022)

BM. (2022a). *Dünya Nüfusu Beklentileri: 2022 Revizyonu*. <https://population.un.org/dataportal/> (Erişim Tarihi: 25.12.2022)

BM. (2022b). *Addressing Poverty*. <https://www.un.org/en/academic-impact/addressing-poverty> (Erişim Tarihi: 05.12.2022)

BP. (2022). *Statistical Review of World Energy*. <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2022-full-report.pdf> (Erişim Tarihi: 25.12.2022)

Cohen, D. (2007). Earth's Natural Wealth: An Audit. *New Scientist*, MMDCV(23), 34-41.

Denk, E. (2011). Bir Kitle İmha Silahı Olarak Nükleer Silahların Yasaklanmasına Yönelik Çabalar. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, LXVI(3), 95-101.

E3G. (2022). *G7 Climate and Environment Ministers – Small Steps forward, Some Steps Back*. <https://www.e3g.org/news/g7-climate-and-environment-ministers-small-steps-forward-some-steps-back/> (Erişim Tarihi: 25.12.2022)

Herrmann, M. (2022). *The Global Population Will Soon Reach 8 Billion—Then What?*. <https://www.un.org/en/un-chronicle/global-population-will-soon-reach-8-billion-then-what> (Erişim Tarihi: 25.12.2022)

IOM. (2022). *World Migration Report 2022*. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022> (Erişim Tarihi: 15.01.2023)

Kaya, M. (2003). Beyin Göçü/Erozyonu. *İş Güç ve Endüstri İlişkileri Dergisi*, 5(2), 5-15.

Keller, D. R. (2010). *Environmental Ethics: The Big Questions* (Cilt 1). Wiley-Blackwell.

Kerem, S. (2020). Çernobil Nükleer Felaketi: 36 Yıl Önce Neler Yaşandı, Riskler Sürüyor Mu?. www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-52426424 (Erişim Tarihi: 14.12.2022)

Lemanski, C. (2016). Poverty: Multiple Perspectives and Strategies. *Geography*, 101(1), 4-10.

Lewis, D. (2006). Hydrogen and Its Relationship with Nuclear Energy. T. Yano, & S. Lio (Dü.), *Novative Nuclear Energy Systems for Sustainable Development of the World*. Proceedings of the Second COE-INES International Symposium (İçinde L, s. 394-401). Yokohama.

OECD. (2012). *Purchasing Power Parities*. <https://www.oecd.org/sdd/prices-ppp/purchasingpowerparities-frequentlyaskedquestionsfaqs.htm> (Erişim Tarihi: 28.12.2022)

Project, M. M. (2022). Deaths During Migration Recorded Since 2014, By Region of Incident. <https://missingmigrants.iom.int/data> (Erişim Tarihi: 30.11.2022)

Sağlam, N. E., Düzgüneş, E. ve Balık, İ. (2008). Küresel Isınma ve İklim Değişikliği. *Su Ürünleri Dergisi*, 25(1), 89-94.

Sekimori, G. (1989). *Hibakusha: Survivors of Hiroshima and Nagasaki*. https://www.atomicarchive.com/resources/documents/med/med_chp10.html (Erişim Tarihi: 30.12.2022)

Sevinç, M. Y. (2022). *Göçün Türkiye Ekonomisine Etkileri*. Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Siirt.

TÜİK. (2020). *Uluslararası Göç İstatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Göç-İstatistikleri-2019-33709> (Erişim Tarihi: 25.12.2022)

TÜİK. (2022a). *Satınalma Gücü Paritesi*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/> (Erişim Tarihi: 25.12.2022)

TÜİK. (2022b). *Türkiye, Nüfus Büyüklüğüne Göre Sıralamada 195 Ülke Arasında 18. Sırada Yer Aldı*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2022-45552> (Erişim Tarihi: 25.12.2022)

UNDP. (2019). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*. <https://www.undp.org/tr/turkiye/press-releases/turkce-cevirileri-yenilenen-surdurulebilir-kalkinma-amaclari-icin-birlikte-calismaya-devam> (Erişim Tarihi: 05.12.2022)

UNDP. (2021). *Global Multidimensional Poverty Index*. <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/2021-cok-boyutlu-yoksulluk-endeksi-cbye> (Erişim Tarihi: 06.12.2022)

UNHCR. (2021). *Global Report*. <https://reporting.unhcr.org/globalreport2021/pdf> (Erişim Tarihi: 14.12.2022)

UNHCR. (2022). *Mülteci ve Göçmen? Sözcük Seçimleri Önemlidir*. https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf (Erişim Tarihi: 16.12.2022)

World Bank. (1990). *World Development Report*. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/5973/WDR%201990%20-%20English.pdf?sequence=5&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 25.12.2022)

World Bank. (2001). *World Development Report Attacking Poverty*. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11856> (Erişim Tarihi: 25.12.2022)

World Bank. (2017). *Monitoring Global Poverty Report of the Commission*. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/25141/9781464809613.pdf?sequence=6&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 25.12.2022)

Yüceşahin, M. M. (2013). Afrika: Demografik Yapı, Mekân, Sorunlar ve Gelecek? *Nüfus Bilim Dergisi*, 35(1), 33-37.

Zengin, A. K. (2020). Nuclear Weapons and Cooperative Security in the 21st Century: The New Disorder. *Türk Dünyası Araştırmaları*, CXXIV(245), 467-469.

YARGI KARARLARIYLA BORCA BATIKLIK KAVRAMI

Filiz YENİPİNAR*

Öz

Bu çalışma borca batıklık olgusunun etki ve sonuçları üzerine bir araştırmadır. Borca batıklık durumu 6102 Sayılı TTK'nın 377. maddesinde belirtilen şartlarda varlıkların rayiç değerine ve İİK'nın 178/1. madde ve fıkrasında açıklanan alacaklılar listesinde gösterilenler ve gerçek anlamda değerleri ve diğer borçların miktarına (tutarına) göre belirlenmelidir. Kavramsal olarak aciz hali tanımı, borçlunun mali zayıflığı nedeniyle vadesi gelmiş veya gelecek olan para borçlarını ödeme konusundaki yeterli ekonomik güç ve kaynağa sahip olmamasıdır. Farklı bir durum olan borca batıklık durumu, borçlunun malvarlığındaki aktifler toplamının, pasifleri karşılayamaması durumudur. Bu nedenle borçlunun aciz hali ne kadar kötü ve olumsuz olursa olsun (İİK'nın 178/III deki durum olmadıkça) örneğin kendi iflâsını isteyen borçlu, aciz halinde bulunduğunu ispatlamak zorundadır. Bu durumda Borca batıklığın tespitinde uzman bilirkişilerin görüşüne başvurulmalıdır. Benzer bir ifade ile erteleme talebi borca batıklık bildirimini olarak nitelendirilebilir. Borca batıklık halinin tespiti aşaması, tüm aktiflerin paraya çevirme değerlerinden yani piyasadaki satış sırasında oluşabilecek fiyattan mali blançoya geçirilmesidir. İflâstan kurtulmak isteyen borca batık olan sermaye şirketi mali durumunu düzelterek borca batıklıktan kurtulmayı ister. Borca batıklıktan kurtulma durumu ise tüm borçların ödenmesi anlamında olmayıp iyileşme ümidinin ortaya çıkması halidir.

Anahtar Sözcükler; Borca Batıklık, İyileştirme Projesi, Blanço, Alacaklı, Aktif Değerler.

THE CONCEPT OF INSURANCE WITH JURISDICTIONS

Abstract

This study is a research on the effect and consequences of the insolvency phenomenon. Insolvency status under the conditions specified in Article 377 of the TCC No. 6102, to the current value of the assets and 178/1 of the İİK. It should be determined according to the real values and the amount (amount) of other debts shown in the list of creditors explained in the article and paragraph. Conceptually, the definition of insolvency is that the debtor does not have sufficient economic power and resources to pay the money debts that are due or to come due to financial weakness. Insolvency, which is a different situation, is the situation where the total assets of the debtor's assets cannot meet the liabilities. For this reason, no matter how bad and negative the insolvency of the debtor is (unless the situation in 178/III of the EBL), for example, the debtor who wants his own bankruptcy has to prove that he is incapacitated. In this case, the opinion of expert experts should be sought in the determination of the insolvency. In a similar way, the deferral request can be qualified as a bankruptcy notification. The stage of determination of the insolvent state is the transfer of all assets to the financial balance sheet from their realization values, that is, at the price that may occur during the sale

* e-mail: filizyenipinarberberoglu@mail.com

ORCID ID: 00 00000334097763

in the market. The capital company, which is deep in debt, wants to get rid of bankruptcy by improving its financial situation. The state of getting out of debt, on the other hand, does not mean the payment of all debts, but the emergence of hope for recovery.

Keywords; Insolvency, Improvement Project, Balance Sheet, Creditor, Asset Values.

Giriş

Bu çalışmada örnek uygulama dosyasında bulunan somut verilerle borca batıklık kavramı araştırılmıştır. Yasal değişiklikle (İİK. m. 308/c - (Ek madde: 28.2.2018 - 7101 S.K./37. md) yapılan düzenleme ile getirilen konkordato kavramının yerine güncel yargı kararlarında iflas erteleme tanımı da zikredilmektedir. İflas erteleme hususunda ortaklığın borca batık halde bulunması gerekir. Başka bir nedenle açılan iflâs davasında veya borçlunun aciz hali dolayısıyla iflâsını istemesi halinde mahkemece iflâsın ertelenmesine karar verilmesi mümkün değildir (Atalay, 2007:97; Pekcanitez, 1991: 52). Bu kapsamda İİK'nın 179/b maddesi gereğince, yasal şartların bulunması zorunludur. Kavramsal olarak Borca batıklık hali, borçlunun ekonomik açıdan aktif değerler toplamının, pasif değerler toplamına yetmemesidir. Bu durumun mahkeme tarafından da re'sen tespiti gerekir. Borca batıklığın tespitinde sadece davacının kayıtları değil, tüm varlıklarının rayiç (aktif) ve tüm borçların (pasiflerin) değerlerinin belirlenmesinde konusunda uzman bilirkişilerin görüşüne başvurulmalıdır. Bu konuda Yargıtay birçok kararında gerekçeli raporun önemine değinmiştir; "... rayiç (aktif) değer belirlenmesinin 6102 sayılı TTK'nın 376 maddesi kapsamında borca batık olduğunun tesbiti halinde iyileştirme projesinin ciddi ve inandırıcı olup olmadığının, somut verilere dayalı olarak bilimsel şekilde değerlendirilmesi gerektiği, alanında uzman bilirkişi heyetinden bilirkişi ve kayım raporlarının şirketin mali durumunu ve iyileştirme projesini açık ve somut dayanaklarla incelenerek açıklanmalı, gerekçeli ve denetime elverişli bir rapor alınması gereğine hükmetmiştir..." (Y. 23.HD. 2015/7306 E. 2017/505 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (E.T.: 10.09. 2022).)

Yukarıda belirtildiği gibi TTK'nun 324. maddesinde düzenlenen " iflâsın ertelenmesi kurumu" İcra ve İflâs Kanunu'nun 179. maddesine de açıklanmıştır. Ayrıca önemli bir husus da ortaklığın tasfiye halinde olmaması durumudur. Erteleme kararı bakımından önem taşıyan iyileştirme, mutlaka borca batıklığın ortadan kaldırılması ile amaçlanan, mali pozisyonun iyi bir düzeye getirilmesidir. Borçluya kendi durumunu düzeltebilme imkanı tanıyan bu düzenleme ile alacaklılar şirketin iflasına göre daha fazla hak ve menfaat edebileceklerinden kendileri içinde iflâsın ertelenmesi yararlarıdır (Özbek, 2008; Güralp, 2005: 58; Varıcı, 2014: 4; Dumanoğlu, 2011: 16). Genel itibariyle iflas durumu ise, borçlarının aktiflerinden fazla olması olarak tanımlanabilir (Tuğcu, 2011: 4; Bitlisli ve Yılmaz, 2016: 208; Arslan, 2008: 117; Diril, 2014: 137; Aslanoğlu ve Özalp, 2013).

1.Kavramsal Bulgular

Borca batık olma halinin iflasa tabi olan borçluların tamamı için değil de sadece sermaye şirketleri ve kooperatifler için özel bir iflas sebebi olarak düzenlenmiştir. Zira bu şirketlerde üçüncü kişilere karşı, tüzel kişilik malvarlığı ile sınırlı olan sorumluluğun bulunması (Poroy, vd., 2005: s 235 ; Kayar, 1997: 25 ; Atalay, 2007:17 ; Kaya, 2001: 279) önemlidir.

Genel itibariyle borca batıklık kavramı; " mali bulgularla pasiflerin aktiflerden fazla olması durumu" olarak tanımlanabilir (Atalay, 2006:6). Benzer bir ifade ile borca batıklık, şirketin mevcut ve alacakların şirket borçlarını karşılamaya yetmemesidir (Ulukapı, 2012: 251; bkz. Kuru vd., 2013: 503; Gören, 2007: 211;Kaya ve Özkan, 2013: 197). Bu tanımlama TTK madde 376/3 hükmünün gerekçesinde de " ... şirket aktifleri-yıllık bilançoda olduğu gibi defter(iktisap) değerleriyle değil, fakat gerçek (olası satış değerleri) değerleriyle değerlemeye tabi tutulsalar bile alacaklıların, alacaklarını alamamaları, yani şirketin borç ve taahhütlerini karşılayamaması demektir... " şeklinde açıklanmıştır. Farklı bir ifade ile şirketin kısa ve uzun vadeli borç ve taahhütlerini karşılayamaması durumu ya da aktiflerin borçları karşılayamaması hali olarak ifade edilebilir (Gönen Eriş, 2013: 2596; Güneysu Boran ve Çapa, 2014:80).

Borca batıklık tanımlarına İcra ve İflâs Kanunu'nun 179.maddesinde açıklandığı üzere; "... Sermaye şirketleri ile kooperatiflerin, aktiflerin muhtemel satış fiyatları üzerinden düzenlenen ara bilançoya göre borca batık olduğu ..." şeklinde düzenlenmiştir. Ayrıca Türk Ticaret Kanunu'nun 376. maddesinde açıklandığı üzere; "... Şirketin borca batık durumda bulunduğu şüphesini uyandıran işaretler varsa, yönetim kurulu, aktiflerin hem işletmenin devamlılığı esasına göre hem de muhtemel satış fiyatları üzerinden bir ara bilanço çıkartır..." belirtilen açıklamalara yer verilmiştir. Öğretide bu mali tablo borca batıklık bilançosu olarak da adlandırılmaktadır (Öktem, 2006: 2482 vd.; Sumer, 2013: 42.; Türk, 1999: 155.; Atalay, 2008: 159 vd.; Atalay, 2007: 27 vd.; Atalay, 1996: 53 vd.).

2.Araştırma Verileri

Borca batıklık durumu alacaklıların işletme üzerinde sahip olduğu haklar (borçlar) ile aktiflerin durumuna göre belirlenir (Alpaslan ve Çatıkkaş, 2014: 97). Alacaklıların korunması için etkili malvarlığını koruma tedbirlerinin alınması gerekir (TTK. m. 324,II, c. 5-6, İİK. m. 179b). Bu durumda kural olarak sadece mali durumun iyileştirilmesi ihtimalinin belirlenmesi yeterlidir.

Alacaklıların haklarının korunması hususunda doktrinde benimsenen hakim görüş, alacaklıların haklarına kavuşma derecesinin borca batıklık bildirimine üzerine iflasın derhal açılmasına nispetle daha kötü bir duruma sokulup sokulmadığı ölçüsünün belirlenmesine dairdir (Öztek, 2007: 68 vd. ; Pekcanitez, vd., 2008; 503 ; Atalay, 2007: 112 ; Türk, 1999: 326, 327 ; Ermenek, 2008: 198). Bu durumda alacaklıların daha fazla zarara uğramaması bakımından erteleme süresi boyunca geçerli olmak üzere TTK., m. 324,II, c. 5-6, İİK. m. 179b'deki koruma tedbirlerinin alınması yeterli olmalıdır. Benzer bir açıklama ile objektif ve somut veriler esas alınmalı örneğin yıllık bilançodan şirketin borca batık durumda olabileceği değerlendirilmesi yeterli bulunmayarak ara bilançodaki tespitlere göre inceleme yapılmalıdır (Yıldız, 2017: 47).

Yargıtay benzer kararlarında borca batıklık durumunun sadece davacının kayıtlarına göre değil yargılama aşamasındaki olumlu veya olumsuz gelişmeler de dikkate alınarak belirlenmesi görüşündedir; "... Borca batıklığın tespitinde sadece davacının kayıtlarına değil, varlıklarının rayiç değerlerine de özellikle bakılmalı, bu noktada, konusunda uzman bilirkişilerin görüşüne başvurulmalıdır. Dava teorisindeki genel ilkenin bir istisnası olarak, borca batıklık sadece dava tarihi itibarıyla değil, yargılama safhasındaki olumlu veya olumsuz gelişmeler de dikkate alınarak belirlenmelidir..." (Y.23. HD. 2014/1093 E. 2014/4501 K. ; Y. 23. HD. 2014/10805 E. 2015/7009 K.; Y.23. HD. 2016/5127 E. 2017/1982 K. ; Y.23. HD. 2015/7765 E. 2017/557 K.; Y.19. HD 2010/5860 E. 2010/14737 K.; Y. 23. H D 2013/1607 E.1904 K.; Y. 23. HD. 2019/1116 E. 2019/3288 K.; Y. 6. HD. 2021/5989 E. 2022/676 K.: Y.23. HD. 2014/5376 E. 2015/3704 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (E.T.: 10. 10. 2022).

3.Borca Batıklığın Tesbiti

Borca batıklık, TTK'nın 376/3¹. maddesinde gösterilen şekilde varlıkların rayiç (güncel) bedelleri değerlerine ve İİK'nın 178/1. madde ve fıkrasında açıklanan alacaklılar listesinde gösterilenler ve gerçek anlamda tespit edilebilecek varsa diğer borçların miktarına göre belirlenmelidir (Tablo 1. de özvarlık hesaplama verileri yer almaktadır).

¹ Borca batıklık durumu TTK'nın 376/3. maddesinde gösterilen şekilde: " varlıkların rayiç değerine ve İİK'nın 178/1. madde ve fıkrasında belirtilen alacaklılar listesinde gösterilenler ile gerçek anlamda tespit edilebilecek diğer borçların tutarına " göre belirlenmelidir.

Yargıtay borca batık hale gelen şirketin mali bilançosu tespitinde bilirkişi incelemesinin önemini vurgulamıştır; “... Borca batıklığın tespitinde sadece davacının kayıtlarına değil, varlıklarının rayiç değerlerine de özellikle bakılmalı, bu noktada, konusunda uzman bilirkişilerin görüşüne başvurulmalıdır. Dava teorisindeki genel ilkenin bir istisnası olarak, borca batıklık sadece dava tarihi itibarıyla değil, yargılama safhasındaki olumlu veya olumsuz gelişmeler de dikkate alınarak belirlenmelidir...” (Y. 6. HD. 2021/5989 E. 2022/676 K. ; Y. 23. HD. 2014/1093 E.2014/4501 K.; Y.23. HD. 2015/8778 E. 2017/682K.; Y. 19. HD. 2008 /2268 E. 2008/4798 K.; Y.19. HD. 2010/14957 E. 2011/1909 K.; Y. 23. HD 2013/378 E. 2013/664 K.; Y. 23. H D 2016/8931 E. 2018/5532 K.; Y.23. HD. 2014/1840 E. 2014/7228 K.; Y. 23. HD. 2013/1540 E. 2013/1893 K.; Y. 23. HD. 2017/1911 E. 2018/2138 K.; Y.6. HD. 2022/2103 E. 2022/2728 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (E.T.: 10.09. 2022).

Borca batıklıktan kurtulma durumunda yaklaşık (muhtemel) ispat yeterlidir. Zira ispatın konusu iyileştirme ihtimalinin mevcut olup olmadığıdır (Atalay, 2007: 103). Şirketin borca batık olması, elbette aciz halinden farklı bir durumu gösterir. Bir başka deyişle, bir şirket hem borca batık hem de borçlarını ödeyebilir durumda olabilir. Yani, borca batık olma, aciz hali olmadan da söz konusu olabileceği gibi; ödeme güçlüğüne rağmen borca batıklık olmayabilir (Pekcanitez, 1991: 33).

Aciz hali, borçlunun ödeme araçlarındaki geçici olmayan yoksunluk nedeni ile muaccel borçlarını ödeme konusundaki sürekli iktidarsızlığıdır. Borca batıklıkta ise, muaccel olsun veya olmasın, şirketin tüm aktifi şirketin bütün borçlarını karşılamaya yetmemekte, yani bir malvarlığı yetersizliği görülmektedir (Muşul, 2008: 47 vd. ; Kayar, 1997:122 ; Atalay, 2007:21 ; Ermenek, 2008:184). Bu anlamda borca batıklık hali, nitelik itibarıyla sermaye kaybı kavramından da ayrılır (Türk, 1999: 30-35 ; Toraman, 2007: 181).

Yargıtay, sermaye artırımının önemini açıklamıştır; “ ... gerçekçi bilgi ve öngörülerden yola çıkılarak tespit edilmeli, diğer proje unsurları için de bilimsel veriler değerlendirilmelidir...” (Y. 23. HD. 2015/7901 E. 2016/5404 K.; Y. 23. HD. 2016/482 E. 2016/2745 K.; Y. 23. HD. 2012/4332 E. 2012/7396 K.; Y.23. HD 2015/7657 E. 2016/4635 K.; Y. 23. HD. 2014/1274 E. 2014/5548 K.;Y. 23. HD. 2015/8247 E. 2016/1349 K.; Y. 23. HD2016/2009 E. 2018/3359 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> <https://emsal.uyap.gov.tr/> (E.T.: 15.10. 2022).

Tablo 1. Özvarlık Hesaplama Örneği

Aktif Toplamı:	114.778.332,73.
Toplam Borçlar:	(105.749.040,90.-)
Dönem Net Zararı:	(29.767.796,70.-)
FİRMA ÖZVARLIĞI:	(20.738.504,87.-)

Yukarıda görüldüğü gibi firmanın toplam borçları ve dönem zararı toplam aktiflerini %18,42 oranında geçmiş ve 20.738.504,87.-TL'lik borca batıklık gerçekleşmiştir (yazar tarafından hazırlanmıştır).

4.İyileştirme Projesi Kavramı

İyileştirme projesi, şirketten alacaklı olanların tüm alacaklarını karşılamayı veya garanti etmeyi gerektirmez (Atalay, 1996: 115.) Bununla birlikte iyileştirme projesi, alacaklılara şirketin iflasına nazaran daha yüksek düzeyde güven ve teminat sunmak zorundadır. İyileştirme projesi, şirket veya kooperatifin, içinde bulunduğu borca batıklık halini hangi yöntemlere başvurarak aşmayı düşündüğünü açıklayan bir projedir. Bu projede borçlu şirket, mali durumun iyileştirilmesi için hangi tedbirleri alacağını ve bu tedbirlerin erteleme süresi sonunda şirketi nasıl etkileyeceğini objektif

verilere dayanarak açıklanmalıdır (Pekcanitez, vd., 2008: 497). Bu kapsamda yüksek mahkeme bir çok kararında ciddi ve inandırıcı delillerin dosyada bulunmasına göre değerlendirme yapılması gerektiği görüşündedir; “ ... sunulan delillerin ciddi ve inandırıcı olup olmadığı konusunda alınan bilirkişi raporu yetersiz olup hüküm kurmaya elverişli değildir... ” (Y. 19. HD., 07.04.2005, 2005/ 2033 E. 2005/3760 K.; Y.23. HD. 2017/3015 E. 2018/3136 K.;Y. 23. HD. 2016/5 E.2018/6 K. ; Y. 23.HD. 2018/1646E.2019/1833 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (E.T.: 10.08.2022)

İyileştirme projesi, şirketin mali durumunun düzeltilmesi amacıyla adeta bir yol haritası niteliğindedir. Bu bakımdan iyileştirme projesi ile birlikte projede gerçekleştirileceği öngörülen hususlarla ilgili belgelerin de sunulması oldukça önemlidir. (Öztek, 2007: 56 ; Atalay, 2007: 94 ; Ermenek, 2008:168) İflas ertelemesine dayanak teşkil eden iyileştirme projesinde yer alması gereken tedbirler şu şekilde sıralanabilir; “... Sermaye artırımına gitmek, şirket ortakları veya üçüncü kişilerin şirket borçları ve taahhütlerini üstlendiğini belgelemek, olağanüstü genel kurul yoluyla başarısını kanıtlamış üyelerden oluşan bir yönetim kurulu teşkil etmek, vergi affı ve benzeri nedenlerle kamuya olan borçların azaldığını belgelemek, alacaklılarla borç erteleme anlaşmaları yapmış olmak, kazanılması muhtemel alacak ve sorumluluk davaları açılması veya icra takipleri yapılmış olması gerekir ...” (Atalay, 1996:107).

Borca batıklığın ve iyileştirme projesi, somut, belgelere dayalı ve gerçekçi olan bilgi ve ekonomik verilerle tespit edilmelidir. Ayrıca aktif varlık sıkıntısı, bir zarara neden olmuş (örneğin cebri icrada paraya çevrilmiş) ise, borca batıklık şüphesine yol açabilir (Türk, 2016:12). Ekonomik nedenler, örneğin, borçların vadesinde ödenememesi, borsa kıymetinin düşmesi, döviz kaynaklarının azalması vs. nedenler borca batıklık durumunun ortaya çıkmasına sebebiyet verir (Oy ve Ergenç:161). Ancak işletme tekrar borçlanabilecek duruma geldiyse sürekliliğini sağlamış (Türk, 1999: 61) olabilir. Bu konuda re’sen araştırma ilkeleri gereğince mahkeme kararını vermelidir (Ermenek, 2009:50). Bu belge ve kayıtlar aynı şekilde somut ve gerçekçi yani ikna edici olmalıdır (Eroğlu, 2019: 38). Örneğin borçlunun konkordato talepli dilekçe eklerinde bulunan somut verilerden oluşan bu tabloda, konkordato projesi uyarınca alacaklılara hangi sırada ve ne miktarda ödeme yapılacağı açıkça tereddüte yer bırakmayacak durumda gösterilmelidir (Pekcanitez ve Erdönmez, 2018: 17).

Aktiflerin muhtemel satış değerleri, esasına göre hazırlanan bilançoda², şirket aktiflerinin ve pasiflerinin en gerçekçi değerleri ile yer alması amaçlanır (Sumer,2013: 42 ; Boran Güneysu ve Çapa, 2014: 87). TTK’nın 376. maddesi “ ... sermaye kaybının şirketin son yıllık bilançosu esas alınarak tespit edileceğini...” düzenlemektedir (Tekinalp, 1984 :280; Türk, 1999: 18). Bu kapsamda sermaye kaybının mali bilançodan tespit edilmesi önemlidir (Türk, 1999:41 ; Öçal,1975:13; Pulaşlı, 2018: 497).

Mali yönden iyileştirme, zor şartlarda olan bir işletmenin yeniden daha olumlu ve iyi bir duruma getirilmesi ve bu hususta devamlılığının oluşabilmesi için başvuru tüm tedbirleri kapsamaktadır (Türk, 1999: 61). İyiniyetli borçlu tarafından borca batıklık hali ispatlandığında alacaklılar tarafından ı borca batıklık bildirimini geri alamayacağını kabulü gerekir (Türk, 1999: 297).

Yargılama sürecinde iyileştirme projesi ile mahkeme tarafından görevlendirilen konkordato komiseri gözetiminde yasal şartları havi durumda finansal durumlarının düzeltilerek iflastan kurtulması sağlanması hususları incelenmelidir (Bitlisli ve Yılmaz, 2016: 208). Sermaye şirketi veya

² Borca batıklığın tespiti için TTK'nın 324. maddesi uyarınca; “ bir borca batıklık bilançosu ” hazırlanmalıdır. Borca batıklık, TTK'nın 324. maddesinde² gösterilen şekilde; “varlıkların rayiç değerini belirlemek ve İİK'nun 178/1. madde ve fıkrasında belirtilen alacaklılar listesinde gösterilenler ile gerçek anlamda tesbit edilebilecek diğer borçların tutarına ”göre belirlemelidir.

kooperatifin iyileştirilme ihtimali imkansız şekilde borca batmış olması durumunda ise iflasının ertelenmesi istenemeyecektir (Uzay, 2008: 10; Yılmaz, 2009: 115; Yıldız, 2016: 216). Hakkında iflas davası açılmış borçlu ise ancak tüm alacaklılarının alacaklarını ödeyerek veya tümünün muvafakati ile iflastan kurtulabilir (Dumanoğlu, 2011: 8). Bu nedenle Yargıtay tüm delillerin tam ve eksiksiz toplanmasının önemini açıklamıştır; "... borca batıklık yalnızca dava tarihi itibarıyla değil, yargılama safhasındaki olumlu veya olumsuz durumlar dikkate alınarak belirlenmelidir..." (Y. 23. HD 2013/1607 E. 2013/ 1904 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (E.T.: 12.10. 2022).

5.Araştırma Yöntemi

Bu bölümde ilk derece adli yargı ticaret mahkemesine sunulmuş kayyum raporları uygulamayla ilgili olarak somut mali verileri, mali ve finansal analizle borca batık şirketin iyileştirme proje bulguları incelenmiştir. Borca batık halde bulunan firmanın mali düzelme ve iyileşme gayreti somut mali finansal bulgularla tablolarda görülecektir.

Örnek uygulama dosyamızda; "... Firmanın 2016 yılı ikinci dönem verilerine göre; ilk defa net kar marjını yakaladığı ve çalışma sermayesi miktarını arttırabildiği takdirde istediği karlılığa ulaşmada bir sorun yaşamayacağı, cari oranda ise sektör ortalamasının altında olduğu ve bu döneme göre etkin verimli bir şekilde alacak ve stok yönetimi faaliyetlerini sürdüremediği, kısa vadeli borçlarını rahat ödeyebilme gücüne ulaşamadığı, hatta likidite probleminin geçen her dönem daha da ağırlaştığı anlaşılmıştır. Borca batık olduğu bu dönem raporunda da tespit edilmiştir. Faaliyetlerinin devamı ile ekonomik ve finansal durumunun daha da iyileşeceği ve üretimin devamı ile borçlarını ödemeye devam edeceği kanaati ... " oluşmuştur.

Tablo 2. Mali durum verileri

	Dosya No: 2015/354 Davacı: 000 TEKSTİL SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	Bor ₺	Alaca ₺	B akive Borç	Bakiye Alacak
35	PERSONELE BORÇLAR (KISA VADELİ Y.K.)	876. 237,26	884.2 36,05	0 ,00	7.998. 79
35.001	İşçi Ücret Ödemeleri	876. 237,26	884.2 36,05	0 ,00	7.998, 79
36	DİĞER ÇEŞİTLİ BORÇLAR (KISA VADELİ Y.K.)	6.00 0,00	9.159, 12	0 ,00	3.159, 12
36.004	Türk Telekom A.Ş.	0,00	3.159, 12	0 ,00	3.159, 12
60	ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR	11.4 98,91	173.0 11,43	0 ,00	161.5 12,52
60.001	Ödenecek Stopaj ve Damga Vergisi	9.11 9,24	157.0 20,97	0 ,00	147.9 01,73
60.003	Ödenecek Katma Değer Vergisi	2.37 9,67	2.379, 67	0 ,00	0,00
60.007	Satınalma Tevkifat KDV	0,00	13.61 0,79	0 ,00	13.61 0,79
61	ÖDENECEK SOSYAL GÜVENLİK KESİNTİLERİ	164. 834,55	318.9 63,79	0 ,00	154.1 29,24
3	Ödenecek SSK ve İşsizlik Primi	164.	318.9	0	154.1

61.001		834,55	63,79	,00	29,24
--------	--	--------	-------	-----	-------

Rapor açıklaması; “... A Şirketinin 30.06.2016 tarihi itibarıyla Elektrik, su, doğalgaz, vergi SSK ve işçi ve memur ücret borçları olmadığı, tümünü ödemiş olduğu, (vergide mahsuplaşma yapmak şartıyla) detay mizana göre personele.... kurumuna olan borç durumu yukarıda mevcuttur. Ancak vergi dairesinden olan alacaklarının borçlarına mahsup yapılmak suretiyle ödenmesi ve ödemelerin biraz geç olması nedeniyle firmadan borcu yok yazısı talep edilmiştir. Ekli olan 20.08.2016 tarihli SGK ve Maliye Bakanlığı borcu yok yazıları 22.08.2016 tarihli dilekçe numarası ile borcu olmadığı tespit edilmiştir...”

Tablo 3. Diğer alacak verileri

		Bor	Al	Bak	Baki
		ç	acak	iye Borç	ye Alacak
6	13 DİĞER ÇEŞİTLİ ALACAKLAR	221. 972,86	0, 00	221. 972,86	0,00
6.003	13 İşçi Vergi İadesi Alacakları	17.9 08,96	0, 00	17.9 08,96	0,00
6.081	13 Haziran/2016 KDV İade Alacağı	204. 063,90	0, 00	204. 063,90	0,00

Rapor açıklaması; “... Şirketin Haziran 2016 döneminde son alınan muhtasar beyannamesinden işletmede 99 kişinin çalıştığı ve bir önceki döneme göre işçi sayısının 3 kişi azaldığı tespit edilmiştir...”

Tablo 4. Banka kredileri

		Borç	Alacak	Bakiye e Borç	Bakiye Alacak
00	BANKA KREDİLERİ	11.733. 419,20	42.913. 408,12	0,00	31.179. 988,92
00	BANKA KREDİLERİ	0,00	10.176. 600,00	0,00	10.176. 600,00

Rapor açıklaması; “... Şirketin tabloda görüldüğü üzere kısa vadeli banka kredilerini düzenli olarak ödediği 30.06.2016 tarihi itibarıyla 31.179.988,92 TL'lik kredi borcunun bulunduğu; uzun vadeli kredi borçlarının bakiyesinin 30.06.2016 tarihi itibarıyla 10.176.600,00 TL olduğu görülmektedir...”

Tablo 5. Kısa vadeli leasing ödemeleri

		Bo	Ala	Baki	Bakiye
		rç	cak	ye Borç	Alacak
01	FİNANSAL KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN BORÇLAR	31 9.775,75	2.1 85.888,48	0,00	1.866. 112,73
01	FİNANSAL KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN BORÇLAR	2.3 48.877,0 6	22. 380.515,7 7	0,00	20.031 .638,71

Rapor açıklaması; "... Şirketin tabloda görüldüğü üzere kısa vadeli leasing ödemelerinin yapıldığı ve 30.06.2016 tarihi itibarıyla 1.866.112,73TL tutarına düştüğü tespit edilmiştir. Uzun vadeli leasing ödemelerinin de yapıldığı ve 30.06.2016 tarihi itibarıyla 20.031.638,71 TL tutarına düştüğü tespit edilmiştir..."

Tablo 6a. Borçlarda azalma ve gerileme

		Borç	Alac	Ba	Baki	
			ak	kiye Borç	ye Alacak	
20	3	SATICILAR	4.48 7.076,56	7.64 5.754,72	0,0 0	3.158 .678,16
29	3	DİĞER TİCARİ BORÇLAR (KISA VADELİ Y.K.)	1.26 5.509,67	2.08 4.849,96	0,0 0	819.3 40,29

Rapor açıklaması; "... Şirketin Haziran 2016 dönemi sonunda bir önceki döneme göre ticari borç ve diğer borçlarında azalmanın olduğu gözlenmiştir. Tabloda görüldüğü üzere Satıcılara borçlar 30.06.2016 tarihi itibarıyla 3.158.678,16 TL ye; diğer ticari borçlar ise 819.340,29TL ye gerilemiştir...."

Tablo 6b. Yapılan ödemelerle borçlarda azalma ve gerileme

1) FİNDEKS ÇEK RAPORU sonucu 1000 üzerinden 411dir. Rapor ekte mevcuttur. Şirketin arkası yazılan ve ödenen çekleri vardır. Şirketin arkası yazılan ödenemeyen çekleri mevcuttur. 10 bankaya ödenmeyen 54 adet çek mevcuttur. Ödenmeyen meblağ, 5.744.082TL.dir.
FİNDEKS RİSK RAPORU sonucu ... Bankasına ait 1.231.724TL. takibe alınmış, diğer banka ödemeleri yapılmıştır.
2) Şirketin borcu olan 11 banka ile borç yapılandırılması yaptığı ve anlaşamadığı 10 banka ise Haziran 2016 tarihinde 10.000-TL ve Temmuz 2016 tarihinde 10.000-TL ve Ağustos 2016 tarihinde 10.000-TL garemten ödeme yaptığı tespit edilmiştir.

Rapor açıklaması;
"... İşletmenin faaliyetlerini

sürdürdüğü, borçlarını ödeyebilmek için çaba ve gayret harcamaya devam ettiği bu nedenle ekonomik durumun iyileşme safhatında olduğu tespit edilmiştir... "

Sonuç

Bu çalışmada iyiniyetli borçlunun iflas halinden kurtulabilmesi için önemli bir kavram olan borca batıklık halinin etki ve sonuçları somut mali veriler ve yargı kararlarıyla ele alınmıştır. Çalışma ekinde konunun mali veri ve bulgularla daha iyi anlaşılabilmesi için " borca batıklık hali ve iyileştirme projesi uzman raporu" yer almaktadır.

Konkordato talep edilebilmesi için şirketin borca batık durumda olması ve sunulacak ciddi ve inandırıcı bir iyileştirme projesi kapsamında mali durumunu düzeltebileceğine dair somut veriler ileri sürmesi ve fevkalade mühletten yararlanmamış olması gerekir. Erteleme talebi borca batıklık bildirim anlamındadır. Bu nedenle mahkemenin öncelikle şirketin borca batık durumda olup olmadığını tespit ederek belirlemesi borca batık durumda ise iyileşme ümidinin bulunup bulunmadığı hususlarının araştırılması gerekir. Bu durumda tüm aktiflerin paraya çevirme değerlerinden yani piyasadaki satış sırasında gerçekleştirilecek fiyatlarından bilançoya geçirilmesi gereklidir (Y.23.HD. 2017/2016E. 2020/2148 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (E.T.: 10.10. 2022).

Borca batıklığın tespitinde sadece davacının kendi sunmuş olduğu kayıtlarının değil objektif olarak varlıklarının rayiç değerlerinin tespiti hususunda konusunda uzman bilirkişilerin görüşüne başvurulmalıdır. Bu durumda yapılan inceleme yargılama safhasındaki tüm gelişmeler de dikkate alınarak belirlenmelidir (Y.6. HD. 2021/5989 E. 2022/676 K. ; Y.23. HD. 2014/1093 E. 2014/4501 K.; Y.23. HD. 2015/8778 E. 2017/682K.; Y. 19. HD 2008 /2268 E. 2008/4798 K.; Y.19. HD 2010/14957 E. 2011/1909 K.; Y. 23. HD 2013/378 E. 2013/664 K.; Y.23. HD. 2016/8931 E. 2018/5532 K.; Y.23. HD. 2014/1840 E. 2014/7228 K.; Y.23. H.D. 2013/1540 E. 2013/1893 K.; Y. 23. HD. 2017/1911 E. 2018/2138 K.; Y.6. HD. 2022/2103 E. 2022/2728 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (E.T.: 10.09. 2022).

KAYNAKÇA

Alpaslan, Halil İbrahim., Çatıkkaş, Özgür, (2014). “*Borca Batıklık Kavramı ve Finansal Kiralama Yoluyla Edinilen Duran Varlıkların Borca Batıklık Bilançosunda Değerlemesi*”, Vergi Sorunları Dergisi, S.304, s.97.

Arslan, Ramazan, (2008). “*İflasın Erteleme Uygulamaları*”, Bankacılar Dergisi, s. 116-123.

Aslanoğlu, S., Özalp, Ali Rıza, (2013). “*İflas Ve İflas Erteleme Hallerinde Alacaklıların Durumu*”, Muş Barosu Dergisi, 13.11.2013, www.musbarosu.org.tr/Detay.aspx?ID=21287&Tip=Haber, (E.T. 14.02.2022).

Atalay, Oğuz, (1996). *Anonim Şirketlerin İflası*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları.

Atalay, Oğuz, (1996). *Anonim Şirketlerin İflası*, İzmir: Güncel Hukuk Yayınları.

Atalay, Oğuz, (2006). *Borca Batıklık ve İflasın Ertelenmesi*, İzmir: Güncel Hukuk Yayınları.

Atalay, Oğuz, (2007). *Borca Batıklık ve İflasın Ertelenmesi* (2. Baskı), İzmir: Güncel Hukuk Yayınları.

Atalay, Oğuz, (2008). *Borca Batıklığın Tespiti : Prof. Dr. Bilge Öztan'a Armağan*, Ankara: Turhan Kitabevi.

Bitlisli, Ferhat., Yılmaz, Tayfun, (2016). “*İflasın Ertelenmesinde Borca Batıklık Bilançosunun Oluşturulması: Bir Uygulama* ” , Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.8, S.15, s. 207-223.

Çavdar, Seyit ve Biçkin, İnci, (2006). *İflas ve İflasın Ertelenmesi*, Ankara: Seçkin Yayınevi.

Diril, Muhammed Kasım, (2014). “*İflas Erteleme Nedir? Hukuki Ve Mali Sonuçları Açısından İflas Erteleme Sürecinin İncelenmesi* ”, İzmir SMMMO.

Dumanoglu, Sezai, (2011). *İflasın Ertelenmesi, Borca Batıklık ve İyileştirme Projeleri* (2.Baskı), İstanbul: Beta Basım Yayım.

Eriş, Gören, (2013). *TTK m. 376 Gereğesi, Ticari İşletme ve Şirketler Cilt II*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ermenek, İbrahim, (2008). “*İflasın Ertelenmesi*”, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Özel Hukuk (Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku) Ana Bilim Dalı / Medeni Usul İcra İflas Hukuku Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Ermenek, İbrahim, (2009). *İflasın Ertelenmesi*, Ankara: Adalet Yayınevi.

Eroğlu, Orhan, (2019). *Uygulamada Konkordato*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gören, Ömer, (2007). “*İflasın Ertelenmesi Tedbir Talepli Bir İflas Davasıdır* ”, Ankara Barosu Dergisi, S.65, (2): 211-213.

Güneysu Boran, Nilüfer., Çapa, Sadık (2014). “*Borca Batıklık ve İflasın Önlenmesi Yolu Olarak Sıradan Çekilme Anlaşması*”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:5 S:1, s.80.

Güralp, Ayşe. Gülin, (2005). “*İflasın Ertelenmesinde Kayyım Atanması* ”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:7, Özel Sayı (Prof. Dr. İrfan Baştuğ'a Armağan), s.57-78.

Kaya, Arslan (2001). *Borca Batık Anonim Şirketin İflasının Ertelemesi* (Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu'na 65. Yaş Günü Armağanı, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

Kaya, Pınar. ve Özkan, Azzem, (2013). “ *İflasın Erteleme Sürecinde Ödenmemiş Sermaye Borçları*”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 6(2): 194-203.

Kayar, İsmail (1997). *Anonim Ortaklıkta Malî Durumun Bozulması ve Alınacak Tedbirler*, Konya: Mimoza Yayınları.

Kuru, Baki., Arslan, Ramazan ve Yılmaz, Ejder. (2013). *İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı* (27.Baskı), Ankara: Yetkin Yayınları.

Muşul, Timuçin. (2008). *İflasın Ertelemesi*, İstanbul: Arıkan Basım Yayım.

Oy, Osman ve Ergenç, Nida, (2014). *İflasın Ertelemesi* (2. Baskı), İstanbul: Beta Basım,

Öçal, Akar, (1975). “*Anonim Şirketlerde Malî Durumun Bozulmasının Ortaya Çıkarttığı Bazı Hukukî Sorunlar*”, Ankara Ticaret Odası Dergisi, 1975/6, s.9-22.

Öktem, Seda, (2006). “ *İflasın Ertelemesinde Borca Batıklık Bilançosu*”, İstanbul Barosu Dergisi, C.80, S: 6, s. 2477-2490.

Özbek, Mustafa, (2008). “ *Yapım Sözleşmesinde Yüklenicinin İflâsının Ertelemesiyle Ortaya Çıkan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri*”, Legal Medeni Usul Ve İcra İflas Hukuku Dergisi, S. 9, s.19–68.

Öztek, Selçuk. (2007). *İflasın Ertelemesi*, İstanbul: Arıkan Yayıncılık.

Pekcanitez, Hakan, (1991). *Anonim Ortaklıkların İflası*, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Pekcanitez, Hakan., Atalay, Oğuz., Özkan, Meral ve Özkes, Muhammet , (2008). *İcra ve İflas Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları.

Pekcanitez, Hakan ve Güray Erdönmez, (2018). *7101 Sayılı Kanun Çerçevesinde Konkordato*, İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Poroy, Reha., Tekinalp, Ünal ve Çamoğlu, Ersin, (2005). *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku* (Güncelleştirilmiş 9. Basıdan 10. Tıpkı Basım), İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Pulaşlı, Hasan, (2018). *Şirketler Hukuku Şerhi, C. 1*, Ankara: Adalet Yayınevi.

Sumer, Haluk, (2013). ‘*Ticari Bilanço ve Borca Batıklık Bilançosu*’ İstanbul Barosu Dergisi, C: 87, S: 2, s. 39-53.

Tekinalp, Ünal, (1984). “ *Sermayenin Yarısının Karşılıksız Kalması Halinde Yönetim Kurulunun ve Denetçilerin Görevi* ”, İktisat ve Maliye Dergisi, C. XXXI, S. 7, 1984, s. 279-282.

Toraman, Barış, (2007). *İcra ve İflas Kanunu'na göre Sermaye Şirketleri ve Kooperatiflerde İflasın Ertelemesi Talebi*, Ankara: Yetkin Yayınları.

Tuçcu, Abdullah, (2011). *İflas ve İflasın Ertelemesinin Kamu Alacaklarına Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Türk, Ahmet, (1999). *Anonim Ortaklıkta Sermaye Kaybı ve Borca Batıklığın Hukuki Sonuçları*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Türk, Ahmet, (2016). “ *Anonim Ortaklıkta Borca Batıklık ve İflâsın Ertelemesi Konusunda 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu ve Yürürlük Kanunu ile Getirilen Yenilik ve Değişiklikler*”, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi C.32, S. 1, s. 12.

Ulukapı, Ömer, (2012). *İcra ve İflas Hukuku (5.Baskı)*, Konya: Mimoza Yayınları.

Uzay, Şaban, 2008). “ *Muhasebeci Bakış Açısı İle İflas Erteleme Süreci*”, http://iibf.erciyes.edu.tr/akademi/mh/suzay/SUZAY_IES.pdf, (E.T.: 25.10. 2022)

Varıcı, İdris, (2014). “ *İflas Ertelemesine Başvuran Şirketlerde Kayyımın Karşılaşabileceği Muhasebe Düzensizlikleri: KOBİ'lerde Durum Değerlendirmesi* ”, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, 2014/3.

Yıldız, Birol. (2016). “ *İflasın Ertelemesi ve Uzlaşma Yoluyla Yeniden Yapılandırma Muhasebe Meslek Mensubunun Rolü* ”, Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies, s.192-223.

Yıldız, Faruk Onur, (2017). “ *İşletmelerde Borca Batıklık ve Süreklilik Denetimi*” , Maliye Hesap Uzmanları Derneği, Ekim 2017, s.47.

Yılmaz, Berna Burcu, (2009). *İflasın Tespiti Ve Ertelemesi Yönünden Borca Batıklık Bilançosu ve İyileştirilmesi*. Ankara: Türmob Yayınları.

<https://emsal.uyap.gov.tr/> (E.T.: 15.10. 2022).

<https://karararama.yargitay.gov.tr/> (E.T.: 10.08 / 15.10. 2022).

**Ek; Borca Batıklık Hali ve İyileştirme Projesi Uzman Raporu
(ŞİRKETİN İYİLEŞTİRME PROJESİNİN SOMUT VERİLERE DAYANMASI)**

UZMAN GÖRÜSÜ TA LEP EDİLEN: ...

Yeminli Mali Müşavir

... Defterdar Yardımcısı

.... Üniversitesi ve

.... Üniversitesi Öğretim Görevlisi

UZMAN GÖRÜSÜ TA LEP EDEN : .... Tic.Ltd.Şti.

UZMAN GÖRÜSÜ TA LEBİ _____ ^ İlgili şirket tarafından 2014 yılı yasal defter ve belgeleri ile 31.12.2014 tarihi itibarıyla çıkarılan tüm mali tablolar ve şirketin faaliyet konusu olan gıda sektörüne ilişkin tüm veriler tarafıma sunularak şirketin borca batık olup olmadığı ve iyileştirme projesi çerçevesinde borca batıklıktan kurtulup kurtulamayacağına ilişkin bir uzman görüşünün taraflarına verilmesi talep edilmiştir.

YAPILAN TESPİT VE İN C ELEM ELER: Tarafımıza sunulan bilgi, belge ve veriler ışığında yapmış olduğumuz değerlendirme ve tespitler Raporumuzun aşağıda ki bölümlerinde gösterilmiştir.

I-GENEL BİLGİ

....Ltd.Şti. 14/01/2010 Tarihinde Ticari yaşamına 100.000 TL sermaye, kurucu ortaklar , 1 çalışan ve ürünleri üretimi ile işe başlamıştır. ...ve yapılanma çalışmaları ile geçen 7 aylık sürecin sonunda Ağustos 2010 dan itibaren gelişen satış ile birlikte gerek öz kaynak gerek yabancı kaynaklar, gerek .... Kalkınma Ajansı, ... Teşvikleri ve

...Teşviklerini değerlendirerek kapasite artırım faaliyetlerine hız vermiştir.... markası ile birlikte sıcak toz içecek sektöründe kahve çekirdeği hammaddesi dışındaki ihtiyaçlarının önemli bir bölümünü bünyesinde üretebilen, entegre tesislere sahip bir firma olarak toz içecek pazarında önce yerelde güçlenerek sonrasında bölgesel ve dünya pazarında etkin bir oyuncu olma hedefi ile hareket etmektedir.

....

Şirketin Sermaye Yapısı

Shems Gıda Sanayi Ticaret Limited Şirketi'nin sermaye tutarının değişimine ilişkin tablo aşağıdadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere 31.12.2014 tarihi itibarıyla şirket sermayesi 11.000.000,00 TL dir.

Şirket Genel Kurulunca 20.01.2015 tarihinde alınan ve .... Noterliğinde onaylanan karar uyarınca şirket tek ortaklı bir limited şirket olmuştur. Buna göre, Şirket Sermayesinin dağılımı şu şekildedir:

...

II-SEKTÖRÜN KONUMU VE EKONOMİ İÇERSİNDEKİ YERİ

...

III-ŞİRKETİN MALİ YAPISI VE MUHASEBE SİSTEMİ

...Yevmiye Defteri ve Defteri Kebir kayıtlarının bilgisayar ortamında tutulduğu, diğer defterler olan karar defteri ve pay defterinin de elde ve usulüne uygun tutulduğu,
-Defter kayıtlarına dayanak teşkil eden belgelerin usulüne uygun olduğu ve gerçeği yansıttığı,
-Bilanço ve gelir tablolarının defter ve kayıtlarla uyumlu usulüne uygun olduğu,
-Her ay sonunda hizmet maliyetlerinin çıkarılarak diğer yansıtma hesapları ile birlikte sonuçhesaplarına aktarıldığı,
-Beyannamelerin defter ve kayıtlara uygun olduğu,

Tespit edilmiştir.

IV-ŞİRKETİN BORCA BATIKLIĞININ NEDENLERİ

...Devlet ve özel sektör kuruluşlarının sağlamış olduğu alternatif ve düşük maliyetli kaynaklar yerine kolay yol seçilerek yüksek maliyetli banka kredileri tercih edilmiştir. Üretim ve pazarlama çaba ve başarılı eylemlerin finans alanında gösterilememesi firmanın özellikle işletme sermayesi yetersizliğine ve kısa vadeli borç yükünün artmasına sebep olmuştur.

V.BORCA BATIKLIĞIN TESPİTİ

...

Şirketin satış değeri üzerinden özvarlığının tespitinde; -Şirkete ait fabrika binasının değerinin belirlenmesinde ... A.Ş tarafından talep edilmesi üzerine ... A.Ş tarafından 20.03.2014 tarihinde düzenlenmiş olan Gayrimenkul Değerleme Raporu esas alınmış olup, sonuç olarak belirtilen 10.600.000,00 TL değer aradan geçen süre, organize sanayi bölgesine olan talep, kurlardaki değişme v.b faktörler göz önüne alınarak fabrika binasının 14.000.000,00 TL tutarda bir satış bedeline sahip olabileceği kanaatine varılarak reel bilançoda bu tutar dikkate alınmıştır.

-Şirkete ait makine, tesis ve cihazlar ile taşıtlar ve demirbaşların reel değerlerinin tespitinde de Raporumuza ekli Makine Mühendisi tarafından yapılan tespit raporundaki belirlemeler esas alınmıştır.

A.Şirketin Aktif Değeri:

AKTİF

HESAPLAR TUTAR

UZUN VADELİ YAB. KAY. TOPL. 17.382.596,63

PASİF (VARLIKLARI) TOPLAMI 46.024.857,70

(o

C.Özvarlık Tespiti:

Yukarıda gösterilen ve satış değerleri üzerinden hesaplanan aktifler ve pasiflerin(borçların) karşılaştırılması sonucu şirketin öz varlık(öz sermaye) durumu aşağıya çıkarılmıştır:

Şirketin Aktifleri Toplamı : **39.233.443,76**

Şirketin Borçlarının Toplamı **46.024.857,70**

Öz(Sermaye) Varlık Toplamı : **-6.791.413,94**

^ n 'l) l °[7 . d a .

İİK'nun 179 ve TTK nun 377.inci maddeleri gereği şirket aktiflerinin satış fiyatları üzerinden değerlendirilmesi durumunda borçların aktiflerden 6.791.413,94 TL fazla olduğu, yani şirketin mevcutlarının ve alacaklarının borçlarını karşılayamaz durumda(borca batık) bulunduğu görülmektedir. Buna göre şirket aktiflerinin borçları karşılama oranı (39.233.443,76/ 46.024.857,70) %85.24 olarak tespit edilmektedir.Diğer taraftan, şirket dönen varlıkları ile kısa vadeli borçların oranı (21.677.170,19 /28.642.261,07) % 75 dir.

VI. İYİLEŞTİRME PROJESİ İLE BORÇLARIN ÖDENMESİ

..

VII. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Şirketin yasal defterleri ve belgeleri üzerinde ayrıntılı olarak yapılan incelemeler sonucu bazı tespitler yapılmıştır. Diğer taraftan, şirket yetkililerince verilmiş veri ve bilgiler dışında şirket merkezi ve fabrika binasında tarafımızdan yapılan gözlemlerde kanaatimizin oluşmasında rol oynamıştır. Bu çerçevede;

1.Şirketin borçlarının mevcut ve alacaklardan 6.791.413,94 TL TL tutarda fazla olduğu ve borca batık olduğu,

2- Şirket aktiflerinin borçları karşılama oranının (39.233.443,76/ 46.024.857,70) %85.24 olduğu, şirket dönen varlıkları ile kısa vadeli borçların oranının ise (21.677.170,19/28.642.261,07) %75 olduğu,

3-Vergi dairesi ve SGK' na borcu bulunmayan Şirketin, 160 kişiye sağladığı istihdam yanında ülke ekonomisine ve bölgenin ihracat potansiyeline olan olumlu katkısı göz önüne alındığında, ortaya konulan iyileştirme projesinin somut verilere dayandığı ve bu projenin hayata geçirilmesi ile şirketin borca batıklıktan kurtulabileceği,

4-Şirketin iyileştirme projesinin somut verilere dayandığı,

Sonuç ve kanaatine varılmıştır.26.01.2015

Yeminli Mali Müşavir

ATATÜRK DÖNEMİ SİYASİ DERGİLER VE FİKİRLER

Vahit Taha KURUTLU*

Özet

Atatürk döneminde yayımlanan siyasi dergilerin günümüze etkilerini anlayabilmek için Osmanlı Devleti'nin son asrında gelişen fikir hareketlerini incelemek gerekir. II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan klasik fikirler Osmanlılık, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük olarak tezahür etmiştir. 1925-1930 yılları arasında bu fikirler yeni konjonktür ile birlikte keskin bir değişime uğramıştır. Yani önceki devrin problemlerine getirilen çözüm önerileri ve tartışmalar cumhuriyetin ilanı ve yapılan inkılaplarla birlikte yeni bir hüviyete bürünmüştür. Bu dönemde klasik fikirlerden bazıları yok olmuş bazıları da kendilerini tek parti iktidarının dünya görüşüne uygun şekilde güncelleyerek, Kemalist devrimin ruhuna uygun tezler üretmeye çalışmıştır. Sonuç olarak olağanüstü şartlarda çıkarılan kanunlarla birlikte 1930'lu yıllardan Atatürk sonrası döneme kadar devrimin ideolojisi olan Kemalizm dışında hiçbir siyasi ve ideolojik fikir matbuatta yaşama şansı bulamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Basın, Dergiler, Kemalizm, Türk modernleşmesi, Kadro

POLITICAL JOURNALS AND IDEAS IN THE ATATURK PERIOD

Abstract

In order to comprehend the content of political journals published during Ataturk's period and their effects on today, it is necessary to examine the movements of thought that developed in the last century of the Ottoman Empire. Classical thoughts that emerged during the Second Constitutional Era manifested as Ottomanism, Islamism, Westernism, and Turkism. Between 1925-1930, these thoughts underwent a sharp change with the new conjuncture. During this era, some of the classical thoughts disappeared and some tried to produce proper theses for the soul of the Kemalist revolution by adjusting themselves in accordance with the world view of the single-party system. As a result, with laws enacted in the extraordinary conditions, no political and ideological thoughts other than Kemalism, which was the ideology of the revolution from the 1930s to the post-Ataturk's presidency period, could not get a chance to have a coverage in the press.

Keywords: Ataturk, The Press, Kemalism, Turkish Modernization, The Kadro

---

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Öğrencisi, Ankara/Türkiye,
e-mail: tahakurutlu@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3026-8177

Giriş

Osmanlı Devleti'nin özellikle son yüzyılında içeride ve dışarıda yaşadığı olumsuz gelişmelerle birlikte zayıflayarak yıkılması üzerine kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti doğal olarak Osmanlı modernleşme hareketinin de temelleri üzerinde yükselmiştir. Yani genç Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren başlayan yoğun ve radikal kültür değişiminde Osmanlı'dan miras kalan fikirler ve fikir hareketleri önemli bir rol oynamıştır.

Malinovski'nin genel tarifıyla modernleşme, bir toplumun mevcut toplumsal, maddi ve manevi düzenini başka bir düzene çeviren süreçtir.¹ Ülkemizde Batılılaşma ve modernleşmenin ne zaman başladığı konusunda farklı görüşler mevcuttur. Hilmi Ziya Ülken'e göre modernleşme bağlamında batı ile kurulan ilişkilerin tarihi 17.yüzyıla denk düşerken, Niyazi Berkes'e göre bu tarih daha yakın bir dönem olan 18.yüzyıla rastlamaktadır. Zira Berkes'e göre 18.yüzyıl, Osmanlı Devletinin mevcut yapının aksayan yönlerini tamir etme çabası olan "ıslahat" fikirlerinin yetersizliğini anlayarak batılı tarzda yöntemleri tatbik etme fikrine geçtiği yılları kapsamaktadır. Mümtaz Turhan ise batılılaşmanın 250 seneden beri devam ettiğini ancak hala arzu edilen seviyeye gelmediğini söyler. Feroz Ahmad'a göre de modern Türkiye 18.yüzyılda şekillenmeye başlamıştır.²

Modern Türkiye'nin şekillenmesine ve fikir hayatımızın temellendirilmesine öncülük eden ana akım fikirler temelde Batıcılık, İslamcılık, Türkçülük'tür. 1908'de II. Meşrutiyet ilan edildiğinde bu fikirlere mensup kişiler başlarda bunun yeni bir dönemi açacak inkılap hareketi olacağını düşünmüşlerdir. Fakat Berkes'e göre II. Meşrutiyet sanıldığı gibi aksine bir inkılap hareketinden ziyade meşruiyetini kaybettiği düşünülen bir hükümetin zorla düşürülmesi yani bir ihtilal hareketidir. Nitekim Türkçülük fikrinin savunucularından olan Yusuf Akçura da inkılabın sadece Kanun-ı Esasi'yi yürürlüğe koymaktan ibaret bir iş olmadığını, geniş kapsamlı bir toplumsal devrimin olması gerektiğini söylemiştir. Batıcılık fikrinin ateşli bir sözcüsü olan Abdullah Cevdet ise bir doğu toplumu olarak devam edildikçe II. Abdülhamit'in yerine başka bir Abdülhamit'in geleceğini ifade eder. Yani topluma inememiş bir aydın hareketi olarak II. Meşrutiyet, bir inkılap değil ihtilal hareketi olarak kalacaktır. Muhakkak bu fikirler iki yüzyıldır devam eden çağdaşlaşma çabalarının tümünü kapsayan tartışmalara da yol açmıştır. Bu tartışmalarda genel problem devletin ve toplumun neden geri kaldığı konusu üzerinde şekillenmektedir. Sorulan sorular ortak olmasına rağmen verilen cevapların farklılığı bu canlı fikir ortamını doğurmuştur. Batıcı yazarlar devletin ve toplumun geri kalışının sebebini İslam dininin kendisi olarak görmüşlerdir. Dinin hayatın her alanını etkiliyor olması her değişime ve yeniliğe karşı bir direnç alanı oluşturmaktadır. Örneğin Abdullah Cevdet'e göre toplumu geride bırakan ve bırakmaya devam edecek olan şey dünyevi işleri hükmü altına alan din-devlet bileşimidir. Dönemin diğer bir ana akım fikir olan İslamcılık ise Batı üstünlüğünü kabul etmekle birlikte devlet ve toplumun geri kalma sebebinin İslam değil aksine İslam'ın hükümlerinin uygulanmamasına bağlamıştır. Said Halim Paşa bu fikri en geniş kapsamıyla ortaya koyan Osmanlı aydınlarından birisidir. Bu fikri çatışmada Batıcıların batı uygarlığından en çok alınmaya değer gördüğü şey toplumsal hayatın dinin elinden alınarak özgürleştirilmesi konusuyken, İslamcıların gözünde bu olgu batıdan en alınmaması gereken şey yani batının en yanlış yönüdür. Balkan Savaşı ile birlikte bu fikirlerin yanında diğer bir ana akım fikir olan Türkçülük akımının etkisi de artmaya başlamıştır. Bu dönemde ilk kez "Türk hükümeti, Türk ordusu" gibi kavramlar kullanılmıştır. İslamcılar, ümmet kavramı bağlamında Batıcılar kadar Türkçü ideolojiye de karşı çıkmıştır. 1912'de Sebilürreşat'ta yayımlanan bir yazıda Türk kavramının Osmanlı saltanatı veya İslam hilafetine mensup üyelerden yalnızca birinin adı olduğu ifade edilmiştir. Balkan Savaşlarından sonra Yusuf Akçura'nın öncülüğünde gelişen Pan-Türkizm propagandasının etkili organı Türk

¹ Halil İnalcık, Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018, s. 367.

² Mustafa Gündüz, II. Meşrutiyetin Klasik Paradigmaları - İhtihad, Sebilü'r Reşad ve Türk Yurdu'nda Toplumsal Tezler, Lotus Yayınları, Ankara 2007, s.24-25.

Yurdu dergisi olmuştur. Ahmet Ağaoğlu dergide kaleme aldığı bir yazıda Türklerin bin yıldır İslam'ın savunucusu olmasıyla beraber dilini ve tarihini feda ettiğini söylerken Arapların Arap olarak kaldığını ifade etmiştir. Ahmet Ağaoğlu'na göre Türk milliyetçiliği bir aksiyon değil İslam ümmetinin ve Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasının kaçınılmaz bir sonucu olan reaksiyondur.³

Genel olarak bu üç fikir temelde “Batı” ve “biz” kavramları üzerinde tartışılmıştır ve Kurtuluş Savaşı süreci dâhil olmak üzere Cumhuriyet dönemine kadar bu şekilde süregelmiştir. Herkes ilerleme, modernleşme fikrinde ortak bir görüşe sahip olsa da ilerleme fikrinin kapısını açacak anahtar ve kilit birbirine uymamıştır. Bu kilidi açacak anahtar Atatürk dönemine kadar bulunamamıştır.⁴

Osmanlı'nın son dönemlerinde zirveye çıkan fikri tartışmalar toplumsal bir dönüşüm ve kültürel bir değişim arzusunu ifade etse de bu durum her fikirde farklı formlarda yorumlanmıştır. Cumhuriyet Döneminde Mustafa Kemal Atatürk'ün gerçekleştirmek istediği modernleşme fikri ise önceki dönemin aksine yapılacak olan dönüşümün yerleşik ve kesintisiz bir hale getirilmesi mücadelesidir. Yani önceki dönemlerde öne çıkan batının sadece ilim ve tekniğini almak fikirleri ya da sadece yöneticileri değiştirmek fikirlerinin ötesinde Atatürk'ün fikri, çağın modern normlarının toplumsal hayata ve davranışlara tatbik edilmesini zorunlu kılan radikal ve bütüncül bir fikirdir.

Görüldüğü gibi Cumhuriyet döneminde yapılan inkılapların ve yenilik tartışmalarının birçoğunun Osmanlı aydınları arasında bilhassa Tanzimat sonrası ele alınan meseleler olduğu söylenebilir. Kadın haklarından, alfabeye, sosyal hayatın sınırlarından batılılaşmaya, hürriyet fikirlerine kadar birçok konu Osmanlı'nın son döneminde -özellikle II. Meşrutiyet- yukarıda bahsedilen fikir akımları çerçevesinde ortaya konmuştur. Bu fikirler de çoğu zaman birer ideolojik çatı sayılan dergiler yoluyla ifade edilmiştir. Cumhuriyetin kurucu kadrosunun 1925'ten sonra başlattığı radikal devrimlerden sonra Osmanlı dönemi klasik fikir hareketleri ve uzantılarının önünde Kemalizm ideolojisine katkı sunmak ve fikirselsel olarak yeni dönemle uyumlu olmaktan başka yol kalmamıştır. Bu değişime ayak uydurmayanlar baskı altına alınmış ve yeni Türkiye'nin basın hayatında kendilerine yer bulamamışlardır.

1. Ülkemizde Fikir Dergiciliğinin Tarihi

Dergilerin ortaya çıkışı ve gelişimi matbaanın icadı ile doğrudan ilişkili olduğu için batıda 17.yüzyılda başlayan dergiciliğin tarihi ülkemizde iki asırlık bir gecikmeyle ancak 19.yüzyılda başlamıştır. Yani matbaanın çeşitli sebeplerle Osmanlı'ya geç ulaşması ülkemizde basın faaliyetlerinin de batıya nazaran gecikmesine yol açmıştır. Buna rağmen ilk gazete olan Takvim-i Vekayi'nin yayımlanmasından sonra ülkemizde dergicilik faaliyetlerine hız verilmiş ve bu açık nispeten kapatmıştır. Bilinen ilk dergimiz 1849-1851 yılları arasında yayımlanan ve bir tıp dergisi olan Vakay-ı Tıbbiye'dir. 28 sayı yayımlanan derginin Fransızca nüshası da bulunmaktadır.⁵

Osmanlı'da yayımlanan ilk dergiler Tanzimat devrinin getirdiği batılılaşma çabalarına uygun olarak batının ilim ve tekniğiyle ilgilenmiş, batıdaki yeni ilmi gelişmeleri sayfalarına taşımışlardır. Bu vesileyle halk son dönemde sürekli adını duyduğu batı kültürüyle gerçek manada tanışmaya başlamıştır. Batıdaki fenlerin tanıtıldığı ilmi dergiler kamuoyunun ilgisini çekmiş, dergiler kısa zamanda kendilerine geniş bir okuyucu kitlesi bulmuştur. Başlangıç safhasında edebiyat, tıp, sanat, gibi konu başlıkları içeren ve ansiklopedist bir seyir izleyen Osmanlı dergiciliği, siyasi sebeplerden ötürü yurtdışına kaçan Ali Suavi'nin yayımladığı “Ulûm” dergi-

³ Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, YKY Yayınları, İstanbul 2019, s. 410-438.

⁴ Niyazi Berkes, Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler I, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul 1997, s. 56.

⁵ Aslı Yapar Gönenç, “Türkiye'de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Cilt 0, Sayı, 29,2007, s.64.

siyle birlikte fikir dergiciliğine ilk adımını atmıştır. Ahmet Mithat Efendi ile iyice canlandırılmaya çalışılan basın hayatındaki fikir dergiciliği 1878 yılında II. Abdülhamit'in Kanun-ı Esasi'yi askıya almasıyla sansüre uğramıştır.⁶

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle sansür ortadan kalkmış, basın yeniden rahat bir nefes almaya başlamıştır. Bu yeni durum neşredilen gazete ve dergi sayılarında Tanzimat dönemine göre önemli bir artış meydana getirmiştir. Bu artışta politik anlamda ortaya çıkan çeşitli fikir hareketlerinin daha derli toplu ve sistemli hale gelmesi ve batılılaşma çabalarının etkisi büyüktür. Hürriyet ortamında bütün fikir akımları artık kendi dergilerini çıkarmaya ülkenin problemlerini ve bu problemlerin çözümüne dair fikirlerini çıkardıkları bu dergiler yoluyla kamuoyuna anlatmaya başlamıştır.⁷ II. Meşrutiyetin sloganı olan hürriyet, adalet, müsavat ve uhuvvet kavramları bu döneme kadının konumunu da fikri bir zeminde ele almayı gündeme getirmiştir. Kadının toplumsal konumu, kadın hakları, kadın-erkek eşitliği gibi konular "Müsavat-ı Tamme"yi yani kadınların hak mücadelesi kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde ülkemizde Batı'dakine benzer feminist düşünceler görülmeye başlanmış ve birçok kadın derneğinin kurulmuştur. Yukarıda bahsi geçen ana akım fikirlerin kadına dair görüşlerinin yanı sıra kadının durumunu anlatan kadın yazarlarında yer aldığı kadın dergileri de bu dönemde çıkmaya başlamıştır.⁸ II. Meşrutiyetten Cumhuriyet Dönemine kadar -çoğu kısa ömürlü olsa da- Musavver Kadın, Kadın, Kadınlar Dünyası, Erkekler Dünyası, Güzel Prens, Siyanet, Kadınlar Âlemi, Bilgi Yurdu Işığ, Türk Kadını, Genç Kadın, İnci gibi dergiler yayımlanmıştır.⁹

Her fikir akımı memleketin genel durumuna, problemlerine ve bu problemlerin çözümlerine kendi zaviyesinden bakmış, aynı dünya görüşüne sahip aydınlar ortak dergiler etrafında bir araya gelmiştir. Fikirsiz örgütlenmede ve bu fikirlerin halka aktarımında dergiler önemli bir enstrüman haline gelmiştir. Osmanlı döneminde çıkan erken dönem siyasi dergilerinin kapsamı ve etki alanını son asırda iyiden iyiye alevlenen "İmparatorluk nasıl kurtulur?" sorusuna verilen cevaplarla birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

Görüldüğü gibi Meşrutiyet Dönemine damgasını vuran temel fikirler Osmanlıcılık, Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülüktür.¹⁰ Tartışmalar genel olarak bu ana fikirler etrafında değerlendirilse de bu fikirlerin yanında elbette diğer bazı fikir akımları da toplum nazarında çeşitli seviyelerde karşılık bulmuştur. Bunlara örnek olarak teşebbüs-i şahsi, âdem-i merkezîyetçilik ve iştirakiyyun gibi fikir hareketleri sayılabilir. Bütün bu siyasal fikir hareketlerinin birbirleriyle münakaşa halinde oldukları bilinse de birbirlerinden tamamen kopuk oldukları da söylenemez. Zaman zaman ayrıldıkları ve birleştikleri noktaların olması ortak bir problemin çözümünü için ortaya koydukları çabayı ve her geçen gün olgunlaşan düşünce ortamını göstermektedir.¹¹

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Osmanlı'nın son asrında şekillenen ve belirginleşen bu fikir akımları, imparatorluğun dağılmasıyla iflas eden "Osmanlıcılık" fikri hariç, varlıklarını sürdürmüştür. İmparatorluk kurtarılamamış olsa da Kurtuluş Savaşı ile yeni Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş ve Genç Cumhuriyet imparatorluktan miras kalan birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu noktada daha evvel ortaya çıkan fikir hareketleri de gündemden düşmemiş yeniden çözüme odaklanmış, yön değiştirmiş ve bu defa "Yeni kurulan devlet nasıl bir devlet olmalı?" sorusuna cevap aramaya başlamıştır.

Cumhuriyetin ilk yılları ve Atatürk döneminin siyasi atmosferini ve anlayabilmek için de dönemin fikir dergilerine müracaat etmek gerekmektedir. Eski devirden kalma fikir ve dergilerin bazıları cumhuriyetin ilanı ile birlikte varlıklarını bir müddet daha sürdürse de 1925 Takrir-i Sükûn Kanunu birçok alanda olduğu gibi basın hayatında da bir milat olmuş, büyük bir sansür

⁶ Zafer Toprak, Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983), Gelişim Yayınları, İstanbul 1984, s.13-16.

⁷ Aslı Yapar Gönenç, a.g.e. s. 65.

⁸ Zafer Toprak, Türkiye'de Yeni Hayat- İnkılap ve Travma 1908-1928, Doğan Kitap, İstanbul 2019, s.48-51.

⁹ Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s.80.

¹⁰ Yusuf Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset, Lotus Yayınları, Ankara 2008, s.35.

¹¹ Fuat Uçar, "Türk Düşüncesinde Osmanlıcılık Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri", Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2018, C. 10, s. 85-86.

uygulaması ile hemen tüm dergiler kapatılmıştır. Bu açıdan Atatürk dönemi dergilerini ilk dönem (1923-1930) ve Takrir-i Sükûn sonrası ikinci dönem (1930-1938) şeklinde incelemek daha yerinde olacaktır.

2. İlk Dönem (1923-1930) Fikir Dergileri

2.1. Türkçü Dergiler

2.1.1. Genç Kalemler

II. Meşrutiyetin siyasi atmosferinde tıpkı diğer kurtuluş fikirleri gibi “Türkçülük” fikri de yavaş yavaş kendisine zemin bulmaya başlamıştır. Türkçülük fikrinin basın sahasına ilk yansımaları Hüsn ve Şiir ile onu takip eden Genç Kalemler dergisi olmuştur. 1910 yılında yayımlanmaya başlayan ve Ömer Seyfettin ile Ziya Gökalp’in yön verdiği dergi genellikle yeni lisan, edebiyat, sanat tartışmalarına yer verse de derginin siyasi muhtevası da edebi muhtevası kadar önemlidir.¹² Dergideki yazarların birleştikleri en önemli nokta dilde Türkçülük ve sadeliktir. Dergide bu konudaki en esaslı yazı Ömer Seyfettin tarafından kaleme alındığı düşünülen ve ilk sayılarda yayımlanan bir bildiridir. Bu bildiride eski dil ile yeni dil ayrılmakta, dilde sadeleşme savunulmakta ve eski dilin yanlışları ortaya konmaktadır. Ancak yeni dil yaratılırken eskinin yapay ve kötü kısımları gibi “yeni bir yapay” oluşturulmaması gerektiği de savunulmaktadır. Mantık ve İslam felsefesi gibi başlıkların yanı sıra gerçekleşecek bir siyasi devrimden sonra yapılması gereken sosyal devrim kavramı da dergide işlenen konular arasındadır. Demirtaş, Tevfik Sedat, Celal Sakıp gibi müstear isimlerle dergide yazılar yazan Gökalp, içtimai devrimin tanımını yaptıktan sonra sosyal devrimin siyasetle değil duygularla gelişecek bir devrim olduğundan siyasi bir devrime göre daha meşakkatli ve uzun bir çaba olduğunu söylemiştir. (Gökalp’e göre en özet ifadeyle içtimai devrim, eski hayatı beğenmeyerek yeni bir hayat yaratmak demektir. Yeni hayat ise yeni iktisat, yeni aile, yeni hukuk ve yeni siyaset demektir.)¹³

Bir milli kültür ve edebiyat oluşturma gayretinde olan Genç Kalemler’in cumhuriyet dönemi yapılması planlanan dil ve kültür devrimlerine bir kaynak teşkil ettiği söylenebilir. Genç Kalemler dergisinin politik olarak savunduğu Türkçülük anlayışının ırka dayalı bir etnik Türkçülükten ziyade Osmanlı milleti içerisinde Türk kimliğini arama çabası olarak ortaya çıktığını söylemek gerekir. Türk Yurdu dergisi ile arasındaki temel fark da bu noktada oluşmaktadır. Genç Kalemler, yerel ve kültürel motiflere sahip bir Türkçülüğü benimserken Türk Yurdu Dergisi Türkiye dışında yaşayan dış Türkler meselesini de gündemine alarak Türkçülüğe daha geniş bir pencere açmıştır. 33 sayı çıkan Genç Kalemler, Balkan Savaşları dolayısıyla kapanınca yazarlarının çoğu Türk Yurdu dergisine geçmiştir. Genç Kalemler Atatürk dönemine yetişemese de Cumhuriyet dönemine uzanan Türkçülük fikrinin ana hatlarını ve teorisini anlamak bakımından önemli bir yere sahiptir.¹⁴

2.1.2. Türk Yurdu

Türkçü dergilerin en önde geleni olan Türk Yurdu dergisi Türk Yurdu Cemiyeti’nin yayın organı olarak ilk defa 30 Kasım 1911 yılında yayın hayatına başlamıştır. Dergi on beş gün arayla çıkarılmaya başlanmıştır. İlk sayısında politikasını “*Türklüğe hizmet etmek ve Türkler’e faydeli olmak*” olarak açıklayan derginin ilk imtiyaz sahipliğini Mehmet Emin Yurdakul üstlense de daha sonra dergi Yusuf Akçura’nın idaresine girmiştir. Yayın politikası “*Türk ırkının mümkün olduğu kadar çoğunluğu tarafından okunup anlanarak istifade olunacak bir tarzda yazılacağı...*” şeklinde belirtilmiştir.¹⁵ Türk Yurdu dergisi yayımlandığında ittihat ve Terakki yönetimi tarafından destek görmüştür. Türkçülüğü bir ideoloji olarak büyük ölçüde geliştiren ve te-

¹² Hüseyin Çelik, “Genç Kalemler”, *TDVİA*, İstanbul 1996, C. 14, s. 21-23.

¹³ Hilmi Ziya Ülken, Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2019, s. 443-448.

¹⁴ Hüseyin Çelik, a.g.e, s. 21-23.

¹⁵ Nurettin Güz, “Türk Fikir Dergiciliğinde Uluslararasılıktan Milliliğe Türk Yurdu’ndan Halkevleri’ne”, Türkiye’de Düşünce Dergiciliği Sempozyumu, Ankara 2011, s.2-3.

mellendiren dergi Balkan Savaşlarından sonra İttihatçıların yarı resmi yayın organı haline dönüşmüştür.¹⁶ Dergi 1917 yılından itibaren ise Türk Ocakları'nın yayın organı haline gelir. Türk Yurdu çeşitli kesintilerle günümüze kadar yayın hayatına devam etmiştir. Derginin Atatürk dönemine denk gelen yılları 1923-1931 yılları arasındadır. Dergi bu dönemde Ankara'da yayımlanmıştır. Türk Yurdu dergisi 1929 Şubat'ta ilk defa Latin harfleri ile çıkmaya başlamıştır. Derginin yazar kadrosunda Mehmet Emin Yurdakul, Fuat Köprülü, Ahmet Ağaoğlu, Halide Edip, Yakup Kadri, Hamdullah Suphi gibi önemli ve kamuoyunca bilinen yazarlar yer almıştır.¹⁷ Cumhuriyet Döneminde derginin yayın politikası devletin izlediği genel politikaya uygun şekilde çizilmiştir. Eski Turancılık fikirleri yerini yavaş yavaş kültürel milliyetçilik ve Atatürk milliyetçiliğine bırakmıştır. Örneğin 1924 yılında dergide Doktor Rıza Nur imzasıyla çıkan "*Tarihimizin Mahiyeti*" isimli makalede aslında Selçuklular ile Osmanlıların temelde aynı millettendir yani Türklerden mündemiç olduğu bunların ayrı devletler değil birbirinin devamı olan aynı devlet organizasyonuna haiz olduğu ifade edilmektedir. Yine bu makalede Cumhuriyet devrinin Türk tarih tezine uygun şekilde Türklerin M.Ö 4000 yılından yani tarihin "*zapt edebildiği*" zamandan beri Anadolu ve Mezopotamya'da var oldukları söylenmektedir. Yeni kurulan devletin adının neden Türkiye olması gerektiği de uzun uzadıya izah edilmiştir. Mesele, "*Zaten biz Osmanlıyız, devlet, Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'dir deyip dururken Avrupa bütün âlem-i asırlardan beri bize "Türkiye" diye haykırıp duruyordu.*" şeklindeki ifadeyle özetlenmiştir. Milletin adı artık Osmanlı Türk'ü değil Türkiye Türk'üdür.¹⁸ Türk Yurdu cumhuriyet devrimlerine destek vermiştir. Örneğin 1926 yılında dergide "*Dil Heyeti*" isimli bir makale yayımlanmıştır. Necip Asım imzalı makalede dilimizin ne olduğu ve nasıl düzeleceğine dair çalışmalar yapan Dil Heyeti'nin kurulmasından ve bu vesileyle manalarını anlamadan kullanılan Arabi ve Farsî kelimelerin Türk dilinden ayıklanacağından övgüyle bahsedilmiştir.¹⁹ Yine Mehmet Emin Yurdakul gibi şairler dergide Mustafa Kemal Paşa'yı öven ve yücelten şiirler yayımlamışlardır.²⁰

Bu dönemde Atatürk ile Türk Ocakları'nın iyi ilişkilerinden ötürü diğer birçok derginin aksine dergi yayın hayatına devam edebilmiş hatta Türk Ocakları Cumhuriyet Halk Fırkasının denetim ve himayesine alınmıştır. Türk Yurdu bu yıllarda yayın politikasını tek partinin istediği doğrultuda sürdürmüş bu defa da tek partinin yarı resmi yayın organı haline gelmiştir. Ancak Serbest Cumhuriyet Fırkası²¹ tecrübesinin başarısızlıkla sonuçlanması, güdümlü muhalefet olarak düşünülen partinin yerel seçimlerde beklenenden çok daha fazla oy alması ve ardından gelen Menemen Hadisesi tüm dengeleri değiştirmiştir. Yerel seçimlerde Türk Ocakları'nın bazı şubelerinin SCF'yi desteklediği haberlerinin çıkması üzerine tek parti yönetimi yeni bir yapıya geçmeye karar vermiştir. 1931 yılından sonra CHF'ye doğrudan bağlı olmayan tüm kurum ve yayınlar kapatılmaya başlanmıştır.²² 1931 yılında hükümet "*Artık Türk ocaklarında yapılacak bir iş kalmadı...*" gerekçesiyle Türk Ocaklarını kapatmıştır. Böylece Türk Yurdu dergisi de kapatılmış yerine Türk Ocaklarının yerini alacak olan Halkevleri ve onun yayın organı olan yeni dergiler ikame edilmiştir.²³

2.2.İslamcı Dergiler

2.2.1.Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad

Sebilürreşad dergisi 1908 yılında Eşref Edip tarafından kurularak yayın hayatına başlayan ve Sırat-ı Müstakim dergisinin devamı niteliğini taşıyan İslamcı bir dergidir. İlk olarak Sırat-ı

¹⁶ Zafer Toprak, Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983), Gelişim Yayınları, İstanbul 1984, s.20.

¹⁷ Hüseyin Tuncer, "*Türk Yurdu*", TDVİA, İstanbul 2012, C. 41, s. 550-551.

¹⁸ Doktor Rıza Nur, "*Devletimizin Mahiyeti*", Türk Yurdu, 16 Teşrin-i Sani 1340, s. 15-24.

¹⁹ Necip Asım, "*Dil Heyeti*", Türk Yurdu, 30 Eylül 1926, s. 296-297.

²⁰ Mehmet Emin, "*Kemal Şiirinden*", Türk Yurdu, 31 Aralık 1927, s.2.

²¹ Bundan sonra SCF şeklinde kısaltılacaktır.

²² Nurettin Güz, a.g.e., s. 8-9.

²³ Seniha Sami Moralı, "*Hamdullah Suphi ve Türk Ocakları*", Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul 1969, C. 1, Sayı 2, s.75.

Müstakim adıyla çıkan dergi 1912 yılında yayın hayatına Sebilürreşad ismiyle devam etmiş ve kesintilerle de olsa yayımlanan en uzun soluklu İslamcı dergi olmuştur. Sebilürreşad II. Meşrutiyetin ilanıyla zayıflamaya başlayan “İslamcılık” ideolojisinin en önemli yayın organlarından birisidir. İslam âleminin uyanması ve kendine gelmesi için çalışmayı mukaddes bir görev olarak kabul eden derginin yazar kadrosunda Mehmet Akif Ersoy, Mithat Cemal, Yusuf Akçura, Ahmet Hamdi Aksekili, Eşref Edip, Elmalılı Hamdi Yazır, Ahmet Ağaoğlu gibi devrin önemli simaları yer almıştır. Derginin fikir babası Mehmet Akif Ersoy zaman içinde derginin başyazarı olmuştur. Derginin önemli bir başarısı kısa zamanda tüm İslam âlemine yayılabildiği olmasıdır.²⁴ İttihatçıların siyasetiyle ters düşen dergi 1914’te kapatıldığı için Sebilünnecat adıyla çıksa da 1918’de tekrar Sebilürreşad olarak yayımlanmaya başlamıştır.²⁵

Dergi temelde batıcılara karşı İslamcılık ideolojisini ve İslam’ın ilkelerini savunmayı görev edinmiştir. Dergiye muhalefet edenler arasında Abdullah Cevdet başta olmak üzere “Batıcılık” ve “Asrılık” fikirlerini savunanlar gelmektedir. Birinci Cihan Harbinde padişahın Cihad-ı Ekber fetvasına paralel olarak dergi “İttihad-ı İslam” fikri doğrultusunda cihat fetvaları neşretmiştir. Mütareke yıllarında ise halkı işgallere karşı bilinçlendirmek adına dergi yine önemli bir rol oynamıştır. Sebilürreşad, milli mücadele döneminde ise hem işgalcilere hem de saray çevresine karşı bir yayın çizgisi izlemiş, “*Bugün, icma-i ümmet Anadolu’dadır*” başlığıyla milli mücadeleyi sonuna kadar desteklemiştir.²⁶ Derginin başmuharriri Mehmet Akif Ersoy’un ateşli vaazları milli mücadeleye liderlik eden Mustafa Kemal Paşa tarafından da takdirle karşılanmıştır.²⁷ Milli mücadele döneminde halkın direnişe katılması noktasında önemli rol oynayan dergi 1923 yılında Mehmet Akif Ersoy’un milletvekili seçilememesi üzerine İstanbul’a taşınır. Başlarda İslam’da reformist yaklaşımları benimseyen, “*Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam’ı*” çizgisinde konumlanan dergi zamanla daha gelenekçi bir İslam anlayışına evrilmiştir.²⁸

Tıpkı diğerleri gibi yeni düzenin nasıl olacağına dair fikirleri de olan dergi, cumhuriyet dönemi çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, medreselerin kapatılması ve din eğitimi noktasında süren tartışmalara katılarak bu duruma tepki göstermiştir.²⁹ Ancak nadir de olsa derginin dini konularda atılan adımları desteklediği görülmektedir. Örneğin dergi 26 Şubat 1925 sayılı nüshasında “*Yeni Bir Heyet-i İlmiye*” başlığıyla verdiği makalede Diyanet İşleri Riyaseti bünyesinde oluşturulacak ve dini eserlerin sahih çevirilerini yapacak olan yeni bir Telif ve Tercüme Heyeti’nin kurulması kararını alan Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne teşekkür etmektedir.³⁰

Toplumun hayatını derinden etkileyen inkılapların İslami çerçevede ele alınarak sürekli olarak dergide eleştirilmesi hükümet tarafından hoş karşılanmamıştır. Şeyh Said ayaklanması sonucu 4 Mart 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile isyanı teşvik ettikleri öne sürülen bir kısım basın yayın organıyla birlikte Sebilürreşad dergisi de kapatılmıştır.³¹ Oysa dergide yine 26 Şubat 1925 yılında “*Genç Hadise-i Elemiyyesi*” başlığıyla çıkan bir yazıda Şeyh Said isyanından bahsedilerek pek muazzam mücadelelerden sonra selamete kavuşan ve yaralarını sarmaya çalışan memleketimizin huzura ihtiyacı olduğu böyle bir zamanda devlete isyan edip silah kaldırmanın çok yanlış olduğu beyan edilmiştir.³² Yeni devrin ideolojisi Kemalizmin inşası

²⁴ Rusya, Japonya ve Çin dâhildir.

²⁵ Adem Efe, “*Sebilürreşad*”, TDVİA, İstanbul 2009, C. 26, s. 251-253.

²⁶ Yahya Coşkun, “*Atatürk Dönemi Fikir Hareketleri*”, Tarih ve Gelecek Dergisi, 2009, C.5, S.2, sy. 347.

²⁷ Mustafa Kemal Paşa, Mehmet Akif Ersoy ve Eşref Edip’i Ankara’ya davet ederek milli mücadeleye verdikleri destekten ötürü memnuniyetlerini bildirmiştir.

²⁸ Adem Efe, “*Uzun Soluklu İslamcı Bir Dergi; Sebilürreşad –Tarihçesi ve Bazı Sosyo Kültürel Problemlere Yaklaşımı*”, Marife Dini Araştırmalar Dergisi, 2008, Sayı 2, s.158-167.

²⁹ Emin Özdemir, “*İslah Çalışmalarından İlgasına Medreselere İslamcı Bir Bakış; Sebilürreşad’da Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Uygulamaları*” Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, Ankara, 2013, s. 208-213.

³⁰ Sebilürreşad, “*Yeni Bir Heyet-i İlmiye*”, 26 Şubat 1925, C. 25, S. 640, s.249-250.

³¹ Emin Özdemir, ag.e., s. 208-213.

³² Sebilürreşad, “*Genç Hadise-i Elemiyyesi*”, 26 Şubat 1925, C.25, S.640, s. 251.

sürecini kapsayan 30'lu yıllar boyunca dergi yasaklı olmaya devam etmiş daha sonra ancak 1948 yılında yeni harflerle yeniden yayın hayatına başlayabilmiştir.³³

2.2.2.Mihrab

İlk sayısı 15 Kasım 1923 yılında çıkan Mihrab, 1925 yılına kadar yirmi sekiz sayı halinde yayın hayatına devam etmiştir. Sorumlu yazı işleri müdürü Agâh Mazlum olup derginin yurtiçi ve yurt dışında aboneleri bulunmaktadır. Yazar kadrosunda Hilmi Ziya Ülken, Hasan Ali Yücel, Mükrimin Halil Yinanç, Yusuf Ziya Yörükkan gibi önemli yazarlar bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak felsefi yazılar ihtiva eden dergide genellikle İslami referans ve motifler işlenmiştir. Dergide İmparatorluğun tasfiyesi sonrası yeni bir başlangıç olan cumhuriyet döneminin modern hayat ile geleneği bir arada sentezlemesi gerektiği fikri ön plandadır. Maddecî, materyalist görüşlere karşı ruhçu ve mistik bir dünya görüşünü savunan dergide Necip Fazıl Kısakürek ve Ahmet Kutsi Tecer gibi şairlerin şiirlerine de rastlanmaktadır.³⁴

Dergi, sayfalarında Sebilürreşad'ın reklamına da yer vermiş, “*Dini ve ahlaki makalelerden muhteva olan bu mecmuayı kari ve kariyelerimize tavsiye ederiz*” şeklinde okuyucuya sunulmuştur. Dergide devrin önemli meseleleri de titizlikle ele alınmaya çalışılmış ve kendi yazarları arasında dahi tartışılmıştır. Örneğin dergi yazarlarından Faruk Sadık kendisiyle aynı dergide yazan Mehmet Emin Bey'in medreseler hakkındaki bir yazısını eleştirerek “*Medrese bizi geçmişe bağlayan ve geçmişle bağlarımızı kuvvetlendiren bir kurumdur. Kim ki medreseleri inkâr ederse geçmişini inkâr eder*” demiştir. Liberalleri ve şarkçıları da eleştiren yazara göre medreseler tamamen yıkılmamalı ancak olduğu gibi bırakılmamalıdır.³⁵

Derginin içeriğini anlamak açısından 1 Nisan 1925 sayılı muhtevası şöyledir; Mekteplerimize Dair, Çin Masalı, Çoban Kızı, İnsan ve Su, Meani-i Kur'an, Tarih-i Hikmette Mezheb-i Aşk, Anadolu Kitabiyatı, Şeyh Bedrettin, Finlandiya'ya bir Nazar, Çatı Altında Bir Filozof.³⁶ Dergide hemen her sayıda bu tarz da kültürel ve felsefi konular işlenmiştir.

2.3.Marksist-Sosyalist Dergiler

2.3.1.Aydınlık

II. Meşrutiyet döneminde devletin kurtuluşunu sağlamak adına yoğunlaşan fikir hareketleri ortamında ilk belirtilen görülen sosyalizm ve sosyal demokrasi fikirleri 1920'lere gelindiğinde hız kazanmıştır.³⁷ İstanbul'da milli mücadele ve sonrasında sol fikriyatın omurgasını Aydınlık dergisi oluşturmuştur. Dergi 1 Haziran 1921 ile 18 Şubat 1925 yılları arasında 31 sayı olarak çıkmıştır. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkasının sözcüsü konumundaki Aydınlık, yayımlandığı dört yılda Türkiye'de Marksizm'in bilimsel temellerini atmaya çalışmıştır.³⁸ Aydınlık dergisi daha ilk sayısında Türkiye'de genel kanaatin aksine bir sınıf ayrımının olduğunu ve bu sınıfların eskisi gibi milliyete göre değil işçi ve sermayedar ayrımına göre olduğunu söylemiştir. Aydınlık'a göre Türkiye'deki burjuvazi ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki eski devrin hatırı sayılır servet sahibi olmuş Türk devlet adamları ve yüksek mevkiideki askerlerin çocuklarıdır. İkincisi ise mutavassıt halk yani esnaf vs. gibi orta sınıftır. Yani küçük burjuvazidir. Dergiye göre halk içinde en kalabalık kesimi ifade eden bu sınıf “*ıçtimaî hareketlerin en büyük engeli, ölü ağırlığı*”dır. Bu kesim mevcut durumu kabul eden, kendi küçük menfaatlerinin peşinden koşan ve idarenin değişmesine karşı çıkarak kendisini destekleyen idareye taraftar olan kesimdir. Dergi yine Avrupa'da “*ronds de cuir*” olarak tabir edilen memurlar, emekliler ve as-

³³ Emin Özdemir, ag.e., s. 208-213.

³⁴ Erdoğan Erbay, “*Mihrab*”, *TDVİA*, İstanbul 2005, C. 30, s. 29-30.

³⁵ Ayşe Tepebaşı, *Mihrab*, Şen Yuva, Çağlayan, Meşale, Çığır Dergilerinin Değerlendirilmesi, Tahlili ve Fihristi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2011, s.12-152.

³⁶ *Mihrab*, 1 Nisan 1925.

³⁷ Zafer Toprak, *Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983)*, Gelişim Yayınları, İstanbul 1984, s.27.

³⁸ Zafer Toprak, *Aydınlık Dergisi (1921-1925) Marksizim ve Feminizm*, Müteferrika, Sayı 50, s.2-5.

kerler tabakasını da bu sınıfa dâhil eder. Bu gruplarda tıpkı diğerleri gibi proleter gelişimin, devrimin önündeki engeldir. Bu tabakanın da tek derdi düzenli olarak maaşlarını alabilmek ve alabilecekleri küçük terfileri ümit ederek yaşamaktan ibarettir. Bunlar da tıpkı esnaflar gibi mevkilerini kaybetmemek için düzenin değişmesini istememektedir. Bu iki sınıf işçi sınıfı ile empati yapmaktan ve kendini diğerinin yerine koymaktan uzak olmakla birlikte sadece kendilerini düşünmektedir. Bunların dışında kalan kesimler ise emeği sömürülen proletarya yani işçi sınıfını oluşturur. Bu kesim dergide “*Adalı veya dimağî iş kabiliyetini, ancak taayyüşe medar olabilecek bir bedel mukabilinde, başkası lehine kiralayanların heyet-i mecmuası*” şeklinde tarif edilmiştir.³⁹

Diğer fikir dergileri gibi önemli gördüğü konuları da gündemine alan Aydınlik, dönemin popüler konularından olan kadın konusuna farklı bir yorum getirmiştir. II. Meşrutiyet ile hız kazanan feminist doktrinlerin kadınları burjuvazinin değirmenine su taşıyan, aile ocağından kopararak sermayenin kölesi haline getiren bir şiar olduğu fikrine yer verilmiştir. Dergideki bazı yazılara göre batı kaynaklı feminizmin bir özentilik olduğu söylenmiş ve kadın hareketlerinde örnek alınması gereken nokta olarak Sovyet devrimi adres gösterilmiştir.⁴⁰

Türkiye Komünist Fırkası Aydınlik Dergisi ile eğitilmiş kitleye seslenirken “*Aydınlığın koynundan doğan*” yayın organı olarak ifade edilen Orak Çekiç Gazetesi ile de doğrudan emekçilere seslenmeyi amaçlamıştır. Orak Çekiç Aydınlik’ın bağlı yayın organı olarak “*Haftalık Siyasi Amele ve Köylü Gazetesi*” başlığıyla 21 Ocak-5 Mart 1925 tarihleri arasında yedi sayı olarak yayımlanmıştır. Gazetede sadece Türkiye’deki değil dünyanın her yerindeki amele ve köylü işleri ile ilgili haberler yayınlamaktadır.⁴¹

Örneğin gazetede çıkan “*Köylünün Dertleri*” isimli bir makalede İzmir’in köylerinden bilgi aktaran muhabirin bildirdiğine göre köylünün en büyük derdi krediye ulaşamamaktır. Doğal afetlerden ötürü mahsul elde edemeyen köylü yaşamak için bu defa hayvanlarını satmak zorunda kalmaktadır. Hayvan satmamak için tek çaresi de kredi alabilmektir. Köylünün parası ile kurulan Ziraat Bankasına da eleştiri getirilen makalede bankanın köylüye çok ağır şartlar altında kredi verdiği, bu sebepten kredileri zenginlerin alarak köylüye tefecilik yaptıkları ifade edilmektedir. Yine küçük memurların maaşı, Avrupa’da ve Türkiye’de işçilerin durumları, iş kanunu, işçi kazaları gibi konular derginin ele aldığı önemli başlıklardır.⁴²

Siyaset, spor, felsefe, ekonomi gibi geniş bir yelpazeye sahip Aydınlik Dergisi ve ilişkili organı işçi gazetesi olan Orak Çekiç tıpkı diğer dergi ve gazeteler gibi 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile kapatılmıştır. Aynı yılın Mayıs ayında Aydınlik Dergisi ve Orak Çekiç Gazetesi yazarlarından Sadrettin Celal, Şevket Süreyya Aydemir, Nizamettin Nazif, Eczacı Vasıf gibi önemli isimler tutuklanmış ve Ankara İstiklal Mahkemesine sevk edilmişlerdir. Aydınlik Dergisi yazarlarından Doktor Şefik Hüsnü, Nazım Hikmet Ran ve Hasan Ali ise yurt dışına kaçmışlardır. Komünistlik ve Bolşeviklik propagandası ve toplumun huzurunu bozmak suçlamaları ile yapılan yargılamalarda sanıklara önce çeşitli cezalar verilmiş ancak 15 ay sonra çıkan af kanunu ile sanıklar serbest bırakılmışlardır.⁴³ Aydınlik’taki sosyalist fikirler daha sonraki yıllarda özellikle Kadro hareketi içinde Kemalizm’e eklenerek varlığını sürdürmüştür.

3. Takrir-i Sükûn Kanunu ve Basın

4 Mart 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ve sonrasında yaşananların şüphesiz Türkiye’nin yakın tarihinde önemli bir yeri vardır. Kanun 13 Şubat 1925’te Bingöl’de haklarında yakalama kararı bulunan Şeyh Sait’in adamlarının jandarmaya ateş açması sonucu gelişen

³⁹ Şefik Hüsnü, *Bizde İçtimai Sınıflar*, Aydınlik Mecmuası, İstanbul 1921, S. 1, s. 9-16.

⁴⁰ Zafer Toprak, a.g.e, s.2-5.

⁴¹ Eray Yılmaz, Aydınlik Çerçevesinde Şevket Süreyya (Aydemir) (1924-1925), Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, s. 35, Ankara 2022, s.528.

⁴² Köylünün Dertleri, Orak Çekiç, 29 Kanun-ı Sani 1925, s.2.

⁴³ Fahrettin Gün, İstiklal Mahkemeleri’nde Gazetecilerin Davaları, Beyan Yayınları, İstanbul 2020, s.152-153.

ayaklanmanın bastırılmasının ardından ilan edilmiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının⁴⁴ kuruluşuyla oluşan muhalefetin etkisinin kırılması ve Cumhuriyet Halk Fırkası içinde muhalefete karşı daha ılımlı bir politika izlenmesi gerektiği fikirleri bu olay karşısında sekteye uğramıştır. Başbakan Fethi Bey'in aldığı önlemlerin yetersiz olduğu düşünülmüş ve Fethi Bey istifa etmek zorunda kalmıştır. Yerine bir kez daha İsmet Paşa başbakan olmuştur. İsmet Paşa hükümeti göreve gelir gelmez Takrir-i Sükûn Kanunu ile sıkıyönetim ilan ederek iki adet İstiklal Mahkemesi oluşturmuştur.⁴⁵

Takrir-i Sükûn kanunu bir sonuç olarak değil neden olarak değerlendirilmelidir. Zira Cumhuriyet Halk Fırkası⁴⁶ ve Mustafa Kemal Paşa'ya karşı oluşan muhalefet, yapılmak istenen devrimlerin demokrasi ve özgürlükler ortamında yapılamayacağına anlaşılması, halkın gelecekçi değerler etrafında kolaylıkla birleşmesi ve inkılaplara henüz hazır olmadığı gibi sebepler Takrir-i Sükûn Kanununun nedenleri arasındadır. Şeyh Sait İsyanı Takrir-i Sükûn Kanununun sebebi gibi görülse de kanunla güdülen asıl amaç devrimlere karşı başlatılan ve yükselen tartışmaların sesini kısmak, halkın sosyal ve gündelik yaşamına etkileyecek kalıcı devrimlerin yapılabilmesinin önünü açmak şeklinde ifade edilebilir.

Bu amaçlar doğrultusunda kanun çıkar çıkmaz elbette muhalif basının sesi de büyük oranda kısılmıştır. Kanunda yer alan "*İrtica ve isyana ve memleketin içtimai nizamını, huzur ve sükûnunu, emniyet ve asayişini ihlale bais bilumum teşkilat ve tahrikât ve teşvikat ve teşebbüsat ve neşriyatı hükümet, reisi cumhurun tasdiki ile res'en ve idareten men'e mezundur*" maddesine dayanılarak basın özgürlüğü rafa kaldırılmıştır. Tevhid-i Efkâr, İstiklal, Son Telgraf, Aydınlık, Orak ve Çekiç, Sebilürreşad, Tanin gibi daha birçok gazete ve dergi kapatılmıştır. Basına gözdağı verme eylemleri sadece gazete ve dergilerin kapatılmasıyla kalmamış bazı gazeteciler İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmıştır.⁴⁷ Tutuklanan gazetecilerden bazıları tavsiyeler üzerine reisicumhur Mustafa Kemal Paşa'ya özür beyan eden mektuplar yazmış ve bunun üzerine birçoğu serbest bırakılmıştır. Bu durum basının içinde bulunduğu baskıyı ve Takrir-i Sükûn atmosferini anlamak açısından önemlidir.⁴⁸

Mustafa Kemal Paşa ilk yıllarında meclis içindeki farklı siyasi görüşleri bir arada tutmayı başarsa da zaman içerisinde gerekli gördüğü hamleleri yapabilmek için muhafazakârları ve diğer bazı grupları tedricen önemli yerlerden uzaklaştırarak devrimleri yapacak olan kendi grubunun başa gelmesini sağlamıştır.⁴⁹ Sosyal hayatın köklü değişime uğradığı, muhalefetin susturulduğu, devrimleri yapacak müsait ortamın hazırlandığı bu dönemde basın hayatında sadece tek parti hükümetini destekleyen yayınlar yoluna devam edebilmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere Sebilürreşad gibi İslamcı, Aydınlık, Çekiç ve Orak gibi Marksist fikirler yayın hayatına son verip köşelerine çekilirken CHF ile bütünleşerek yeni ideolojiye eklenen Türk Ocakları'nın yayın organı Türk Yurdu 1931 yılına kadar çıkmaya devam etmiştir.

4. Takrir-i Sükûn Sonrası Ve 1931 Matbuat Kanunu

1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile Halk Fırkası Türkiye Büyük Millet Meclisini kontrol altına almış ve toplum hayatını derinden etkileyen devrimleri bu olağanüstü ortamda gerçekleştirmeye başlamıştır. Alınan radikal kararlarla 1925 yılında Tekke ve Zaviyeler kapatılmış, hicri takvimden miladi takvime geçilmiş (1926), fes yerine modern görümlü şapka giyilmesi kabul edilmiştir. Yine 1926 yılında Mecelle yerine İsviçre'den alınan Medeni Ka-

⁴⁴ Bundan Sonra TCF olarak kısaltılacaktır.

⁴⁵ Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931), Cem Yayınları, İstanbul 1989, s.125-140.

⁴⁶ Bundan sonra CHF şeklinde kısaltılacaktır.

⁴⁷ Mete Tunçay, a.g.e., s.142.

⁴⁸ Selman Burak Korkmaz, "Türkiye'de Tek Parti İktidarı (1931-1946) ve Basın; Yücel Dergisi (1935-1956) Örneği, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 52.

⁴⁹ Kemal Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 135.

nun kabul edilmiştir. 1928 yılına gelindiğinde ise Latin alfabesi kabul edilerek ve “*devletin dini İslam’dır*” ibaresi anayasadan kaldırılmış böylece laikleşme adına önemli bir adım atılmıştır. Ancak bu durum Türkiye Cumhuriyeti’nin Müslümanlık dininden vazgeçip başka bir dini kabul etmesi ile değil ıslah edilmiş, modern aynı zamanda Türk olan bir İslam düşüncesinin yerleştirilmek istenmesiyle açıklanmaya çalışılmıştır.⁵⁰

Takrir-i Sükûn Kanunu yapılacak devrimlere ortam hazırlaması bakımından büyük ölçüde amacına ulaşmış ve 1929 yılında artık misyonunu tamamladığı için yürürlükten kaldırılmıştır. Kanunun kaldırılmasıyla birlikte sona eren sessizlik ortamı yeni muhalif gazetelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu durum olağanüstü şartlarda gelişen baskılara rağmen ülkede hala bir muhalefet kültürünün yaşadığının da ispatı olarak görülmelidir. Bu yeni dönemde evvela Arif Oruç tarafından çıkarılan Yarın Gazetesi başta olmak üzere Son Posta, Halkın Sesi, Yeni Asır gibi gazeteler CHF’ye muhalefet ederek sürekli basın özgürlüğünü gündeme getirmişlerdir.⁵¹

1929 yılında tüm dünyayı etkileyen küresel ekonomik kriz, yapılan bazı devrimlerin toplumda oluşturduğu rahatsızlık, devletin uyguladığı devletçilik politikasından doğan hoşnutsuzluk gibi sebepler yeni ve sıkıntılı bir siyasi atmosferi de beraberinde getirmiştir. CHF içerisinde çoğunluğun aksine daha liberal fikirlere sahip olan bazı vekiller devrimlerin yapıldığını ve artık tek parti sisteminin daha fazla güçlendirilmesi yerine bir muhalefet oluşturularak meclisin normal hükümet sistemine dönmesini istiyorlardı. Mustafa Kemal Paşa da hem artan hoşnutsuzlukları gidermek ve demokratik bir sistemin gelişmesine katkı sağlamak hem de yeni cumhuriyetin bir diktatörlük görüntüsünden uzaklaşması için bir muhalefetin olması gerektiğini düşünüyordu. Bu amaçla Mustafa Kemal Paşa, Fethi Bey’e 12 Ağustos 1930 tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurdurmuştur. Muhalefetin güçlenmesini ve siyasi bir aktör olmasını isteyen Mustafa Kemal Paşa kendi kız kardeşi Makbule Hanım’ı ve başka bazı kimseleri partiye girmeleri noktasında teşvik etmiştir.⁵²

Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Fethi Bey riyasetinde İzmir’e yaptığı ziyaret kısa sürede büyük olaylara sahne olmuş bu olaylar SCF ile CHF’yi karşı karşıya getirmiştir. Olaylar kısa sürede taşlı-sopalı kavgalara, silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Bu çatışma durumu basına da yansımış CHF’yi destekleyen Cumhuriyet, Akşam, Hâkimiyet-i Milliye gazeteleri ile SCF’yi destekleyen Son Posta ve Yarın gibi gazeteler arasında da kıyasıya bir kalem savaşı başlamıştır. 1930 Belediye seçimleri ise iki parti arasındaki durumu daha da alevlendirmiştir.⁵³

Basındaki savaşın hararetlenmesiyle birlikte muhalif basının tutumundan oldukça rahatsız olan CHF’liler muhalif gazeteler hakkında gensoru vermiştir. Bununla da kalmayan bazı CHF’li vekiller muhalif basını susturulması gereken bir düşman olarak görmüşler muhalif basın gazetecilerine “vatan haini” yakıştırmaları yapmaktan da geri durmamışlardır. Son Posta gazetesi yazarı Zekeriya Sertel o günkü durumu anlatırken basının baskı altında olduğunu, telefonla gazete başyazarlarına emirler verildiğini, en ufak hatada gazetelerin kapatıldığını ve halkın havasızlıktan ve hürriyetsizlikten boğulduğunu söylemektedir. 8 Ağustos 1931 yılında çıkan Matbuat Kanunu işte böyle bir atmosferde yürürlüğe girmiştir.⁵⁴ Kanunla bir kez daha muhalif gazeteler kapatılmış ve basın-yayın hayatı ciddi bir kısıtlamaya tabi tutularak kontrol altına alınmıştır. Kanun en özet haliyle yeni çıkacak her dergi, gazete vs. tüm neşriyatın tek parti hükümetinin iznine bağlamıştır.⁵⁵

⁵⁰ Kemal Karpat, a.g.e., s. 141-146.

⁵¹ Selman Burak Korkmaz, a.g.e., s. 53.

⁵² Kemal Karpat, a.g.e., s.151-152.

⁵³ Nurşen Mazıca, “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Ankara 1996, C. 5, Sayı 18, s.142-145.

⁵⁴ Bu kanun 7 Teşrin-i Evvel 1339 (8 Ağustos 1931) tarihinde 1867 sayılı Resmi Gazetede 1881 numaralı Kanun maddesi şeklinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁵⁵ Selman Burak Korkmaz, a.g.e., s.53-59.

5. İkinci Dönem Dergiciliği Ve Kemalizm İdeolojisinin İnşası

TCF ve SCF ile denenmiş olan çok partili hayata geçiş tecrübelerinde yaşanan sıkıntılar 1930'lu yıllar Türkiye'sini yöneten kadronun, devrimin tehlikede olduğuna inandığı ve devrim ideolojisinin halka benimsetilmesi gerektiğini düşündükleri yıllar olmuştur. Bu sebeple özellikle basın-yayın sahası boş bırakılmamış propaganda faaliyetleri artmıştır. Kemalizm önce pratiği gerçekleşen daha sonra teorisi oluşturulmaya çalışılan bir ideoloji olduğu için bu dönemde devletin ideolojisi haline getirilmeye çalışılan Kemalizm'in altı doldurulmaya çalışılmıştır. Birçok yazar ve aydın Kemalizm'i kendi penceresinden yorumladığı için Kemalizm tek bir tanımdan ibaret değildir. Kemalizm 1932 yılında, CHF kongresinde parti programında yer aldığı tanımıyla lise Tarih ders kitaplarına girmiştir. 1930'lu yıllar devletin de yönlendirmesiyle yeni devrim ideolojisi Kemalizm'in sistemleştirilmeye çalışıldığı yıllar olmuştur.⁵⁶

Matbuat Kanunu'nun çıkmasıyla basın yayının sıkı bir denetime alındığı 1931 yılı ve sonrasında eski devirden kalma fikir hareketleri ya tamamen köşesine çekilmiş ya da kendilerine Kemalizm şemsiyesi altında yer bulabilmeye çalışmıştır. 1930'lu yıllarda devrimin resmi ideolojisi olarak şekillendirilmeye çalışılan Kemalizm'den başka herhangi bir fikir hareketi yaşama şansı bulamamıştır.

Atatürk, Cumhuriyetin olgunlaşması ve ilerlemesi noktasında basının önemli bir vazife gördüğünü söylemiş ancak basın özgürlüğünün vatandaşların ve memleketin menfaatlerine uygun hareket etmek demek olduğunu, hatta bunun bir mecburiyet olduğunu da ifade etmiştir. Atatürk'e göre basın özgürlüğü adı altında yapılan fenalıklar yine basın özgürlüğüyle bertaraf edilmelidir.⁵⁷ Ancak 1930'lu yıllar ve yapılmak istenen devrim bu fikrin hemen uygulanmasına imkân vermemiş basın devlet gücüyle ve tek parti yönetimi lehine bertaraf edilmiştir.

Örneğin 1927 yılında CHF himayesine giren Türk Ocakları ve Türk Yurdu dergisi dahi Kemalizm ideolojisinin inşasına katkı verme noktasında yeterli görülmemiş, ömrünü tamamladığı öne sürülerek 1931 yılında kapatılmıştır. Yerine doğrudan tek parti hükümetinin bir kurumu olacak olan "Halkevleri" kurulmuştur.⁵⁸ Bundan sonra Kemalizm kendi kurumlarını oluşturarak sadece Kemalizm ideolojisini anlatacak yayınlara izin vermiş ve yeni dönem dergilerinin çıkmasına ön ayak olmuştur.

5.1. Muhit Dergisi

Yeni dönemin ilk dergilerinden olan Muhit dergisi aylık bir mecmua olarak 1 Kasım 1928 yılında yayın hayatına başlamış ve 1933 yılına kadar yayımlanmıştır. Sahibi ve yazı işleri müdürü Ahmet Cevat Emre olan dergi harf devriminin izinden giderek Türk toplumuna yeni alfabe öğretmek gibi bir görev üstlenmiştir. "Resimli aylık aile mecmuası" spotuyla çıkan dergi ilk sayısındaki "*Muhit ne için intişar ediyor?*" isimli makalede yayımlanma gerekçesini açıkça ortaya koymuştur. Buna göre dergi basın yayın hayatında önemli bir boşluğu doldurmak iddiasındadır. Her gelir grubundan ve her öğrenim düzeyinden insanın okuyabileceği bir yayın organının olmayışı Muhit'in dolduracağı boşluktur. Yeni cumhuriyet ile birlikte çağdaşlaşma yolunda radikal bir dönüşüm yaşayan toplumun yeni yaşam tarzına uyumu açısından Muhit dergisi çağdaş medeniyet alanındaki magazin dergilerini örnek almıştır. Daha ilk sayısında Mustafa Kemal Paşa'ya bağlılığını bildiren dergi mevcut tek parti iktidarı ile uyumlu hareket edeceğini ilan etmiştir. Ahmet Cevat Emre gerek alfabe ve dil çalışmaları gerekse Muhit'in izlediği yol aracılığıyla zaman içerisinde Mustafa Kemal Paşa'nın gözüne girmeyi başarmıştır. Muhit dergisini diğerlerinden ayıran en önemli özelliği ise 1930 yılında 21. sayıda "Kemalizm" kavramını

⁵⁶ Hakan Uzun, "Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları", Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt IX, Sayı 20-21, 2010 Bahar-Güz, s. 239-245.

⁵⁷ Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2018 İstanbul, s.400-401.

⁵⁸ Mete Tunçay, a.g.e., s.295-297.

ilk defa kullanmış olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında Türk devriminin ideolojisinin adını Muhit dergisi koymuştur.⁵⁹

Zamanla bir fikir dergisi haline gelerek Türk devrim ideolojisi üzerine kafa yormaya başlayan Muhit, devrim sürecini üç safhaya ayırmıştır. Birinci safha mütarekenin imzalandığı dönem, ikincisi TBMM'nin açıldığı dönem, üçüncüsü ise çok partili hayata geçişin denendiği süreçleridir. Dergide yayımlanan yazılar inkılâbın ideolojisini oluşturma konusunda azami gayret sarf etmiştir. Yazarları arasında Reşat Nuri, Necip Fazıl, Ömer Seyfettin, Faruk Nafiz gibi dönemin tanınan isimleri vardır. Ayrıca Semiha Vamık, Nezihe Şükrü, Münire Şevket ve Neyire Şevket gibi önemli kadın yazarlar da dergide yazılar yazmıştır. Eskiye geride bırakma adına dönemin “yeni” furyasına katılan dergi 19. sayısından itibaren “Yeni Muhit” ismiyle çıkmaya başlamıştır. Dergi yayım hayatını sürdürdüğü 1933 yılına kadar inkılâpları ve önemli olayları sayfalarına taşımıştır. Birçoğu Ahmet Cevat Emre tarafından yazılan yazılarda Kemalizm, lisan, maarif, Türk kadını, kooperatifçilik, şapka, halk evleri gibi konular işlenmiştir. SCF'nin hem kuruluşu hem de kapanışı sonrasında dergide toplumsal sınıflar açısından Kemalizm'in Faşizm ve Bolşevizm'den ayrıldığı vurgulanmıştır. Kemalizm doktrini dergide genel ve evrensel bir disiplin mertebesine yükseltilmiştir. Örneğin dergiye göre Mısır ve Hindistan gibi sömürgeler Kemalizm doktrinini tatbik ile ancak hür ve müstakil devletler haline gelebileceklerdir. Dönemin gençlerine de seslenen dergi “*Kemalizm prensipleri dairesinde efkâr-ı umumiyeye rehberlik etmek münevver gençliğin tarihi misyonudur. Kemalizm'in mütevazı bir militanı, kanaatkâr bir softası olmak münevverlerimiz için en büyük şereftir*” demektedir. Muhit dergisinde Kemalizm vurgusunun en sık yapıldığı dönem 1931 yılıdır. Bunun da yukarıda bahsettiğimiz gibi o günün siyasi gelişmeleriyle yakından ilişkisi vardır.⁶⁰

Ahmet Cevat Emre ve Muhit dergisi alınan radikal kararlarla toplumun büyük bir dönüşüm yaşadığı yıllarda basındaki yerini alarak yeni yaşam biçimine toplumu hazırlamaya çalışmıştır. Gündümlü de olsa bir demokratikleşme denemesi olan SCF'nin kurulması Ahmet Cevat Emre'yi heyecanlandıran bir gelişme olmuştur. Dergisinde farklı zamanlarda farklı görüşlerini ön plana çıkarmakla birlikte hiçbir zaman demokrasiye olan inancını kaybetmemiştir. Mazisinde sosyalizm fikriyatı bulunan Ahmet Cevat Emre diğer bazı eski arkadaşlarının aksine bu görüşlerinden gerçek manada tamamen sıyrılarak eski düşüncelerini yeni misyonu olan Kemalizm ideolojisinde bir esin kaynağı olarak kullanmıştır. Yazılarında sınıf ve zümre gibi toplumsal farklılıkları kullanan Ahmet Cevat Emre, Kemalizm'in bir amacının da bu sınıfsal farklılıkların doğurabileceği çıkar çatışmasını önlemek ve birbirleriyle uyumlu hale getirmek olduğunu ifade etmiştir.⁶¹

5.2.Kadro Dergisi

Kadro Dergisinin yayın hayatına başladığı dönem 1929 ekonomik buhranının gerçekleştiği, Türkiye'de liberal SCF'nin kapandığı ve dünyada da liberal kalkınma planlarının güç kaybederek devletçi fikriyatın yükselişe geçtiği bir döneme rastlamıştır. 1932-1934 yılları arasında yayınlanan aylık fikir dergisi Kadro 36 sayı olarak çıkmıştır.⁶²

Kadro'nun niçin yayınladığı tıpkı diğer dergilerde olduğu gibi derginin ilk sayısında okuyucuya açıklanmıştır. Buna göre Kadro “*Türk İnkılâbının ideolojik boşluğunu doldurmak ve devrimin kendine özgü dünya görüşünü oluşturulmak için*” yayın hayatına başlamıştır.⁶³ Şevket Süreyya Aydemir “*Tek Adam*” kitabında Kadro'nun gerekliliğini şöyle anlatır “*Madem bir in-*

⁵⁹ Temuçin Faik Ertan, “*Ahmet Cevat Emre ve Kemalizm'de Öncü Bir Dergi: Muhit*”, Kebikeç, Ankara 1997, Sayı 5, s.23-26.

⁶⁰ Yasemin Doğaner, “*Muhit Dergisi'nin Türk Basınındaki Yeri*”, Türk Basın Tarihi, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2018, Cilt 3, s.1643-1658.

⁶¹ Temuçin Faik Ertan, a.g.e, s.33-34.

⁶² Yakup Kaya, Rezzan Yücer, “*Kadro ve Yön Hareketi'nin İdeolojik Analizi*” İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, c.7, s.2, s.564.

⁶³ Temuçin Faik Ertan, Kadrocular ve Kadro Hareketi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.64.

kılâp vardır o halde bu inkılâbın bir de izahı yani tarihte yeri ile karakteristiklerinin açıklanması olmalıdır. İnkılâbın izahı, o inkılâbı tarih içinde doğuran objektif şartların araştırılması orijinal prensiplerinin bilimsel bir açıdan derlenmesi, sentezleştirilmesi demektir. Bu kendi kendine benzeyen çağdaş hareketin izahı Mustafa Kemal'in görüşlerine herhalde aykırı olamazdı. Nitekim bir aydın kadro Mustafa Kemal'in hayatında, onun dikkatli gözleri önünde Türk inkılâbının ideolojik esaslarını kendi açılardan derlemek aydınlatmak ve terkîp etme çabasına girişmiştir.”⁶⁴

CHF'nin tertibi dışında gelişerek devrimin ideolojisi olan Kemalizm'i ve onun ilkelerini anlatmak çabasıyla ortaya çıkan Kadro hareketine en büyük tepki yine CHF içinden gelmiştir. Recep Peker'in başını çektiği tepkilere göre bir ideoloji oluşturulacaksa bu partinin görevi olmalıdır. Yine sermaye sahipleri olan İş Bankası çevresi ve liberal aydınlar da Kadro hareketine tepki göstermiş gerek CHF gerek Atatürk ile temas ederek Kadro hareketini zayıflatmaya çalışmışlardır.⁶⁵

Kadro Dergisinin ortaya çıkmasında Şevket Süreyya Aydemir'in “İnkılâp ve Kadro” konulu konferansları çok önemli bir rol oynamıştır. 1931 yılında Türk Ocakları'nda verdiği konferansta Aydemir, Türk devriminin ideolojisinin tespit edilmek zorunda olduğunu söylemiş bunu da idealist bir aydın kadronun başarabileceğini iddia etmiştir. Bu konferanstan sonra Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Yakup Kadri, İsmail Hüsrev ve Burhan Asaf Kadro dergisini yayınlamaya karar vermiştir. Atatürk'ün izni ile dergi kurulmuş sahibi Yakup Kadri, yazı işleri müdürü ise Vedat Nedim olmuştur. Bu aşamadan sonra para konusu gündeme gelmiştir. Maarif Vekâletinin 600, Ziraat Bankası'nın da bir miktar abone kaydetmesiyle devlet kurumları dergiyi desteklemiş olsa da İsmail Hüsrev asıl parasal sorunu Yakup Kadri'nin çözdüğünü söylemiştir.⁶⁶

Kadro'nun programı, kapitalist ekonomik sistemle bağların koparılmasını ve ardından bağımsız bir endüstriyel gelişimin gerekliliğini vurgulamış, bu gelişimin başarılabilmesi için sıkı bir planlama önermiştir. Kadrocular, Batı'nın teknolojisini ve modern kurumlarını doğrudan doğruya kopyalamayı da Ziya Gökalp tarafından ortaya atılan yerli kültürle Batı teknolojisi arasındaki ikiliği de reddetmişlerdir. Bunun yerine hem Batı'nın teknolojisini alma zorunluluğunu hem de alınan bu teknolojinin toplumda veya kültürel yapıda oluşturabileceği değişimleri dikkate alarak tek bir kültür yaklaşımını önermişlerdir. Bu tek kültürün üretilmesi işini de devletin vereceği karara bırakmışlardır.⁶⁷

Toplamda 36 sayı olarak çıkan Kadro dergisinde çeşitli konularda 360'a yakın makale yayımlanmıştır. Bu makale başlıklarının 150'ye yakını ekonomik konularla ilgilidir. Makaleler incelendiğinde Kadro hareketinin ekonomik görüşlerinin “ekonomide devletçilik” anlayışı çerçevesinde şekillendiği görülür. Kadroculara göre milli mücadelede de var olan devletçilik anlayışı, mücadelenin doğrudan doğruya somut yapısından ve tarihsel köklerinden gelen bir şeydir. Zira devletçilik sadece çeşitli sebeplerle iktisadi hayata yapılan bir devlet müdahalesi anlamına gelmemektedir. Devletçilik yalnızca ekonomik bir kavram değildir. Devletçilik ulusal ve toplumsal düzendir. Bu düzen, ulusal yaşamın bütün alanları ve ulusal yapının iskeletidir. Devletçilik ulusun genel ve yüksek çıkarlarını bireysel çıkarların ve eğilimlerin üstünde tutan örgütlü bir ulusal uyum içinde düzenlenir.⁶⁸

Kadro dergisinde savunulan görüşler hem döneminde hem de daha sonraki yıllarda Türkiye'nin siyasal hayatında ses getirmiş ve aydınlar arasında etkisini göstermiştir. Sadece ülke-

⁶⁴ Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, Remzi Kitapevi, c. 3, İstanbul 2011, s.434-435.

⁶⁵ Temuçin Faik, Ertan, Atatürk Döneminde Devletçilik-Liberalizm Tartışmaları, Phoenix Yayınları, Ankara 2010, s.40.

⁶⁶ Temuçin Faik Ertan, Kadrocular ve Kadro Hareketi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.59-63.

⁶⁷ Yakup Kaya, Rezzan Yücer, “Kadro ve Yön Hareketi'nin İdeolojik Analizi” İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2018, c.7, s.2, s.567.

⁶⁸ Fatih Demirci, Kadro Hareketi ve Kadrocular, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s.15, Kütahya 2006, s.44-45.

mizde değil dış ülkelerde de Kadro hareketi üzerine çeşitli değerlendirme yazıları yazılmıştır. Bu değerlendirmeler bugün hala sürmektedir.⁶⁹

5.3. Ülkü Dergisi

SCF'nin kapatılması, CHF özelinde parti devlet bütünleşmesinin tek seçenek olarak görülmesi ve farklı görüşlerin susturulmasından sonra açılan Halkevleri, Kemalizm ideolojisini toplumun kesimlerine benimsetmek için hayata geçirilmiş bir projedir.⁷⁰ 1933-1950 yılları arasında çıkan Ülkü dergisi de Ankara Halkevi'nin prensipleri doğrultusunda yayın yapan Halkevi'nin bir yayın organıdır. Dergiye "Ülkü" adını bizzat Atatürk vermiştir.⁷¹ Yazarları arasında parti mensupları, devlet memurları ve dönemin entelektüelleri vardır.⁷² İmtiyaz sahibi Nusret Köymen, yazı işleri müdürü Necip Ali Küçüka'dır. Recep Peker ise CHF'nin dergi sorumlusudur. Ülkü, ismi ile bütünleşen bir misyon dergisidir. 1931 yılında CHF'nin programına giren altı ilkeyi (Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik, Laiklik, Devletçilik ve İnkılâpçılık) topluma benimsetmeyi ve bu ilkelerle ilgili bir kavramsal çerçeve çizmeyi amaçlamıştır.⁷³

Yukarıda bahsedildiği gibi 1930'lu yıllarda mevcut yayın organları dönemin tek fikir akımı olan Kemalizm'in teorisini oluşturma çabasına girişmiştir. Böyle bir çabaya girişilmesinin en önemli sebebi başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere dönemin etkili isimlerinin devrimlerle ilgili sadece genel bir çerçeve çizmelerinden ibarettir. Yani bu çerçevenin altı doldurulmaya muhtaçtır ve yapılacak çalışmalar bu açıdan ele alınmıştır. Ülkü dergisinin de yegâne amacı budur. İlk sayısında Recep Peker imzalı "Ülkü Ne İçin Çıkıyor?" isimli yazıda derginin amacı "Büyük davaya inananların buna Türk cemiyetini inandırmak, toplu ve heyecanlı bir millet kitlesi yaratmak" olarak belirtilmiştir. Yine Ülkü dergisinin önde gelen yazarlarından Nusret Köymen'e göre Türk aydınının en büyük görevlerinden biri Kemalizm'in ilmini yapmak yani tıpkı siyaset biliminde olduğu gibi Kemalizm'i de bilimsel metotlarla çalışmaktır.⁷⁴

Ülkü dergisinin açıklamalarında ulusçuluk ve devrimcilik gibi ilkeler temel alınmıştır. Halkevlerini kuran kadro devrimcilik anlayışlarını Ülkü dergisi aracılığıyla tekrar tekrar kamuoyuna açıklamıştır. Dergide Türk devriminin kitlelere yayılması için herkesin üzerine düşen görevi yerine getirmesi gerektiği çağrısı da yapılmıştır.⁷⁵

5.4. Çığır Dergisi

Hıfzı Oğuz Bekata'nın yayımladığı Çığır dergisi 1933 yılından 1948 yılına kadar yayın hayatını sürdürmüş bir gençlik dergisidir. Merkezi Ankara'da olan dergi "Genç Türk Edebiyatı Cemiyeti"nin yayın organı olarak gözükmektedir. Çığır dergisinde köy, tarih, edebiyat, gezi, sanat, müzik, etnografya gibi birçok konuda yazılar yayımlanmıştır. Dergi bu geniş yelpazesıyla ilk sayısında Bekata'nın "Sistemli bir dava mecmuasıdır" dediği görüntüden biraz uzaklaşmıştır. Dergi dönemin diğer popüler dergileri gibi köy meselesinden uzak kalamamış moda uyularak çeşitli yazılarla köy ve köylü yüceltilmiştir. Ancak Hıfzı Oğuz Bekata'nın köy meselesi konusunda realist bir yaklaşım sergilediği söylenebilir. Bir yazısında Ankara'nın bir köyünde imamın köylüyle olan samimiyetine karşılık öğretmen halkla temas etmemesini eleştirir. Köydeki öğrencilerin cami imamını öğretmenden daha çok sevdiklerini söylemeleri hâlâ eskinin yeniden çok daha üstün olduğunu göstermektedir. Bekata'ya göre köy memleketin maddi ve manevi

⁶⁹ Temuçin Faik Ertan, Kadrocular ve Kadro Hareketi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.304.

⁷⁰ Zafer Toprak, Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983), Gelişim Yayınları, İstanbul 1984, s.29.

⁷¹ Atatürk'ün dergiye Uygurca "Ülgü" kelimesinden yola çıkarak "Ülkü" adını verdiği söylenir.

⁷² İbrahim Erdal, "Ülkü Mecmuasına Göre Erken Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikası (1923-1938)", Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Ankara 2011, Sayı 48, s.780.

⁷³ Zafer Toprak, Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983), Gelişim Yayınları, İstanbul 1984, s.30.

⁷⁴ Hakkı Uyar, Resmi İdeoloji Ya da Alternatif Resmi İdeoloji Oluşturmaya Yönelik İki Dergi: Ülkü ve Kadro Mecmualarının Karşılaştırmalı İçerik Analizi, Toplum ve Bilim, Sayı 74, Güz 1997, s. 181-185.

⁷⁵ Mustafa Oral, Kemalist Cumhuriyetin İnşası- Bir İdeolojik Araç Olarak Ülkü Dergisi, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2016, s.126.

açıdan gelişmesi için bir propaganda mecrası adeta bir laboratuvarıdır. Çığır dergisinde sanat yazıları kısmında ise Bekata henüz yeni gelişmeye başlayan Türk sinemasına eleştiriler yapmıştır. Bekata'ya göre Muhsin Ertuğrul'un çektiği ilk filmler İnkılâp Türkçülüğü'nü yansıtmamaktadır. Hıfzı Oğuz Bekata çekilen filmlerde bir inkılâp ruhu aramıştır. Ona göre sinema inkılâbın gerçekleştirdiği devrimleri somut olarak beyaz perdeye taşınmalıdır. Reşit Galip de dergide genellikle antropoloji üzerine yazılar yazmıştır.⁷⁶

Çığır zaman içerisinde tek parti yönetiminin sözcüsü haline gelmiştir. Türkçü aydınların toplanmış olduğu bu dergide inkılâp edebiyatının daha etkili yapılması gerektiği vurgulanmıştır.⁷⁷ Hıfzı Oğuz Bekata için gençlerin toplumdaki ve inkılâpların yerleşmesi noktasındaki rolü oldukça önemlidir. Henüz 17 yaşında iken Çığır'ın ilk sayısında yazdığı "Muhasebe" başlığı altında "Ey Türk genci! Sen henüz çocukken bütün düşmanlar sana ölü nazarıyla bakıyor, hak ve hayatını inkâr ediyordu. Sekiz sene sonra mevcudiyetini anladığın zaman kendini böyle âlemşümül ve muazzam bir inkılâbın oğlu olarak gördün." diyerek gençlere seslenmiştir. Bekata'ya göre tarihin seyrini değiştiren Türk inkılâbı gençlere şerefli bir vazife vermektedir. Derginin bazı sayılarında kültürel olarak Ankara'nın tarihi de işlenmiş, şehrin mazisinin çok eski olduğu Roma ve Türk izleri taşıdığı belirtilmiştir. Derginin kapağında Şemseddin Sami'nin çizdiği çiçeklerle dolu bir çelenk ve içerisine yerleştirilmiş Mustafa Kemal fotoğrafı vardır. Dergiye göre Türk gençliği inkılâbın gösterdiği hedeflere yürüyecek birer meşaledir. Zaman zaman Atatürk'ün gençliğe hitabesinden iktibaslar da dergide yer almıştır.⁷⁸

5.5. Kooperatif Dergisi

1932 yılında yayımlanmaya başlayan ve 1934'e kadar yirmi dört sayı olarak yayımlanan Kooperatif dergisini Ahmet Hamdi Başar çıkarmıştır. Ahmet Hamdi Kooperatif dergisinin çıkış amacını şöyle detaylandırır: "Türkiye'de halkımızı kooperatifçiliğe alıştırmak ve kooperatif hareketlerini muntazaman takip etmek için çok neşriyata ihtiyacımız vardır. Biz, muayyen ve mahdut fikir adamlarını değil, doğrudan doğruya halka hitap etmeye çalışacağız; bu suretle bu büyük ihtiyaçtan bir kısmına elimizden geldiği kadar cevap vermeye uğraşacağız."⁷⁹

Dergide genellikle iktisadi milliyetçilik ile ilgili yazılara yer veren Ahmet Hamdi, bir Müslüman-Türk burjuvazisinin oluşturulması gerektiğini savunmuştur. Başar'a göre Türkiye'de sınıflı bir yapının olmaması ve 1929 ekonomik bunalımı gibi sebepler kapitalizmin çözümsüzlüğünü göstermektedir. Başar dönemin tartışmalarında izlenecek olan yolun iktisadi devletçilik olduğunu söylemiştir.⁸⁰

Başar'a göre sermaye sahibi girişimciler bulunmadığı ve yabancı sermayeden de yararlanmadığımız için bizde devletçilik tarihi bir zorunluluktur. Türkiye içinde bulunduğu şartlardan dolayı liberalizmi yaşayamayacağına göre devletçiliği hayata geçirmelidir. Ancak Başar bu devletçiliğin "kendimize özgü" bir karakterde olması gerektiğini vurgulamıştır. Kooperatif dergisi ve Ahmet Hamdi Başar da tıpkı kadrocular gibi milli kurtuluşun ekonomik bağımsızlığı kazanmaktan geçtiğine inanmıştır. Bu yönüyle kadro hareketiyle bir benzerlik gösterse de ifade edilen devletçiliğin mahiyeti noktasında aralarında önemli bir fark vardır. Kadrocular devletçiliği bir amaç olarak görürken, Başar bir araç olarak görmektedir. Yani Başar'a göre hayata geçi-

⁷⁶ H. Aliyar Demirci, Çığır Dergisi ve Hıfzı Oğuz Bekata, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1995, s.9-23.

⁷⁷ Mustafa Oral, a.g.e., s. 129.

⁷⁸ Fulya İbanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyete "Gençlik Dergisi" Meselesine Dair Bazı Notlar*, İstanbul Müftülüğü Din ve Hayat Dergisi, İstanbul 2015, s.127.

⁷⁹ Ali Haydar Fırat, *Bir Dönem Tartışmalarını Seyri: 1932-1935 Yıllarında Matbuat Tartışmaları Bağlamında Kadro, Kooperatif ve Fikir Hareketleri Dergileri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s.81.

⁸⁰ Zafer Toprak, *Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983)*, Gelişim Yayınları, İstanbul 1984, s.28-29.

receğimiz kendimize özgü devletçilik, misyonunu tamamladıktan sonra ortadan kalkmalı ve çağın ruhuna uygun farklı bir uygulamaya dönüşmelidir.⁸¹

Ahmet Hamdi, iktisadi devletçilik üzerine ele aldığı tezleri hem devrin yöneticilerine hem de kamuoyuna duyurabilmek için yayınladığı *Kooperatif'in* amacına ulaştığını düşünerek 1934 yılında derginin yayın hayatına son vermiştir. *Kooperatif'in* tek parti yönetimi tarafından kapatıldığına ilişkin veya yayımlandığı süre zarfında herhangi bir baskıya maruz kaldığına ilişkin bir veri bulunmamaktadır.⁸²

5.6.Fikir Hareketleri

Her devrin muhalifi olarak ünlenen Hüseyin Cahit (Yalçın) Osmanlı'nın son dönemlerindeki tartışmaların yönlendiricilerinden olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de siyasi tartışmaların önemli simalarından birisi olmuştur.⁸³ Fikir Hareketleri dergisinin ilk sayısı Hüseyin Cahit tarafından Cumhuriyetin 10. Yılında yayımlanmıştır. Dergi liberal düşüncenin, bireyciliğin ve demokrasinin savunucusu olmuştur. 1933-1940 yıllarında yayımlanan dergi 364 sayı çıkararak döneminin en uzun soluklu dergilerinden biri olmayı başarmıştır. Kendisini "*Fikri, İçtimai, Edebi Haftalık Risale*" olarak tanımlayan dergi günlük siyasal gelişmelere odaklanmadan fikirsel zeminde kalmaya gayret etmiştir. Derginin ve aslında Hüseyin Cahit'in siyasi konulara pek girmek istemeyişi muhalif yapısının diğer dönemlerin aksine cumhuriyet döneminde cezalandırılması olarak düşünülebilir. Cumhuriyetin ilk yıllarında muhalif söylemlerinden ötürü ceza almış olması Hüseyin Cahit'i daha itidalli bir söylem belirlemeye yöneltmiştir. Ancak Hüseyin Cahit siyasetten kopamayan yapısıyla matbuat kanununa aykırılık teşkil etmeden Fikir Hareketleri dergisinde fikirlerini beyan etmekten de geri durmamıştır.⁸⁴

1933 yılında çıkan ilk sayısında genç Türkiye Cumhuriyeti'nin imparatorlukların yıkılmasından sonra ortaya çıkan yeni demokrasilerden biri olduğunu savunan Hüseyin Cahit, demokrasi anlayışını "milli hâkimiyet" esasına dayandırmıştır. Yazılarında sürekli demokrasi vurgusu yapan Hüseyin Cahit, dünyada yükselişte olan diktatör yönetimlerin keyfi uygulamalara dayandıkları için demokrasiye göre yararlarından daha çok zararı olduğunu savunmuştur. Kadro ve kooperatif dergileri ile girdiği polemiklerde demokrasiyi milli hâkimiyet ve siyasi hürriyet olarak gördüğünü yinelemiştir. Hüseyin Cahit devletçilik tartışmalarında ise demokrasinin mutlak bir liberalizm olmadığını, siyasi anlamda demokrasi ve iktisadi devletçiliğin bir arada olmasının Türk devriminin ilerlemesi ve gelişmesine engel olmayacağını savunmuştur.⁸⁵

1930'lu yıllar düşünce hayatımızda tek partili ve otoriter siyasi rejimlerin ideolojik planda güç kazandığı yıllardır. Hüseyin Cahit, Fikir Hareketleri dergisinde dünyada yükselmekte olan faşizme karşı siyasi liberalizmin savunmasını yapmaktadır. Fikir Hareketleri'nde yayımlanan çeviriler o dönem yükselen siyasi akımların nitelikleri üzerinedir. Sosyalizm, Bolşeviklik, Komünizm, Faşizm, Nasyonal Sosyalizm, Liberalizm ve Hürriyetçilik dergide çevirisi yapılan akımlardır. Ancak Hüseyin Cahit bu çevirileri, siyasal liberalizmi önceleyen ve Türkiye'deki tartışmaları yönlendiren bir tasavvurla ortaya koymaktadır. Örneğin Şevket Süreyya ile girdiği tartışmalarda Marksizm üzerine yorumlar yapılmışsa Fikir Hareketleri'ndeki çeviriler de Marksizm hakkında yapılan menfi çeviriler olmuştur. Yalçın'ın asıl amacı, ideolojilerin tanıtılması vesilesi ile İtalyan ve Alman Faşizminin, diktatörlük yönetimlerinin zayıflıklarını ortaya koy-

⁸¹ Sevda Mutlu, *1930'lar Türkiye'sinde Devletçilik Tartışmaları*, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, c. 8, s.1, Sivas 2007, s. 39-40.

⁸² Ali Haydar Fırat, a.g.e., s.82.

⁸³ Ali Haydar Fırat, a.g.e., s.83.

⁸⁴ Temuçin Faik, Ertan, *Atatürk Döneminde Devletçilik-Liberalizm Tartışmaları*, Phoenix Yayınları, Ankara 2010, s.45-46.

⁸⁵ Nedim Yalansız, *1930'lar Türkiye'sinde Demokrasi ve Kemalizm Tartışmaları*, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, c.3, s.8, İzmir 1998, s.37-38.

mak ve liberal parlamenter sistemin tüm zayıflık ve eksikliklerine karşın, herhangi bir diktatörlükten ya da kişisel yönetimden üstün olduğunu, olacağını göstermektedir.⁸⁶

Sonuç

Sonuç olarak Osmanlı'nın modernleşme çabalarının devamı niteliğinde olan Türk modernleşmesi Osmanlı'dan gelen fikrî tecrübelerle inşa edilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yönetici kadro bu fikirlerin hem çağın değişen şartlarına hem de yeni devletin ideolojisine göre revize edilmesi gerektiğine inanmıştır. Bu durum zaman zaman anti demokratik uygulamalara da kapı aralamıştır. Atatürk Dönemi olarak adlandırdığımız Cumhuriyetin ilk yıllarından 1938'e kadar süren dönemde siyasi dergiler yeni rejimin gerçekleştirdiği devrimlere uyumları oranında yaşama şansı bulabilmiştir. 1925'e kadar basında devam eden serbestlik ortamı Takrir-i Sükûn Kanunu ve ardından gelen köklü inkılâp hareketleriyle kesintiye uğramıştır. Toplum hayatına doğrudan etki edecek devrimlerin yapılışı sırasında yeni rejime muhalefet edecek, devrimleri sekteye uğratabilecek yayınlara izin verilmemiştir. 1930'lu yıllar ise basında tamamen yeni devrin ideolojisi olan Kemalizm'i inşa etme hareketinin başladığı yıllardır. Gerek totalitarizmi gerek demokrasiyi gerekse liberalizmi savunanlar bu fikirlerin Kemalizm ile çatışmadığını anlatmaya çalışarak fikirlerini beyan edebilmişlerdir. Siyasi dergiler Kemalizm ideolojisine katkı sunabildiği ölçüde yaşama şansı bulmuştur. Bu durum yeni kurulan ve temeli demokratik sisteme dayandırılan bir ülkede basın hayatı açısından bakıldığında pratiğin teoriye ters düştüğü bir durum yaratmıştır denebilir.

Atatürk dönemindeki siyasi dergiler ve basın hayatı 1925'e kadar daha özgürlükçü bir görünümdeyken 1925'ten sonra yapılmak istenen devrimlerin olağanüstü şartları altında daha müdahaleci bir görünüme bürünmüştür. Bu durumun ana sebebi ise devleti yönetenlerin yaşanan siyasi olayların da etkisiyle yeni rejimi hala tehlikede görmeleridir. Atatürk'ün ölümünden sonra rejimin 1930'lara göre nispeten oturduğunu gören yöneticiler muhalif seslere daha müsahakâr davranmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akçura, Yusuf, Üç Tarz-ı Siyaset, Lotus Yayınları, Ankara 2008.
- Aydemir, Şevket Süreyya, Tek Adam, Remzi Kitapevi, İstanbul 2011.
- Berkes, Niyazi, Türkiye'de Çağdaşlaşma, YKY Yayınları, İstanbul 2019.
- Berkes, Niyazi, Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler I, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul 1997.
- Çakır, Serpil, Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.
- Ertan, Temuçin Faik, Kadrocular ve Kadro Hareketi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.
- Ertan, Temuçin Faik, Atatürk Döneminde Devletçilik-Liberalizm Tartışmaları, Phoenix Yayınları, Ankara 2010.
- Gün, Fahrettin, İstiklal Mahkemeleri'nde Gazetecilerin Davaları, Beyan Yayınları, İstanbul 2020.
- Gündüz, Mustafa, II. Meşrutiyetin Klasik Paradigmaları-İçtihad, Sebül'r Reşad ve Türk Yurdu'nda Toplumsal Tezler, Lotus Yayınları, Ankara 2007.

⁸⁶ Ali Haydar Fırat, a.g.e., s.86-88.

İnalçık, Halil, Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018.

İnan, Afet, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2018 İstanbul.

Karpat, Kemal, Türk Demokrasi Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Oral, Mustafa, Kemalist Cumhuriyetin İnşası-Bir İdeolojik Aygıt Olarak Ülkü Dergisi, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2016.

Toprak, Zafer, Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983), Gelişim Yayınları, İstanbul 1984.

Toprak, Zafer, Türkiye’de Yeni Hayat- İnkılap ve Travma 1908-1928, Doğan Kitap, İstanbul 2019.

Tunçay, Mete, Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931), Cem Yayınları, İstanbul 1989.

Ülken, Hilmi Ziya, Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2019.

Makaleler

Coşkun, Yahya, “Atatürk Dönemi Fikir Hareketleri”, Tarih ve Gelecek Dergisi, 2009, C.5, S.2, sy. 347.

Çelik, Hüseyin, “Genç Kalemler”, DİA, C. 14, İstanbul 1996, sy.21-23.

Demirci, Fatih, “Kadro Hareketi ve Kadrocular”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s.15, Kütahya 2006, sy. 44-45.

Doğaner, Yasemin, “Muhit Dergisi’nin Türk Basınındaki Yeri”, Türk Basın Tarihi, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2018, sy. 1643-1658.

Doktor Rıza Nur, “Devletimizin Mahiyeti”, Türk Yurdu, 16 Teşrin-i Sani 1340, s. 15-24.

Efe, Âdem, “Sebilürreşad”, DİA, C. 26, İstanbul 2009, sy. 251-153.

Efe, Âdem, “Uzun Soluklu İslamcı Bir Dergi; Sebilürreşad –Tarihçesi ve Bazı Sosyo Kültürel Problemlere Yaklaşımı”, Marife Dini Araştırmalar Dergisi, 2008, sy. 158-167.

Erbay, Erdoğan, “Mihrab” DİA, C.30, İstanbul 2005, 29-30.

Erdal, İbrahim, “Ülkü Mecmuasına Göre Erken Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikası (1923-1938)”, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Ankara 2011, sy.780.

Ertan, Temuçin Faik, “Ahmet Cevat Emre ve Kemalizm’de Öncü Bir Dergi: Muhit”, Ke-bikeç, Ankara 1997, sy. 23-26.

Güz, Nurettin, “Türk Fikir Dergiciliğinde Uluslararasılıktan Milliliğe Türk Yurdu’ndan Halkevleri’ne”, Türkiye’de Düşünce Dergiciliği Sempozyumu, Ankara 2011, sy. 2-3.

Hüsni, Şefik, “Bizde İçtimai Sınıflar”, Aydınlık, İstanbul 1921, sy.9-16.

İbanoğlu, Fulya, “Osmanlı’dan Cumhuriyete “Gençlik Dergisi” Meselesine Dair Bazı Notlar”, İstanbul Müftülüğü Din ve Hayat Dergisi, İstanbul 2015, sy. 127.

Kaya Yakup, Yücer Rezzan, “Kadro ve Yön Hareketi’nin İdeolojik Analizi” İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, sy. 564.

Mazıca, Nurşen, “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, C. 5, Sayı 18, Ankara 1996, sy. 142-145.

Mehmet Emin, “Kemal Şiirinden”, Türk Yurdu, 31 Aralık 1927.

Moralı, Seniha Sami, “*Hamdullah Suphi ve Türk Ocakları*”, Hayat Tarih Mecmuası, C. 1, Sayı 2, İstanbul 1969, sy.75.

Mutlu, Sevda, “*1930’lar Türkiye’inde Devletçilik Tartışmaları*”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, c. 8, s.1, Sivas 2007, sy.39-40.

Necip Asım, “Dil Heyeti”, Türk Yurdu, 30 Eylül 1926.

Özdemir, Emin, “*İslah Çalışmalarından İlgasına Medreselere İslamcı Bir Bakış; Sebilürreşad’da Tevhid-İ Tedrisad Kanunu ve Uygulamaları*” Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, Ankara, 2013, sy.208-213.

Toprak, Zafer, “*Aydınlık Dergisi*” (1921-1925) Marksizim ve Feminizm, Müteferrika, Sayı 50, sy. 2-5.

Tuncer, Hüseyin, “*Türk Yurdu*”, DİA, C. 41, İstanbul 2012, sy. 550-551.

Uçar, Fuat, “*Türk Düşüncesinde Osmanlılık Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*”, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2018, sy. 85-86.

Uyar, Hakkı, “*Resmi İdeoloji Ya da Alternatif Resmi İdeoloji Oluşturmaya Yönelik İki Dergi: Ülkü ve Kadro Mecmualarının Karşılaştırmalı İçerik Analizi*”, Toplum ve Bilim, Sayı 74, Güz 1997, sy. 181-185.

Uzun, Hakan, “*Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt IX, Sayı 20-21, İzmir 2010, sy. 239-245.

Yalansız, Nedim, “*1930’lar Türkiye’sinde Demokrasi ve Kemalizm Tartışmaları*”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, c.3, s.8, İzmir 1998.

Yapar Gönenç, Aslı, “*Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi*”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Cilt 0, Sayı, 29, İstanbul 2007, sy.64.

Yılmaz, Eray, “*Aydınlık Çerçevesinde Şevket Süreyya (Aydemir) (1924-1925)*”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, s. 35, Ankara 2022.

“*Köylünün Dertleri*”, Orak Çekiç, 29 Kanun-ı Sani 1925, s.2.

“*Yeni Bir Heyet-i İlmiye*”, Sebilürreşad”, C. 25, S. 64, 26 Şubat1925, s. 249-250.

“*Genç Hadise-i Elemiyyesi*”, Sebilürreşad, C.25, S.640, 26 Şubat 1925, s. 251.

Yayımlanmamış Tezler

Demirci, H. Ali Haydar, “*Çığır Dergisi ve Hıfzı Oğuz Bekata*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1995.

Fırat, Ali Haydar, “*Bir Dönem Tartışmalarını Seyri: 1932-1935 Yıllarında Matbuat Tartışmaları Bağlamında Kadro, Kooperatif ve Fikir Hareketleri Dergileri*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.

Korkmaz Selman Burak “*Türkiye’de Tek Parti İktidarı (1931-1946) ve Basın; Yücel Dergisi (1935-1956) Örneği*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

Tepebaşı, Ayşe, “*Mihrab, Şen Yuva, Çağlayan, Meşale, Çığır Dergilerinin Değerlendirilmesi, Tahlili ve Fihristi*”, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2011.

YEREL YÖNETİMLERDE REFORM VE TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLERİN KLASİK SORUNLARINA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Kadir Caner DOĞAN*

Özet

Günümüzde küreselleşme, dijitalleşme ve rekabet ortamında kamu yönetimleri reforme edilmektedir. Kamu yönetimlerinin bir uzantısı olan yerel yönetimler de bu süreçten etkilenerek yeniden yapılandırılmaktadır. Bu noktada yerel yönetimler, geçmiş dönemlerden maruz kaldığı klasik sorunlarından da kurtulmak amacıyla katılımcı, demokratik ve açıklık üzerine şekillendirilmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'de yerel yönetimlerin klasik sorunlarına çözüm olarak bazı çağdaş yönetim tekniklerinin sorun çözücü değerlerine dair öz değerlendirmeler yapılması amaçlanmaktadır. Çalışmanın yöntemi, nitel araştırmaya dayalı literatür taramasıdır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler Reformu, Sorun, Türkiye, Çözüm Önerileri

THE REFORM IN LOCAL GOVERNMENTS AND SOLUTIONS TO THE CLASSIC PROBLEMS OF LOCAL GOVERNMENTS IN TURKEY

Abstract

Today, public administrations are being reformed in the environment of globalization, digitalization and competition. Local governments, which are an extension of public administrations, are also affected by this process and restructured. At this point, local governments are shaped on participatory, democratic and openness in order to get rid of the classical problems they have been exposed to from the past. In this study, it is aimed to make self-evaluations about the problem-solving values of some contemporary management techniques as a solution to the classical problems of local governments in Turkey. The method of the study is literature review.

Keywords: Local Governments Reform, Problem, Turkey, Solution Suggestions

Giriş

20. Yüzyılın sonlarında dünyada kamu yönetimi sistemleri işlev ve yapı olarak büyük dönüşüme uğramıştır. Geleneksel kamu yönetiminden yeni bir kamu yönetimine doğru dönüşümün gerçekleştiği bu dönemde yerel yönetimler de önem kazanmaya başlamıştır.

Yerel yönetimler, geleneksel kamu yönetimine göre yeni dönemde daha demokratik, katılımcı, etik, müzakereci ve hesap verebilir bir biçimde reforme edilmektedir. Bu çerçevede, özellikle küreselleşme, dijitalleşme ve rekabet şartlarının ortaya çıkardığı çağdaş yönetim teknikleri hem kamuda hem de özelde önemini artırmıştır. Bu noktada da yerel yönetimlerin geçmişten günümüze gelen temel kronik sorunlarının çözülmesinde bu teknikler çeşitli yönlerden faydalı olabilir.

---

* Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, e-mail: kadircanerdogan@gumushane.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-3476-8865

Türkiye’de yerel yönetimlerin klasik sorunları arasında; kaynak yetersizliği, vesayet sorunları, gelir bölüşümündeki sorunlar, koordinasyon eksikliği ve demokrasi sıkıntısı bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’de temel yerel yönetim sorunlarına çözüm önerileri sunmak amacıyla “etik, yerel yönetişim, ombudsman, toplam kalite yönetimi, performans esaslı bütçeleme, e-devlet, bölgesel kalkınma ajansları, kent konseyi” gibi çağdaş yönetim kavram ve tekniklerinden de yararlanılarak öz değerlendirmeler yapılması amaçlanmaktadır. Çalışmanın yöntemi, literatür taramasıdır. Çalışmanın amacı, Türkiye’de yerel yönetimlerin klasik sorunlarına çözüm olarak bir takım çağdaş yönetim tekniklerinin sorun çözücü değerlerine ilişkin olarak genel değerlendirmeler yapılmasıdır. Çalışmanın hipotezi de bahsedilen bu tekniklerin yerel yönetimlerin temel klasik sorunlarına bazı yönlerden çareler sunduğu şeklindedir.

Çalışmanın amacı, yöntemi ve hipotezi bağlamında üç ana bölümden meydana gelmesi planlanmaktadır. Birinci bölümde, yerel yönetimlerde reform konusu açıklanmış, ikinci bölümde Türkiye’de yerel yönetimlerin klasik sorunları ifade edilmiş ve üçüncü bölümde de Türkiye’de yerel yönetimlerin sorunlarına çözüm olarak bazı çağdaş yönetim teknikleri konu ile ilgili olarak değerlendirilmiştir.

1. Yerel Yönetimlerde Reform

Kamu yönetiminde değişim arayışları hem ülkemizde hem de dünyada her zaman gündeme gelen bir konudur. Bu çabalar, toplumsal ve ekonomik hayattaki köklü değişikliklerin olduğu dönemlerde artmakta; daha durağan bir yapının hakim olduğu dönemlerde ise konu arka planda kalmaktadır. Ancak 1980’li yıllarda başlayan ve 90’lı yıllarda ivme kazanan reform çabaları kapsam ve büyüklük açısından incelenmesi gereken özellikler taşımaktadır. Yeni bir yüzyılın ve dahası yeni bir milenyumun başlangıcının, bilim ve teknolojinin yanı sıra ekonomik ve siyasi alanlardaki köklü değişimlere denk gelmesi, bu dönemdeki değişim çabalarına farklı bir boyut kazandırmaktadır (Yılmaz, 2001: 1). Kamu yönetimi reformu bir bütün olarak algılanmalıdır. Bu bağlamda yerel yönetim reformu kamu reformundan ayrı görülmemelidir (Özden, 2016: 79). Bu geniş kapsamlı değişimin bir sonucu olarak toplumun talep ve beklentileri de değişmiş ve artmıştır. Devletler bu dönüşüme daha fazla karşı koyamamışlardır ve bu süreçte yerel yönetimler önemini artırarak merkezi yönetim yetki ve sorumluluklarını tabana yaymaya başlamıştır. Günümüzde yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve bu amaç doğrultusunda yeniden yapılandırılması, hem kaliteli hizmet sunmanın hem de sosyo-ekonomik kalkınmanın vazgeçilmez unsurlarından biri olarak görülmektedir. Küreselleşen değişimle birlikte geçmişin güçlü ulus-devlet ve merkezi yönetim anlayışı yerini yavaş yavaş yerelin ön plana çıktığı bir yapıya bırakmaktadır. Bu dönüşüm sırasında merkezin ve yerelin yeni rolleri tartışılmakta ve ülkelerin kendine özgü koşulları dikkate alınarak yeniden kurgulanmaktadır (Yaman ve Özalp, 2023).

Yerel yönetimler, “belirli bir coğrafi bölgede yaşayan, yerel halkın ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan, karar organları yerel halk tarafından seçilen, görev ve yetkileri kanunlarla belirlenen, özel gelirleri ve bütçeleri olan, kendi organizasyon yapısı ve personeli olan, kamu tüzel kişiliğine sahip kamu tüzel kişiliği” olarak tanımlanabilir. Bu nitelikleri ile yerel yönetimler, demokratik yönetim yapısının temel unsurlarından birini oluşturmakta ve sosyolojik faktörlerin yanı sıra, özellikle yerel kamu hizmetlerinin sunumunda etkinliği artırmak amacıyla hemen her toplumda bu yönetimler yer almaktadır (Urhan, 2008: 85). Yeniden yapılanma arayışlarındaki temel güdü, bu kurumları çağdaş gelişmeler ışığında günün koşullarına uyarlamak, insanların beklentilerine uygun hale getirmek ve taleplere duyarlı bir şekilde daha kaliteli, hızlı, verimli ve etkin hizmet vermelerini sağlamaktır (Yaman ve Özalp, 2023).

Günümüzde demokrasi ile yerel yönetimler arasında yakın ilişkiler olduğu tüm dünya kamuoyunun kabul ettiği konulardan biridir. Yerel yönetimler her ülkede faydalıdır. Ancak, hiçbir ülkenin bu kurumlara demokratik bir ülkede olduğu kadar gerçek bir ihtiyacı yoktur. Yerel yönetimler, yerel kamu hizmetlerinin yanında yerel özgürlüklerin korunması gibi önemli bir işleve de sahiptir (Türkoğlu, 2009: 23).

2. Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Temel Sorunları

Türk kamu yönetimi sistemi, merkezîyetçi özelliklere sahiptir. Bu açıdan yerel yönetimlerin sorunları mali konuların yanı sıra yönetsel sorunlara da dayanmaktadır. Türk kamu yönetiminde görev ve yapı arasında tam bir denge kurulamamış ve merkezi yönetimin görevleri orantılı olarak artmıştır. Merkez, il ve yerel yönetimler arasında görevlerin yeterince sağlıklı bir şekilde dağıtılamaması, kamu hizmetlerinin beklendiği gibi verimli ve hızlı bir şekilde sunulamamasına neden olmaktadır (Uryan, 2002). Türk kamu yönetiminde yerel yönetimlerin sorunları, kamu yönetiminin genel yapısından kaynaklandığı gibi örgütsel yapıdan kaynaklanan nedenlerle de ortaya çıkabilir (Azaklı ve Özkösedâğ İçin, 2015: 211). Türkiye’de geçmişten günümüze varlığını sürdüren klasik yerel yönetim sorunları arasında şunlar yer almaktadır (Ulusoy ve Akdemir, 2010: 393-400):

- Yürürlükteki kanunların yetersizliği ve yasal düzenlemelerdeki istikrarsızlıklar,
- Optimum hizmet alanının tesis edilememesi,
- İdareler arası görev bölüşümü sorunları,
- İdareler arası gelir bölüşümü sorunları,
- İdari vesayet uygulamasına ilişkin sorunlar,
- Koordinasyon eksikliğinden kaynaklanan sorunlar,
- Yerel demokrasiyi yerleştirmede karşılaşılan sorunlar.

Yukarıdaki maddeler çerçevesinde Türkiye’de yerel yönetimlerin klasik sorunları; öz ve somut olarak temsil ve katılım yetersizliği, gelir kaynaklarının yetersizliği, özellikle büyükşehir belediyelerinde encümen atanmış üye sayısının fazlalığından kaynaklanan optimum hizmet alanının kurulamaması, büyükşehir ilçe belediyelerinin büyükşehir belediyelerinin ağır vesayeti altında olması, yerel demokrasi ile bağdaşmayan belediyelere kayyum atamaları, il özel idarelerinin kaynak yetersizliği, köylerin işlevini kaybetmesi şeklinde açıklanabilir (Apan, 2020: 290-292).

3. Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Sorunlarına Çözüm Önerileri ve Stratejileri

Türkiye’de idari reform çalışmaları adı altında yerel yönetimlere ilişkin yapılan düzenlemeler, planlı kalkınma süreci ile birlikte ivme kazanmıştır. Bu düzenlemeler, 1980 yılına kadar geleneksel kamu yönetimi anlayışının özelliklerini yansıtırken, 1980 yılından sonra yeni kamu yönetimi anlayışıyla şekillenmeye başlamıştır. Türkiye’de yerel yönetimlerin yeniden yapılanması ve geliştirilmesi amacıyla birçok idari reform çalışması yapılmıştır. Ancak konunun önemi nedeniyle sadece Yerel Yönetimler Bakanlığı, Kamu Yönetimi Araştırma Projesi (KAYA) ve 1998 tarihli Yerel Yönetimler Reform Tasarısı aşağıda ele alınacaktır (Erol, 2021: 125-127):

“Yerel Yönetimler Bakanlığı; yerel yönetimlerin sorunlarına merkezden çözüm arayacak bir kuruluşa ihtiyaç duyulmasından dolayı, 1978 yılında “Yerel Yönetim Bakanlığı” kurulmuştur. Yerel yönetimlerin daha hızlı ve etkin hareket edebilmesi amacıyla kurulan bu Bakanlık, hem hazırlamış olduğu “Belediye Gelirler Kanun Tasarısı”nın meclisten geçmemesi hem de istediği yetki ve sorumlüğün diğer bakanlıklardan alınamaması başta olmak üzere, diğer sebepler doğrultusunda başarısız görülmüş bir anlamda başarısızlığa itilmiş ve bu yüzden 1979 yılında kaldırılmıştır. Kamu Yönetimi Araştırma Projesi (KAYA); kamu yönetiminin modern şartlara uyumunun sağlanması, kamu kuruluşları arasında görev, yetki ve sorumluluk dağılımı ve kaynak bölüşümünde yaşanan dengesizliklerin giderilmesi, merkez ve taşra örgütünün verimli ve kaliteli bir hizmet sistemine kavuşturulması ve bu konularda mevzuatta yapılması gereken düzenlemelerin belirlenmesi amacıyla TODAİE tarafından 1988 yılında başlatılan “Kamu Yönetimi Araştırma Projesi (KAYA)” 1991 yılında tamamlanmıştır. 1998 Yerel Yönetimler Reform Tasarısı; kamu yönetiminde “Yerel Yönetimler Reform Tasarısı” olarak bilinen “Merkezi İdare ile Mahalli İdareler Arasında Görev Bölüşümü ve Hizmet İlişkilerinin Esaslarının Düzenlenmesi ve Çeşitli Yasalarda Mahalli İdareler ile İlgili Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı”, 1998 yılında TBMM Başkanlığına gönderilmiş ve bu Tasarı, yalnızca yerel yönetimler tasarısı olarak değil, bütün devlet örgütlenmesini yeniden düzenlemeyi amaçlayan bir tasarı olarak görülmüştür”.

Türkiye’de 1980 yılı sonrası başlayan ekonomik ve mali serbestleşme politikaları, kamu yönetimi reformu çabalarıyla siyasi ve idari alanda da etkisini göstermiştir. Bu alandaki somut gelişmeler, 2003 yılından sonra yapılan yasal düzenlemeler olmuştur. Bu kapsamda özellikle tüm kamu yönetimini dönüştürmeye odaklanan “Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı Taslağı”, daha sonrasında Köy Kanunu hariç olmak üzere (5393, 5216, 5302 vb.) yerel yönetimlerde yapılan yasalar yönetsel alana kazandırılmıştır (Özel ve Eren, 2012: 1398). Nitekim Türkiye’de yerel yönetimler alanındaki reform çabalarının, demokratiklik, etik, açıklık, hesap verebilirlik, çoğulculuk ve katılım ilkeleri çerçevesinde olduğu söylenebilmektedir (Ökmen ve Parlak, 2015: 412; Parlak ve Ökmen, 2015: 53; Canpolat, 2010: 59).

Bu kapsamda Türkiye’de temel yerel yönetim sorunlarının çözülmesinde çağa uygun ve yönetme bağı olarak aşağıdaki çağdaş yönetim kavramlarından ve tekniklerinden faydalanmak mümkündür:

- Etik,
- Yerel Yönetişim,
- Ombudsman,
- Toplam Kalite Yönetimi,
- Performans Esaslı Bütçeleme,
- E-Devlet,
- Bölgesel Kalkınma Ajansları,
- Kent Konseyi.

Yukarıda belirtilen çağdaş yönetim tekniklerinin yerel yönetimlerin sorunlarına özellikle demokrasi, etik, katılım, koordinasyon, diyalog ve açıklık üzerinden katkı sunduğu düşünülmektedir.

Yerel yönetimlerin artan önemi bağlamında, onları kontrol etmek kolay değildir. Bu bakımdan yerel ölçekte kamu denetimine ihtiyaç vardır. Ancak yerel denetim yaygın ve etkili olmadığında demokratik bir açık ortaya çıkıyor. Bu durumda katılımcı demokrasi de eksiktir. Bu nedenle yerel demokrasinin güçlendirilmesi gerekli görünmektedir. Yerel demokrasi için halkın katılımını ve denetimini artıracak mekanizmalar oluşturulmalıdır (Toksöz vd., 2010: 88).

3.1. Etik

“Yerel yönetimler, özellikle demokrasinin vazgeçilmez unsurları olarak yönetenler ve yönetilenler için büyük önem taşırlar. Özellikle kamu hizmeti sunumunda halka en yakın birim olmaları, yönetenler açısından hizmette etkinliğin ve verimliliğin sağlanmasına, yönetilenler açısından ise kaliteli hizmetlerin zamanında alınmasına yol açmaktadır. Böylesine önemli fonksiyonları olan yerel yönetimlerde etik dışı davranışların yaygınlık kazanması, söz konusu fonksiyonların yerine getirilmesi sürecini çok olumsuz etkilemektedir” (Özer, 2012: 156). Bu kapsamda, Türkiye’de yerel yönetimlerin etik bilinç, kültür ve kurullarla donatılması, yukarıda sözü edilen klasik sorunlardan “yürürlükteki kanunların yetersizliği ve yasal düzenlemelerdeki istikrarsızlıklar” ve “idari vesayet uygulamasına ilişkin sorunlara” çözüm olabilir. Çünkü etik konusu, aynı zamanda işin doğru kişiyle doğru bir biçimde yapılması anlamına gelir. Etik bilincin kamuda artması kanunların boş bıraktığı ya da karışıklık çıkardığı yerlerde fayda sunabilir. Bu ise gereksiz mevzuatın ortadan kaldırılmasını sağlayabilir. Diğer yandan, etik bilince sahip kamu görevlileri, farklı bir kamu kuruluşunu denetleme noktasında daha insafli davranabilir.

3.2. Yerel Yönetişim

“Yerel yönetişim, yönetişim sürecinin yerel yönetimlerle karşılıklı etkileşim içinde gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Bu kavram çerçevesinde yerel politikaların oluşum süreçlerinde ve yerel kamu hizmetlerinin üretimi ve sunumunda yerel yönetimlerden çok özel sektör ve sivil toplumun etkinlik kazanması tartışılmaktadır” (Bıçkı ve Sobacı, 2011: 222). Bu kapsamda, Türkiye’de yerel yönetişimin klasik yerel yönetimler sorunlarına “koordinasyon eksikliğinden kaynaklanan sorunlar”, “yerel demokrasiyi yerleştirmede karşılaşılan sorunlar” ve “idareler arası görev bölüşümü

sorunlarına” katkılar sunması muhtemeldir. Nitekim yerel yönetim, yerel yönetimlerde ve özellikle kentlerde farklı siyasal ve toplumsal aktörler arasında koordinasyonu güçlendirerek iş yapma kapasitesini, güveni ve demokrasiyi güçlendirebilir. İdareler arasında görev bölüşümünün artması ise kaynak dağılımı noktasında artı kazanç sağlayabilir. Yerel yönetim olanakları ile yerel yönetimlerle ilgili çağa uygun yasal düzenlemeler yapılabilir.

3.3. Ombudsman

“Merkezi yönetim ombudsmanlığının tüm özelliklerini taşıyan yerel yönetim ombudsmanları, belirli bir bölge veya ilde yerel yönetimlerin yetersiz işleyişinden kaynaklanan sorunları çözmek, yerel yönetimlerde vatandaşların haklarını korumak ve iyileştirmeye yönelik önerilerde bulunmak üzere oluşturulmuştur. Bu ombudsmanların, yerel yönetimlerin daha iyi çalışabilmesi için idarenin müdahale alanları ölçüsünde ve yetki veya etkileri çerçevesinde sınırlandırıldığı görülmektedir” (Yıldırım, 2014: 201). Bu kapsamda, Türkiye’de yerel yönetimlerde kurulacak ombudsmanlar, halkın sorunlarını bu kuruluşa taşıması ile siyasal bir özne, açıklık ve hesap verebilirlik konularında ivme kazanılacaktır. Yerel ombudsman örgütü ile Türkiye’de yerel yönetimlerin sorunlarından “yürürlükteki kanunların yetersizliği ve yasal düzenlemelerdeki istikrarsızlıklar”, “yerel demokrasiyi yerleştirmede karşılaşılan sorunlar” ve “idari vesayet uygulamasına ilişkin sorunlara” çözüm üretmesi sağlanabilir. Ombudsmanlar, vatandaş aracılığıyla çözdüğü sorunlara karşılık olarak mevzuatın yenilenmesini sağlayabilir, demokrasiyi güçlendirir ve denetim noktasında vesayeti kırabilir. Ayrıca, ombudsman sayesinde yerel yönetimlerde yerleşme güçlendirilebilir. Merkezden yönetim gücü kırılabilir.

3.4. Toplam Kalite Yönetimi

“Yerel yönetimlere yönelik toplam kalite yönetimi-TKY uygulamaları, hizmet kalitesini artırmanın önemli araçlarından biridir. Özellikle belediyelerde stratejilerin belirlenmesi, stratejik planların hazırlanması, verilen hizmetlerin analizi ve görev tanımları doğrultusunda yapılan finansal analizler TKY ile ilişkilendirilmektedir. Yine yerel yönetimler bünyesinde, belediyelerde TKY’ye göre etkin, verimli ve ekonomik bir yönetim anlayışı benimsenmektedir. Verimlilik ilkesi, sınırlı kaynaklara sahip yerel yönetimler ve kamu kurumları için çok önemli bir tasarruf aracıdır. Bu bağlamda mevcut hizmet maliyetlerinin düşürülmesi ile daha çok müşteriye/vatandaşlara ulaşmak mümkündür” (Karatepe vd., 2023: 1058). Bu kapsamda, Türkiye’de yerel yönetimlerde TKY uygulamaları, kurumlar arasında koordinasyonun çözülmesinde ve katılıma dayalı sinerjik bir yönetim kültürünün oluşmasında faydalar görülebilir. TKY ile Türkiye’de yerel yönetimlerin temel sorunlarından; “optimum hizmet alanının tesis edilememesi”, “koordinasyon eksikliğinden kaynaklanan sorunlara” çözüm bulmak mümkündür. Nitekim TKY ile liyakat esasına dayalı bir görevlendirme ile atıl atamalar tespit edilebilir ve çözülebilir. Bu şekilde koordinasyon güçlenir ve kurum kalitesi artar. Ayrıca yerel yönetim karar organlarında seçilmiş üye sayısı çoğaltılabilir.

3.5. Performans Esaslı Bütçeleme

“Performans esaslı bütçeleme-PEB sistemine geçişle ilgili yapılan reformlarda performans ölçüm sistemleri, program değerlendirmeleri gibi birçok yenilik kamuda da uygulanmaya başlandı. Hesap verebilirlik, yerel yönetimler için çok yönlü bir kavramdır. Buna göre, iyi işleyen bir bütçe ve yönetim yapısında yerel yönetimler vatandaşlara, diğer kamu kurumlarına ve devletin üst kademelerine karşı hesap verebilir olmalıdır. Ancak hesap verebilirlik ve şeffaflığın kendi başına bir amaç olmadığı, ulusal ve yerel düzeyde daha sağlıklı bir karar alma süreci için bir araç olduğu varsayılmaktadır” (Şahin İpek, 2013). Bu kapsamda, Türkiye’de PEB ile özellikle maliye alanı başta olmak üzere, gelir ve gider dengesinin performans esaslı verimli ve etkin sunulması sağlanabilir. Dolayısıyla PEB’in Türkiye’de temel yerel yönetim sorunlarına en büyük faydası, “idareler arası gelir bölüşümü sorunları”, “idareler arası görev bölüşümü sorunları” ve “optimum hizmet alanının tesis edilememesinde” gerçekleşebilir. PEB, sinerjik yönetime bağlı bütçeyi öne çıkaran bir tekniktir. Kurum bütçesinin doğru yerde doğru zamanda harcanması için stratejiler arasında birimlerde koordinasyonu ve optimum kapasiteyi artırabilir. Diğer açıdan da yerel yönetimlere kendi gelirlerini elde etme yetkisi verilmelidir.

3.6. E-Devlet

“Yerel yönetimlerde e-devlete geçiş, yerel yönetim birimlerinin, bilişim teknolojilerinin yardımıyla kamu kurumları, özel sektör kurumları ve vatandaşlarla etkileşime girmesini ifade eder. Bilişim teknolojileri, etkileşimin kurulmasını sağladığı gibi, bu etkileşimin bir diğeriyle eşgüdümlü çalışmasını da sağlamaktadır. Kamu kurumları, özel sektör kurumları ve vatandaşlar ile yerel yönetim birimleri arasındaki bilgi akışı, bu teknolojilerle daha kolay, ucuz, güvenilir ve hızlı bir şekilde sağlanabilecektir. Bilgi işleme, saklama ve paylaşma kapasitesi artmış, olağanüstü durumlarda karar alma esnekliği gelişmiş ve gereksinmelere hızlı cevap verme kapasitesine ulaşmış bir yerel yönetim yapısının oluşturulması böylece sağlanacaktır. Halkla güvene dayalı bir ilişkinin oluşturulması, yönetim sürecine halkın katılımının artması, kamu hizmeti sunumunda etkinlik sağlanması, kırtasiyeciliğin azaltılması, gecikmelerin ve yolsuzlukların önlenmesi ve yönetimde saydamlığın sağlanması bu sürecin beklenen sonuçlarındandır” (Şat, 2012: 236). Bu kapsamda, Türkiye’de e-devlet fırsat ve olanakları ile kamusal hizmetlerin internet ortamında daha kaliteli ve verimli sunulması sağlanabilir. Ayrıca yerel özgürlükler, dijital ortamda daha da yaygınlaştırılabilir. Türkiye’de e-devletin temel yerel yönetim sorunlarına katkısı, “optimum hizmet alanının tesis edilememesi”, “idareler arası görev bölüşümü sorunları ve “idari vesayet uygulamasına ilişkin sorunlarda” faydalar yaratabilir. Nitekim e-devlet ile kurum hesap verebilirliği artırılarak vesayet denetimi açık hale gelebilir, internet olanakları ile optimum hizmet daha maliyetsiz ve hızlı kararlaştırılabilir. İdareler arasında görev bölüşümü, elektronik ortamda daha kaliteli dağıtılabilir. Optimum hizmetin tesisi açısından küçük ölçekli yerel yönetim yapısı kurulabilir.

3.7. Bölgesel Kalkınma Ajansları

“Yerel halkın idare tarafından yürütülen operasyonlar hakkında bilgilendirilmesi ve kendilerini etkileyen her türlü kararın kim tarafından alındığını bilmesi gerekmektedir. Bu sayede kamunun elde edilen bilgilerle yönetime katılımı ve gerçekleştirilen işlemlerde kamu yararının varlığının kontrol edilmesi mümkündür. Bölgesel kalkınma ajansları-BKA, yerel aktörler ve dinamikler arasında uyum yaratarak bölgesel kalkınmayı harekete geçiren ve bölgesel rekabet gücünü artıran birimler olarak görülmektedir” (Arslan ve Çetiner, 2021: 92). Bu kapsamda, Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansları aracılığıyla yerelde farklı kurumlar arasında idari ve sosyo-ekonomik manada düzenlemeler yapılması sağlanabilir. Nitekim Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansları ile yerel yönetimlerin temel sorunlarına, “optimum hizmet alanının tesis edilememesi”, “idareler arası görev bölüşümü sorunları” ve “idareler arası gelir bölüşümü sorunlarında” çözüm üretilmesi mümkündür. BKA, bölgesel düzeyde kurumlar arasında koordinasyonu, kalkınmayı ve rekabeti artıran bir yöntemdir. Bununla farklı toplumsal aktörler ve kurumlar arasında işbirliği ve destek ile optimum hizmet, görev bölüşümü ve gelir dağıtımında olanaklar sunulabilir.

3.8. Kent Konseyi

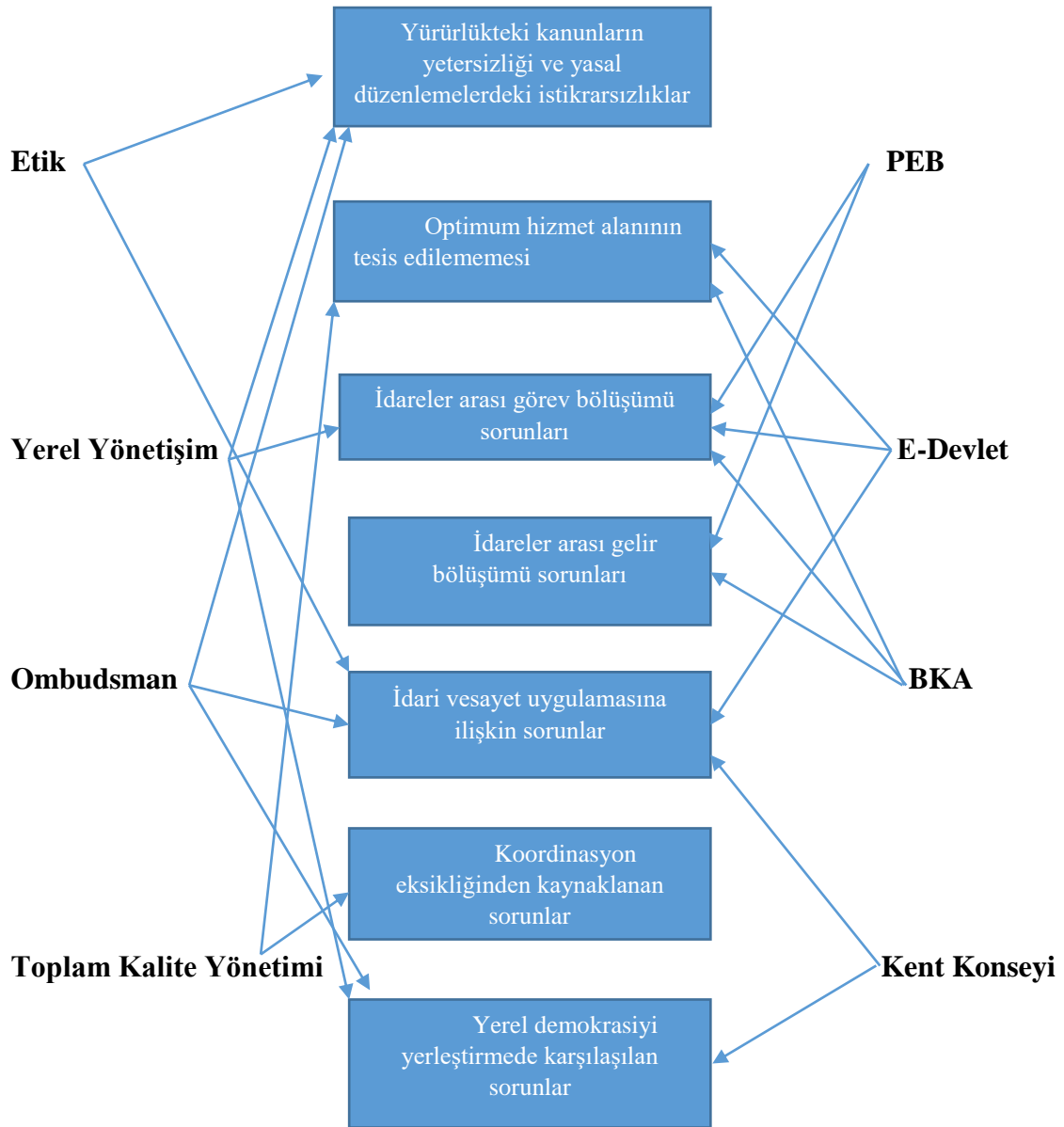
“Halkın karar alma süreçlerine katılımını, kamu mal ve hizmetlerinin etkin ve verimli üretilmesini, yönetimde şeffaflığı ve demokratik yapılanmayı öngören yönetim modeli, demokratik kültürün gelişmesi ile demokratik kültür arasındaki uçurumun ortadan kalktığı bir zeminde işlemektedir. Yönetişim yaklaşımının özünü oluşturan katılım, şeffaflık, meşruiyet ve hesap verebilirlik ilkeleriyle ilişkilendirilen kent konseyleri, son iki yüzyıldır yerel siyasetin ve yerel yönetişimin uygulama alanı olmuştur” (Şişli, 2022: 2163). Bu kapsamda, Türkiye’de kent konseyi yapılanmasının sağlayacağı faydalar, yerel yönetimler düzeyinde katılımcılık ve demokrasiye olan vurgu üzerinde görülmektedir. Bu çerçevede, Türkiye’de kent konseylerinin yerel yönetimlerin temel sorunlarına, “idari vesayet uygulamasına ilişkin sorunlar” ve “yerel demokrasiyi yerleştirmede karşılaşılan sorunlarda” çareler sunabileceği öngörülmektedir. Bu kapsamda kent konseyi aracılığıyla halkın bağlı bulunduğu kentteki siyasal, toplumsal ve kültürel sorunlara katkı sunması ve bu şekilde de yerelde siyasete katılarak demokrasiyi güçlendirmesi, kent konseyleri sayesinde merkezin yerelde vesayet denetimi sorunlarına çareler bulması mümkündür.

Sonuç ve Değerlendirme

Yerel yönetimler, 20. Yüzyılın son çeyreğinden günümüze olan dönemde mali ve idari kapasite olmak üzere demokrasi düzeyini artıran örgütler haline gelmiştir. Bu bağlamda, bu çalışmada yerel yönetimlerin bu niteliklerine bağlı olarak Türkiye’de yerel yönetimlerin klasik sorunlarına çözümler sunmak amacıyla çağdaş yönetim teknikleri ile ilişkilendirilmesi yapılmıştır.

Aşağıdaki şekilde, Türkiye’de yerel yönetimlerin klasik sorunlarına karşı çağdaş yönetim tekniklerinin sağlayacağı yararların bir görseli yer almaktadır.

Şekil 1. Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Sorunlarına Çağdaş Yönetim Tekniklerinin Yararı ve Gruplandırılması

Kaynak: Çalışmanın yazarı tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 1’de daha önce belirtilen Türkiye’de yerel yönetimlerin klasik sorunlarına yönelik çağdaş yönetim tekniklerinin sağlayacağı faydalar noktasında birebir eşleştirilmesi yapılmıştır. Buna göre çağdaş yönetim teknikleri, nitelik ve yetenekleri ile klasik sorunların tümünü ortadan kaldıracak özelliğe sahiptir. Söz konusu, çağdaş yönetim teknikleri ve dayandığı ilkeler, Türkiye başta olmak

üzere diğer gelişmekte olan ülkeler ve hatta gelişmiş ülkelerde çağa ve dönüşme uygun çözüm stratejilerine sahiptir.

Sonuç olarak; Türkiye’de yerel yönetimlerin klasik sorunlarına esas olarak yerel yönetimlerin de son zamanlarda kazanmış olduğu “etik, katılım, demokrasi, müzakere ve açıklık” gibi değerler ile çalışmada belirtilen çağdaş yönetim teknikleri (tekniklerin bu değerleri özünde taşıdığı düşünülmektedir) ile çözümler ve faydalar ortaya çıkacağı öngörülmektedir. Bundan sonra, bu çağdaş yönetim tekniklerinin yerel yönetim sorunlarına çözümü bağlamında, daha kanıtlayıcı çalışmalar ampirik düzeyde test edilerek buradaki bulgularla karşılaştırmalar yapılabilir. Nitekim bu çalışmada, sorunların teknikler aracılığı ile ortadan kaldırılmasında oldukça etkin ve özgün bir metodoloji kullanıldığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Apan, A. (2020). Türk Kamu Yönetiminde Yerel Yönetimler: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, (Ed. E. Akçagündüz, Ö. Aydın), Kamu Yönetiminde Güncel Sorunlar Tartışmalar ve Çözüm Önerileri, Nobel Basım Yayım, Ankara, ss.259-299.

Arslan, E. ve Çetiner, T. (2021). Bölgesel Kalkınmada Yerel Yönetimlerin Rolü: Konya Örneği, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 13(24), 89-103.

Azaklı, S. ve Özkösadağ İçin, Ö. (2015). Yerel Yönetimlerin Güncel Sorunlarının Çözümünde Hizmet Öncesi Eğitim, (Ed. M. Ökmen), Yerel Yönetimlerde Güncel Gelişmeler, Ekin Kitabevi, Bursa, ss.211-237.

Bıçkılı, D. ve Sobacı, M. Z. (2011). Yerel Yönetimden Yerel Yönetişime: Post-Fordizm Bağlamında Yerel Yönetimleri Anlamak, Yönetim Bilimleri Dergisi, 9(1), 215-233.

Canpolat, H. (2010). Türkiye’de Son Dönem Yerel Yönetim Reformlarının Yeni Kamu İşletmeciliği ve Küreselleşme Bağlamında Değerlendirilmesi, (Ed. N. Falay, A. Kesik, M. Çak, M. Karakaş), Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Sorunları ve Geleceği, Seçkin Yayıncılık, Ankara, ss.27-59.

Erol, V. (2021). Türk Yerel Yönetimlerinin Yasal ve Yapısal Dönüşümünde Fransa ve İngiltere Örneklerinin Etkisi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 70: 123-139.

Karatepe, S., Ozan, M. S. ve Banazılı, A. M. (2023). Yerel Yönetimlerde Toplam Kalite Yönetimi Kapsamında “En İyi Değer (Best Value)” Yaklaşımı: Türkiye İçin Bir Değerlendirme, file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/YerelYnetimlerdeToplamKaliteYnetimiKapsamındaEnyiDeer.pdf (08.01.2023).

Ökmen, M. ve Parlak, B. (2015). Yerel Yönetimlerde Yeni Vizyonlar, Ekin Kitabevi, Bursa.

Özden, K. (2016). Türkiye’de Yerel Yönetim Reformları: Yönetimsel ve Siyasal Arka Plan, (Ed. Y. Demirkaya), Türkiye’de Yeni Kamu Yönetimi: Yerel Yönetim Reformu, WALD, İstanbul, ss.77-105.

Özel, M. ve Eren, V. (2012). Merkezi Yönetim ve Piyasa Kıskaçındaki Yerel Yönetimler: Karşılaştırmalı Bir İnceleme, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 9(2), 1379-1401.

Özer, M. A. (2012). Yerel Yönetimlerde Etik Dışı Davranışlar, Kent Akademisi | Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi, 5(4), Kış, 152-173.

Parlak, B. ve Ökmen, M. (2015). Yerel Yönetimler, Ekin Kitabevi, Bursa.

Şahin İpek, E. A. (2013). Kamu Kesiminde Performans Yönetim Aracı Olarak Performans Esaslı Bütçeleme Sistemi: Büyükşehir Belediyeleri Örneği, Türkiye Belediyeler Birliği, Ankara.

Şat, N. (2012). Yerel Yönetimlerde E-Devlet Uygulamaları, (Ed. M. Z. Sobacı, M. Yıldız), -Devlet: Kamu Yönetimi ve Teknoloji İlişkisinde Güncel Gelişmeler, Nobel Basım Yayım, Ankara, ss.235-262.

Şişli, O. (2022). Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesinde Katılımın Etkisi: Kent Konseyleri, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, 8(65): 2158-2169.

Toksöz, F., Özgür, A. E., Koç, L. (2010). Küreselleşme ve Yerelleşme Bağlamı’nda Yerel Yönetimler: Türkiye Örneği, (Ed. N. Falay, A. Kesik, M. Çak, M. Karakaş), Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Sorunları ve Geleceği, Seçkin Yayıncılık, Ankara, ss.63-91.

Türkoğlu, İ. (2009). Yerel Yönetimlerde Mali Reform Arayışları: Türkiye’de Belediyelerde Mali Özerklik ve Belediye Başkanlarının Mali Özerklik Algılaması, T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.

Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2010). Mahalli İdareler: Teori-Uygulama-Maliye, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Urhan, V. F. (2008). Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılandırılması, Sayıştay Dergisi, 70, Temmuz-Eylül, 85-102.

Uryan, B. (2002). Toplam Kalite Yönetimi, Mevzuat Dergisi, 55, Temmuz, <https://www.mevzuatdergisi.com/2002/07a/02.htm> (02.01.2023).

Yaman, A. ve Önalp, G. (2023). Yeni Kamu Yönetimi Reformlarının Yerel Yönetimler Üzerindeki Etkisi, <http://www.yyusbedergisi.com/dergi/yeni-kamu-yonetimi-reformlarinin-yerel-yonetimler-uzerindeki-etkisi20180101043441.pdf> (03.01.2023).

Yıldırım, A. (2014). Yerel Yönetim Ombudsmanının Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Genel Bir Değerlendirme, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2/2, Haziran, 197-217.

Yılmaz, O. (2001). Kamu Yönetimi Reformu: Genel Eğilimler ve İlke Deneyimleri, DPT, Şubat, Ankara.

ANKARA ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

1. Yayınlanması istenen makalenin Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Yönetim Kurulu tarafından belirlenen yazım kuralları çerçevesinde yazılmış olması şarttır. Eserdeki imla ve bilgi hatalarını düzeltmek yazarın sorumluluğundadır.
2. Yayınlanması için gönderilen makaleler, Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Editör Kurulu tarafından incelenmek üzere hakemlere gönderilir.
3. Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Editör Kurulu, hakemlerden gelen raporları inceleyerek makalenin yayınlanıp yayınlanmayacağına karar verir. Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Editör Kurulu hakem raporlarından bağımsız olarak makaleyi yayınlama hakkını saklı tutar.
4. Hakemler tarafından düzeltme istenen makaleler yazarlarına geri gönderilir. İstenen sürede dönüş yapmayan yazarların Editör Kuruluna ulaştırılmayan çalışmalarını yayından düşürülür.
5. Editör Kurulunda onaylanan çerçeve dahilinde düzeltilmesi yapılan makaleler Yönetim Kurulu'na sevk edilir.
6. Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Yönetim Kurulunca yayınlanması onaylanan makaleler yayınlanmak üzere sıraya alınır.
7. Yazar, Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Editör Kurulu tarafından kendisine tebliğ edilen (makale düzeltme süresi, yazım kuralları vs.) hususlarını zamanında yerine getirmek zorundadır.

YAZIM KURALLARI

1. Derginin yazım dili Türkçedir. Ancak İngilizce yazılmış çalışmalar da yayınlanabilir. Yazım ve noktalamasında ve kısaltmalarda TDK İmlâ Kılavuzu'nun en son baskısı esas alınır. Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır. İmlâ Kılavuzu ve Türkçe sözlüğe, <http://www.tdk.gov.tr> adresinden de ulaşmak mümkündür.
2. Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar, özetler ve kaynakça dâhil 25 sayfadan fazla olmamalıdır.
3. Makalenin başlangıç kısmında, Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış makale başlıklarını da içeren 250 kelimeyi aşmayan özet ile Türkçe ve İngilizce beş anahtar kelime bulunmalıdır.
4. Yazar adı, ortaya, italik koyu, 11 punto olarak yazılmalı; unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde ve sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir.
5. Yazı karakteri Times New Roman, 11 punto, satırlar tek aralıklı, dipnotlar 9 punto ve tek aralıklı yazılmalıdır.
6. Makalelerde sayfa numarası kullanılmamalıdır.
7. Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Yayın İlkeleri'ne uygun olarak düzenlenmeyen makaleler değerlendirilmeye alınmayacaktır.

SAYFA DÜZENİNE İLİŞKİN ESASLAR

1. Paragraf yazısı, ilk satır 1 cm, paragraflar arası önceki 3 nk, sonra 3 nk, iki yana dayalı, satır aralığı tek olmalıdır.
2. Sayfa düzeni normal, sayfa yapısı üstten 2,5 cm, alttan 2,5 cm, sol 2,5 cm, sağ 2,5 cm, cilt payı 0, üst bilgi 1,25 cm. alt bilgi 1,25 cm olmalıdır.
3. Alt başlıklar kendisinden önce gelen başlıkla aynı hizada olmalıdır. Alt başlıkların yalnızca ilk harfleri büyük harfle başlamalıdır.

DİPNOT YAZIMINDA KULLANILACAK KAYNAKLARIN YAZIMI İLE İLGİLİ ESASLAR

1. Göndermeler (referanslar), Ankara Sosyal Bilimler Dergisi'nde dipnotlar sayfa altında numaralandırılarak verilecektir.
2. Atıfta bulunulan kaynağın tam kimliği verilecektir, atıfta bulunulmamış eserler kaynakçada gösterilemez.
3. Aynı kaynağa yapılan atıflarda kitaplar için, a.g.e., makaleler için a.g.m., tezler için a.g.t., aynı sayfa için Aynı yer kısaltmaları kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA YAZIMINDA UYULACAK ESASLAR

1. Kaynakçada yazar soyadı başta, adı ise sonda verilmelidir.
2. Kaynaklar alfabetik sıra ile verilecek.
3. Makalelerde sayfa numaraları tam olarak belirtilecektir.

Atıf İçin Örnekler:

Kitap:

Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu-Klasik Çağ, 1300-1600, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, 11. bs., s. 115.

Sonraki atıflarda: İnalçık, a.g.e., s. 123.

Yazarın birden fazla eseri olması halinde, sonraki dipnotlarda: İnalçık, Klasik Çağ, s. 123.

Makale:

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütalea", Belleten, c. III/ sy. 9 [veya III/9] (1939), s. 101.

Sonraki atıflarda: Uzunçarşılı, a.g.m., s. 101.

Kaynakça İçin Örnekler:

Makalelerde kullanılan kaynak ve araştırmalar makale sonunda bu başlık altında gösterilmelidir. Kaynakça, bu başlık altında yeni bir sayfadan başlamalı ve 9 punto yazılmalıdır. Sadece metin içinde atıfta bulunulan kaynaklar yer almalı ve yazarların soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmelidir:

Kitap:

İnalçık, Halil, Osmanlı İmparatorluğu-Klasik Çağ, 1300-1600, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

Makale:

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütalea", Belleten, c. III/ sy. 9 [veya III/9] (1939), ss. 99-106.